

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการป้องกันยาเสพติดของนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียนศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดจากรรณกรรมและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และใช้เป็นแนวทางในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติด
  - 1.1 ความหมาย
  - 1.2 ประเภท และชนิดของยาเสพติด
  - 1.3 โทษของการใช้ยาเสพติด
  - 1.4 การสังเกตผู้เสพยาเสพติด
  - 1.5 สภาพปัญหาและสาเหตุที่ก่อให้เกิดการเสพยาเสพติด
  - 1.6 การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด
2. ความสัมพันธ์ในครอบครัว
  - 2.1 ความหมายของครอบครัว
  - 2.2 ความสัมพันธ์ในครอบครัว
  - 2.3 บทบาทหน้าที่ของครอบครัว
3. เจตคติที่มีต่อยาเสพติด
  - 3.1 ความหมายของเจตคติ
  - 3.2 ลักษณะของเจตคติ
  - 3.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติ
  - 3.4 เจตคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับยาเสพติด
4. พฤติกรรมการป้องกันยาเสพติด
  - 4.1 ความหมายของพฤติกรรม
  - 4.2 ลักษณะของพฤติกรรม
  - 4.3 องค์ประกอบของพฤติกรรม
  - 4.4 รูปแบบของพฤติกรรม
  - 4.5 พฤติกรรมการป้องกันยาเสพติด
5. แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติด

1. ความหมายของยาเสพติด

องค์การอนามัยโลก ให้คำจำกัดความของยาเสพติดไว้ว่า ยาเสพติดคือยาหรือสารเคมี ซึ่งบุคคลเสพเข้าสู่ร่างกายโดยวิธีหนึ่งวิธีใดก็ตาม (กิน สูบ ฉีด คม) ติดต่อกันชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วทำให้มีผลต่อร่างกาย จิตใจ ของผู้ใช้เกิดสภาพเป็นพิษเรื้อรัง ประกอบด้วยลักษณะพิเศษ 4 ประการ คือ

- (1) มีความปรารถนา หรือความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะเสพยาอีก
- (2) มีความโน้มเอียงที่จะเกิดปริมาณของยาที่เสพให้สูงขึ้นทุกขณะ
- (3) ถ้าถึงเวลาไม่ได้เสพยาจะทำให้ผู้เสพเกิดอาการอยากหรือขาดยา
- (4) ยาที่เสพนั้นจะทำลายสุขภาพผู้ที่เสพทั้งร่างกายและจิตใจ

พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 บัญญัติความหมายของยาเสพติดให้โทษไว้ในมาตรา 4 คือ ยาเสพติดให้โทษ หมายความว่า “สารเคมีหรือวัตถุชนิดใด ๆ ซึ่งเมื่อเสพเข้าสู่ร่างกายไม่ว่าจะโดยรับประทาน คม สูบ ฉีด หรือด้วยประการใด ๆ แล้วทำให้เกิดผลต่อร่างกายและจิตใจในลักษณะสำคัญ เช่น ต้องเพิ่มขนาดการเสพเรื่อย ๆ มีอาการถอนยาเมื่อขาดยา มีความต้องการเสพทั้งทางร่างกายและจิตใจอย่างรุนแรงอยู่ตลอดเวลา และสุขภาพโดยทั่วไปจะทรุดโทรมลง กับให้รวมตลอดถึงสารเคมีที่ใช้ในการผลิตยาเสพติดบางตำรับ ตามกฎหมายว่าด้วยยาที่มียาเสพติดให้โทษผสมอยู่

ความหมายทั่วไป ยาเสพติด หมายถึงสารหรือยาที่อาจเป็นผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติหรือจากการสังเคราะห์ ซึ่งเมื่อบุคคลใดเสพหรือได้รับเข้าไปในร่างกายซ้ำ ๆ กันแล้ว ไม่ว่าจะด้วยวิธีใด ๆ ซึ่งอาจจะเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง หรือนานติดต่อกันก็ตาม จะทำให้บุคคลนั้นต้องตกอยู่ใต้อำนาจหรือเป็นทาสของสิ่งนั้นทางด้านร่างกายและจิตใจหรือจิตใจเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังอาจต้องเพิ่มปริมาณการเสพขึ้นเรื่อย ๆ หรือทำให้สุขภาพของผู้เสพติดเสื่อม

ความหมายตามกฎหมาย ยาเสพติดตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2519 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยฉบับที่ 2 พ.ศ. 2534 แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

- (1) ยาเสพติดให้โทษ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522
- (2) วัตถุออกฤทธิ์ตามพระราชบัญญัติวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518
- (3) สารระเหยตามพระราชกำหนดป้องกันการใช้สารระเหย พ.ศ. 2533

สันติ จัยสินและคณะ (2544, หน้า 15) ได้ให้ความหมายของยาเสพติดว่า หมายถึง สารหรือยาที่อาจเป็นผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติหรือจากการสังเคราะห์ ซึ่งเมื่อบุคคลใดเสพหรือได้รับเข้าไปในร่างกายซ้ำ ๆ กันแล้ว ไม่ว่าจะด้วยวิธีใด ๆ ซึ่งอาจจะเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง หรือนานติดต่อกันก็ตาม จะทำให้บุคคลนั้นต้องตกอยู่ใต้อำนาจหรือเป็นทาสของสิ่งนั้นทางด้านร่างกายและจิตใจ หรือจิตใจเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ยังอาจต้องเพิ่มปริมาณการเสพขึ้นเรื่อย ๆ หรือทำให้สุขภาพของผู้เสพติดเสื่อมโทรมลง

และเมื่อถึงเวลาอยากเสพแล้วไม่ได้เสพ จะมีอาการผิดปกติ ทางด้านร่างกายและจิตใจหรือเฉพาะทางด้านจิตใจขึ้นในผู้เสพนั่น

เมื่อพิจารณาตามความหมาย จะพบว่าผู้ที่ติดยาเสพติด คือ พวกที่เริ่มเสพแล้วคิดจะเกิดความพึงพอใจจึงเสพติดต่อกัน และทำให้อึดอัด จำเป็นต้องเสพเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งไม่สามารถเลิกได้ เนื่องจากจะเกิดการทุกข์ทรมานทั้งร่างกายและจิตใจจึงต้องตกเป็นทาสของยาเสพติด

2. ประเภทของยาเสพติด

สันติ จัยสิน และคณะ (2544, หน้า 16) ได้แบ่งยาเสพติดตามลักษณะการออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ออกเป็น 4 ประเภท คือ

(1) ยาเสพติดประเภทกดระบบประสาท เช่น ฝิ่น มอร์ฟิน เฮโรอีน ยานอนหลับ สารระเหย และยาระงับประสาทต่าง ๆ ยาในกลุ่มนี้มีฤทธิ์ในการเสพติดสูงมาก ทำให้ติดยาทั้งทางร่างกายและจิตใจ แพทย์ใช้เป็นยารักษาอาการเจ็บปวดปานกลางถึงรุนแรง เช่น ระวังอาการปวดภายหลังการผ่าตัด หรือการเจ็บปวดที่เกิดจากโรคมะเร็งขั้นสุดท้าย ยาเสพติดประเภทกดระบบประสาทจะออกฤทธิ์ต่อระบบประสาทส่วนกลางในส่วนที่ควบคุมความรู้สึก ทำให้หายใจลำบาก มีคนนำยาในกลุ่มนี้ไปใช้ในทางที่ผิดคือ ใช้เพื่อให้เกิดการเสพติดโดยใช้ปริมาณมากกว่าปริมาณในการรักษาโรค ฤทธิ์ของยาจะกดระบบประสาทส่วนสมองอย่างรุนแรง จนทำให้สมองมีขนาดความคิดอ่านช้าลง อาจทำให้เป็นคนปัญญาอ่อนได้ นอกจากนี้ฤทธิ์ของยากดระบบการทำงานของอวัยวะอื่น ๆ ภายในร่างกายด้วย เช่น กดศูนย์การหายใจ ทำให้การเดินของหัวใจช้าลง หายใจช้า และถ้าใช้ยาเสพติดประเภทนี้ในปริมาณมาก ยาจะเพิ่มฤทธิ์ในการกดระบบประสาทสมองและกดศูนย์การหายใจมากขึ้นจนทำให้หายใจติดขัด ทำให้ผู้เสพเสียชีวิตได้ นอกจากนี้ผู้ใช้ยาเสพติดโดยวิธีการฉีดอาจติดโรคร้ายแรงจากเข็มฉีดยาได้อีกด้วย

(2) ยาเสพติดประเภทกระตุ้นระบบประสาท เช่น ยาบ้า พืชกระท่อม โคเคน ยาอี (อีเฟดรีน) และยาอี (เอ็กซ์ตาซี) ยาในกลุ่มนี้แพทย์ใช้ในการรักษาโรคจิตประสาทประเภทที่มีอาการซึมเศร้า วังงหลับ ฤทธิ์ของยาจะกระตุ้นประสาททำให้ตื่นตัวไม่หิว ไม่ง่วง จึงมีคนนำยาในกลุ่มนี้ไปใช้ในทางที่ผิดคือ ใช้เป็นยาลดความอ้วน ใช้เพื่อให้งานได้มากและนาน ถ้าใช้ไปนาน ๆ จะเกิดอาการอึดอัด และจะต้องใช้ยาเพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดอันตรายต่อร่างกายมาก เพราะฤทธิ์ของยาจะกระตุ้นประสาทส่วนสมองทำให้ประสาทตื่นตัวมีความกระปรี้กระเปร่าชั่วขณะหนึ่ง แต่เมื่อหมดฤทธิ์ยาแล้วจะมีอาการหดหู่ซึมเศร้า และอ่อนเพลียอย่างหนักเพราะร่างกายถูกฝืนให้ทำงานหนักจนเกินกำลังและขาดการพักผ่อน ถ้าใช้ยาในปริมาณมาก ๆ และนาน ๆ จะทำให้ร่างกายและสมองมีความเครียดและเสื่อมโทรมลง มีอาการเสื่อมทางจิตใจ จนอาจกลายเป็นโรคจิตคลุ้มคลั่งได้

(3) ยาเสพติดประสาทหลอนประสาท เช่น แอลเอสดี เมสคาลิน เห็ดขี้ควาย ยาเค ยาประเภทนี้ จะออกฤทธิ์ที่ระบบประสาท สมองส่วนสัมผัสทั้ง 5 ฤทธิ์ของยาจะไปบิดเบือน ทำให้การมองเห็น การได้ยิน การชิมรส การสัมผัส และการดมกลิ่นเปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นจริง เห็นภาพลวงตา

เป็นจินตนาการที่มีทั้งที่ดีสวยงามและน่ากลัวจนไม่สามารถควบคุมได้และถ้าฤทธิ์หลอนประสาทเกิดขึ้นมาก ๆ จะทำให้ผู้เสพกลายเป็นคนบ้าได้ในที่สุด

(4) ยาเสพติดประเภทออกฤทธิ์ผสมผสาน เช่น กัญชา ยาเสพติดประเภทนี้จะออกฤทธิ์ทั้งกด กระตุ้น และหลอนประสาท โดยจะเริ่มออกฤทธิ์กระตุ้นประสาททำให้สมองตื่นตัว มีอาการกระปรี้กระเปร่า หัวใจเต้นเร็ว แล้วจะออกฤทธิ์กดประสาทสมอง ทำให้สมองมีนชา ความคิดอ่านช้าลง จากนั้นจะออกฤทธิ์หลอนประสาทเพื่อฝัน ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ ยาเสพติดประเภทนี้มีอันตรายมาก เพราะลักษณะของการออกฤทธิ์จะทำให้ระบบต่าง ๆ ภายในร่างกายต้องทำงานหนัก โดยเฉพาะระบบประสาทสมองจะได้รับการกระตุ้น กดและหลอน จนกระทั่งสมองเสื่อมโทรมลงจนถึงขั้นทำให้ความจำเป็นเสื่อมได้

2.1 ยาเสพติดที่แพร่ระบาดในปัจจุบัน

2.1.1 ฝิ่น (opium) ฝิ่นเป็นพืชล้มลุกชนิดหนึ่ง ชอบขึ้นในภูมิประเทศที่เป็นป่าเขา และบริเวณที่ราบสูงที่มีอากาศหนาวเย็น ต้นฝิ่นจะมีดอกและจะเจริญเติบโตเป็นผลฝิ่นต่อไป เมื่อผลฝิ่นแก่ใช้มีดกรีดจะได้อย่างฝิ่นมีลักษณะเป็นสีขาวขุ่น เมื่อถูกอากาศจะมีสีคล้ำลงกลายเป็นยางเหนียวสีน้ำตาลไหม้หรือดำ มีกลิ่นเหม็นเขียวและรสขมเรียกว่า ฝิ่นดิบ เมื่อนำไปเคี้ยวกับน้ำด้วยความร้อนจะได้ฝิ่นสุก รสขม มีกลิ่นเฉพาะ เพื่อใช้ในการสูบ รับประทาน หรือนำไปทำสารสังเคราะห์เพื่อการทำยาชนิดอื่น ฝิ่นมีส่วนประกอบที่สำคัญหลายชนิด เช่น โพรตีน เกลือแร่ กรดอินทรีย์และอัลคาลอยด์ เป็นต้น ฤทธิ์ของฝิ่นจะกระตุ้นสมองในส่วน brain reward system ซึ่งเป็นสมองส่วนที่ควบคุมความพอใจ อยากจะทำอยากจะทำอยู่เรื่อย ๆ ทำให้ใจสบายถึงแม้ว่าจะมีอาการเจ็บปวด เมื่อใช้ยาจะรู้สึกเฉย ๆ ไม่เจ็บปวด อาการผู้เสพยาฝิ่นที่สูบบุหรี่หรือรับประทานเข้าไปโดยส่วนใหญ่จะออกฤทธิ์ในการกดประสาททางสมองทำให้เกิดอาการเคลิบเคลิ้ม ความคิดอ่านช้าลง ง่วง เชื่องซึม ใจเลือนลอย ไม่รู้สึกหิว และเบื่ออาหาร ซึ่พจรเต้นช้า หายใจช้า ม่านตาหด กดฮอร์โมนเพศ ผู้ใช้ยาในกลุ่มนี้จะไม่ค่อยมีอาการทางเพศ กดภูมิคุ้มกันของร่างกาย คิดเชื่อง่าย (อาจติดเชื้อ HIV จากการฉีดเฮโรอีนด้วยเข็มร่วมกับคนอื่นได้ง่ายขึ้น) พุดจาไม่อยู่กับร่องกับรอย ร่างกายทรุดโทรม และมีอาการโรคประสาทหลอน เมื่อมีอาการขาดยาหรืออดยาจะมีอาการขาดยาก่อนข้างรุนแรงคือ ลักษณะกระวนกระวาย หงุดหงิด โกรธง่าย ตกใจง่าย น้ำมูกน้ำตาไหล เหงื่อออก กล้ามเนื้อกระตุก และหวัดหลัง อาเจียน ท้องเดิน บางรายอาจจะถ่ายเป็นเลือด ม่านตาขยาย นอนไม่หลับ หายใจหอบและถี่ บางครั้งคืนทรุนทราย ผู้ใช้มีความต้องการยาอย่างรุนแรงมาก ลักษณะอาการขาดยาหรืออดยาจะมีขึ้นในระยะ 24 ชั่วโมงแรกและจะรุนแรงมากที่สุดภายใน 48-72 ชั่วโมง หลังจากนั้นอาการจะค่อย ๆ ทุเลาลง ซึ่งในลักษณะอาการขาดยาหรืออดยานี้จะรุนแรงมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับชนิด ขนาด และระยะเวลาที่ใช้ยาเสพติดชนิดนั้น ๆ

2.1.2 มอร์ฟีน (morphie) เป็นสารอัลคาลอยด์ที่สกัดได้จากฝิ่น มีลักษณะเป็นผงสีขาวหรือเทาเกือบขาว ไม่มีกลิ่น มีรสขม ละลายน้ำได้ง่าย ออกฤทธิ์ประสาทรุนแรงกว่าฝิ่นประมาณ 8-10

เท่า โดยชาวเยอรมันชื่อ เซอร์ทูเนอร์ เป็นผู้ค้นพบโดยสกัดได้จากฝิ่น ในปี พ.ศ. 2346 ในปัจจุบันสามารถสังเคราะห์ขึ้นได้โดยธรรมชาติโดยตรง มอร์ฟินที่ใช้นั้นแพร่หลายในปัจจุบันมักจะทำเป็นแท่งสี่เหลี่ยมหรือเป็นก้อนคล้ายสบู่แต่ใหญ่กว่า แต่ละก้อนมีน้ำหนักประมาณตั้งแต่ 450-1,000 กรัม โดยมากที่พบจะประทับตรา 999 การนำมอร์ฟินเข้าสู่ร่างกายนั้นมีหลายวิธี เช่น ฉีด รับประทาน เป็นต้น แม้ว่ามอร์ฟินจะเป็นยาเสพติดให้โทษก็ตาม แต่ก็ยังเป็นประโยชน์ต่อวงการแพทย์อย่างมาก โดยมักใช้มอร์ฟินเป็นยาหลักในการระงับอาการปวดที่รุนแรง ยาจำพวกนี้จะกดประสาทส่วนกลาง ลดความรู้สึกเจ็บปวด ทำให้วังงหลับไปและลดการทำงานของร่างกาย อาการข้างเคียงอื่น ๆ ก็คือ อาจทำให้คลื่นเหียน อาเจียน ท้องผูก เกิดอาการคันหน้า ตาแดงเพราะโลหิตจืด ม่านตาหดตึง และหายใจลำบาก ดังนั้น ถ้าผู้ใช้ยาจำเป็นต้องใช้ยาประเภทนี้ ควรอยู่ในดุลพินิจหรือการวินิจฉัยควบคุมของแพทย์เท่านั้น เพราะถ้าหากใช้มอร์ฟินในจำนวนที่มากเกินไปหรือใช้ระยะเวลาเกินไปก็อาจจะทำให้เกิดการติดยาและอาจจะทำให้เกิดผลเสียต่าง ๆ ตามมามากมายได้

2.1.3 เฮโรอีน (heroin) สกัดมาจากมอร์ฟิน โดยกรรมวิธีทางเคมี ซึ่งเกิดปฏิกิริยาระหว่างมอร์ฟินและน้ำยาแอซิติคแอนไฮไดรด์ โดยเริ่มแรก บริษัทผลิตยาในเยอรมันได้ผลิตออกจำหน่ายเพื่อใช้แทนมอร์ฟินในการระงับอาการเจ็บปวดต่าง ๆ หรือแก้โรคไอเรื้อรัง หลอดลมอักเสบ หืด หอบ ฯลฯ และปรากฏว่า เฮโรอีนมีฤทธิ์ร้ายแรงกว่ามอร์ฟินประมาณ 4-8 เท่า และร้ายแรงกว่าฝิ่นประมาณ 30-95 เท่า เฮโรอีนจะออกฤทธิ์ต่อร่างกายที่รุนแรงมากและเสพติดได้ง่าย เลิกได้ยาก การทดลองใช้เพียงไม่กี่ครั้งก็สามารถติดเฮโรอีนได้ ผู้เสพจะมีความรู้สึกวังงนอน หลับสนิทได้ดีมาก งุนงง อาจมีอาการคลื่นไส้ อาเจียน ร่างกายชิวบวมเหลือง นัยน์ตาเหลือง ตาแห้ง เหงื่อออก ริมฝีปากแห้ง น้ำหนักลดอย่างรวดเร็ว ความคิดช้าลง ขี้เกียจทำงาน และเมื่อหยุดเสพยาจะมีอาการหงุดหงิด โกรธง่าย ง่วงนอน น้ามูก น้ำตาไหล เหงื่อออกมาก กล้ามเนื้อกระตุก ม่านตาขยาย ปวดกล้ามเนื้ออย่างรุนแรง อุณหภูมิในร่างกายสูงขาดสติมีความต้องการยาอย่างรุนแรง อาเจียน ท้องร่วง บางครั้งจะอาเจียนเป็นเลือด เบื่ออาหาร นอนไม่หลับ หรือมีอาการชักเกิดขึ้น เป็นต้น เฮโรอีนที่จำหน่ายในประเทศไทยมี 2 ชนิด คือ

2.1.3.1 เฮโรอีนบริสุทธิ์หรือเรียกว่า เฮโรอีน เบอร์ 4 มีลักษณะเป็นผงสีขาว ไม่มีกลิ่น รสขมจัด มักบรรจุในซองหรือขวด นำเข้าสู่ร่างกายโดยวิธีผสมในบุหรี่หรือผสมน้ำฉีดเข้าสู่ร่างกาย

2.1.3.2 เฮโรอีนผสม หรือเฮโรอีนเบอร์ 3 หรือไอระเหย เป็นเฮโรอีนไม่บริสุทธิ์ เพราะผสมสารอื่นลงไปด้วย เช่น สารหนู ยานอนหลับ สตริกนิน แอสไพรีน กรดประสานทอง น้ำกัญชาต้ม มีสีต่าง ๆ เช่น สีม่วงอ่อน ชมพูอ่อน ชมพูเข้ม สีดินลูกรัง เฮโรอีนชนิดนี้มีลักษณะเป็นเกล็ด ไม่มีกลิ่น มักบรรจุในแคปซูล ซองพลาสติกหรือห่อกระดาษ นำเข้าสู่ร่างกายโดยวิธีสูบ

2.1.4 ยาบ้า (amphetamine) ยาบ้าที่ระบาคในประเทศไทยมีลักษณะเป็นเม็ดกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ 0.5-0.7 เซนติเมตร หนาประมาณ 0.2-0.3 เซนติเมตร มีหลายสี หลายกลิ่น

เช่น กลิ่นสตรอว์เบอร์รี่ กลิ่นช็อกโกแลต กลิ่นใบเตย เป็นต้น ในปัจจุบันปัญหาของประเทศไทย คือ เมทแอมเฟตามีนไฮโดรคลอไรด์ ซึ่งมีพัฒนาการมาจากแอมเฟตามีนซัลเฟต ซึ่งในอดีตจะถูกควบคุม จึงมีการผลิตเมทแอมเฟตามีนโดยนักเคมีชาวญี่ปุ่นและเมื่อถูกควบคุมให้เป็นสารเสพติดอีก จึงเปลี่ยน มาเป็นเมทแอมเฟตามีนไฮโดรคลอไรด์ ซึ่งระเหิดได้ง่ายเมื่อใช้ไฟหรือความร้อนจึงสะดวกในการเผา และสูบ ยาบ้าสามารถเสพเข้าสู่ร่างกายโดยวิธีกินหรือวิธีสูบกวัน ในบางประเทศนิยมเสพสาร แอมเฟตามีนด้วยการฉีดเข้าเส้นเลือดดำ เมื่อยาบ้าเข้าสู่ร่างกาย เมทแอมเฟตามีนส่วนหนึ่งจะถูก เปลี่ยนไปเป็นแอมเฟตามีน ทั้งเมทแอมเฟตามีน และแอมเฟตามีนจะมีผลต่อระบบไหลเวียนโลหิตและ ระบบประสาทส่วนกลางเป็นสำคัญ การเสพยาบ้าในปริมาณมาก ๆ จนเกินขนาด (overdose) อาจทำให้ ผู้ป่วยชักหมดสติ การหายใจถูกกด และเสียชีวิตได้

2.2 ชนิดของยาเสพติดที่แพร่ระบาดในสถานศึกษา

ยาเสพติดที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พุทธศักราช 2522 มีทั้งหมดร้อย กว่าชนิด แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงชนิดที่สำคัญ ๆ และกำลังแพร่ระบาดอยู่ในสถานศึกษา ซึ่งมีอยู่ 3 ชนิด คือ เฮโรอีน ยาบ้า และสารระเหย (แนวทางการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ในสถานศึกษา, คณะกรรมการการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2542, หน้า 1 – 2)

2.2.1 เฮโรอีน (heroin) สกัดได้จากมอร์ฟีน โดยกรรมวิธีทางเคมีกับน้ำยาอะซิติก แอสรี่ไครด์ เฮโรอีน มีความร้ายแรงกว่ามอร์ฟีน ประมาณ 4-8 เท่า และร้ายแรงกว่าฝิ่นประมาณ 30-45 เท่า ซึ่งมีอยู่ 2 ชนิด คือ เฮโรอีนบริสุทธิ์ เป็นผงละเอียดสีขาว ไม่มีกลิ่น รสขมจัด และเฮโรอีนผสม หรือไอระเหย เพราะมีส่วนผสมของสารอื่น ๆ ลงไปด้วย

2.2.2 แอมเฟตามีน (amphetamine) หรือยาบ้า พบว่ามีฤทธิ์ทำให้หลอดเลือดขยาย กระตุ้นการหายใจและกระตุ้นสมอง prinzmetal และ bloomberg จึงได้นำมาใช้รักษาโรคหัวใจล้ม ปลายลดน้ำหนัก หรือความอ้วน

2.2.3 สารระเหย (volatile solvents) เป็นสารที่ประกอบอินทรีย์เคมี พวก ไฮโดรคาร์บอน ที่ได้จากน้ำมันปิโตรเลียมและก๊าซธรรมชาติ เป็นสารที่ระเหยได้ง่ายในอุณหภูมิปกติสาร เหล่านี้ใช้เป็นส่วนผสมในผลิตภัณฑ์ที่ใช้ประจำครัวเรือนซึ่งอยู่ในรูปของตัวทำละลาย เช่น พลาสติก ซีเมนต์ แลคเกอร์ น้ำยาล้างเล็บ น้ำมันก๊าด น้ำมันเบนซินและในรูปของน้ำยาฟ้นฝอย เช่น สเปรย์ฉีดผม น้ำยาคำจัดกลิ่น ฯลฯ คนที่สูดดมสารระเหยประจำจะไอและกระแอมบ่อย ๆ เพราะสารระเหยพวก ไฮโดรคาร์บอนทำให้เกิดการระคายเคืองต่อเยื่อภายในจมูกและปาก การสูดดมสารระเหยอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุถึงแก่ชีวิต เพราะสารนี้ไปทำให้หัวใจเต้นผิดปกติ หรือตายเนื่องจากเกิดการขาดออกซิเจน

3. โทษของการเสพยาเสพติด

3.1 ทำลายสุขภาพร่างกายและจิตใจ ทำให้ร่างกาย อารมณ์ และจิตใจไม่ปกติ ฟุ้งซ่าน ขาดความสุข ทำงานไม่ได้ผล ร่างกายจะอ่อนเพลีย หดแรงแงกใจจรั้น เนื่องจากกินไม่ได้ นอนไม่หลับ

ทำลายสุขภาพให้เสื่อมโทรมเร็วขึ้น มีหลายรายที่น้ำหนักลดลงอย่างมากในช่วงเวลาอันสั้น และยังเป็นสาเหตุนำไปสู่การเจ็บไข้ได้ป่วยอื่น ๆ

3.2 ทำลายความสงบสุขของครอบครัวและสังคม ยาเสพติดให้โทษมีผลทำให้ครอบครัวหมดความสุข เพราะฤทธิ์ของการติดยาเสพติดได้ทำลายฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมนอกเหนือไปจากการทำลายสุขภาพกายและสุขภาพจิตของบุคคลแล้ว ฤทธิ์ของยาเสพติดยังทำลายฐานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกในครอบครัวและสังคม ดังนี้

3.2.1 ทำให้เสียทรัพย์ เพื่อซื้อยาเสพติดให้โทษมาเสพเพิ่มขึ้นจนต้องขายนะ

3.2.2 เสียทรัพย์ในการรักษาโรคแทรกซ้อน ที่ตามมาภัยยาเสพติด

3.2.3 หย่อนสมรรถภาพในการหารายได้มาสู่ครอบครัว

3.2.4 ถูกปรับตามกฎหมายหรืออาจต้องโทษติดคุก

3.2.5 เป็นคนไร้เกียรติในสังคม เป็นบุคคลที่สังคมรังเกียจ

3.2.6 ผู้บังคับบัญชา ครู อาจารย์ และคนทั่วไปหมดความนับถือ ไม่ไว้วางใจ

3.2.7 อาจกลายเป็นอาชญากร ซึ่งเท่ากับทำลายชื่อเสียงวงศ์ตระกูลและทำให้เพื่อนบ้านเจ้าทุกข์ได้รับความเดือดร้อนทุกข์ยากจากการกระทำของผู้ติดยา

3.2.8 ครอบครัวหมดหลักประกัน สมาชิกในครอบครัวมีความทุกข์ทั้งกายและใจ ญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูง ต้องพลอยเดือดร้อนลำบากต่อการให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน

3.2.9 ทำลายเศรษฐกิจ การที่ยาเสพติดให้โทษมีฤทธิ์ทำลายสุขภาพกายและจิตใจของบุคคล รวมทั้งทำลายครอบครัวความเป็นอยู่ของผู้ติดยาเสพติดนั้นย่อมมีผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจและสังคมของประเทศด้วย เพราะผู้ติดยาเสพติดเป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจของชาติและเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนไทย ซึ่งหมายความว่าความสูญเสียคุณภาพชีวิตของบุคคลที่สืบเนื่องมาจากการติดยาเสพติดให้โทษ มีผลทำให้รัฐบาลต้องสูญหายในเรื่องต่อไปนี้

3.2.9.1 รัฐบาลต้องสูญเสียเงินในการปราบปราม ป้องกันและบำบัดรักษาหลายล้านบาท

3.2.9.2 รัฐบาลต้องสูญเสียกำลังพลเมือง ในการสร้างสรรค์ชาติบ้านเมือง และสูญเสียพลังป้องกันเอกราชของชาติ

3.2.9.3 รัฐบาลต้องถูกตำหนิและได้รับการดูหมิ่นจากชาติอื่น

3.2.9.4 รัฐบาลต้องสูญเสียความมั่นคงของชาติ เพราะเปรียบเสมือน เปิดโอกาสให้ฝ่ายศัตรูบ่อนทำลายชาติได้สะดวกขึ้น

สรุปได้ว่า ยาเสพติดให้โทษเป็นปัญหาทางสังคมที่มีความรุนแรงต่อประเทศในปัจจุบัน เพราะเป็นสิ่งที่ทำลายทรัพยากรมนุษย์ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการทำงาน ส่งผลกระทบต่อรายได้

ประชากรชาติ ตลอดจนคุณภาพชีวิตของประชากรต่ำลง ทำให้รัฐบาลต้องเสียดงบประมาณในการปราบปรามและการจัดสวัสดิการรักษายาบาลเป็นจำนวนมาก

4. การสังเกตผู้เสพยาเสพติด

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (2550) ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการสังเกตผู้เสพยาเสพติดไว้ว่า เมื่อเกิดการเสพยาเสพติดจะมีผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจของผู้เสพ ซึ่งทำให้ลักษณะและความประพฤติของผู้เสพยาเสพติดเปลี่ยนไปจากเดิม การสังเกตสมาชิกในครอบครัว หากสงสัยว่าสมาชิกในครอบครัวติดยาเสพติดหรือไม่ อาจสังเกตได้จาก

(1) การใช้จ่ายเงินสิ้นเปลือง โดยเด็กจะใช้จ่ายเงินเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ภายในไม่เกิน 1 ปี ซึ่งผู้ปกครองสามารถตรวจสอบ หรือควบคุมการใช้จ่ายเงินของเด็กได้

(2) อุปกรณ์การเสพยาอาจพบบุหรี่ยี่มีรอยยับ และมักจะเก็บไว้ต่างหาก หรือพบกระดาสฟรอยด์ ไฟแช็ค และหลอด

(3) มีนิสัยโกหก เด็กจะเริ่มโกหกจากเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น เสพยาในห้องน้ำนานแต่โกหกว่าท้องผูก เป็นต้น จนกระทั่งเรื่องที่โกหกจะมีความสำคัญมากขึ้น เช่น โกหกว่าเครื่องประดับหาย หรือ โรงเรียนบังคับให้ซื้อเครื่องมือที่ราคาแพง ๆ เป็นต้น

(4) มีนิสัยลักขโมย

(5) มีนิสัยเกียจคร้าน และไม่รับผิดชอบ หลังจากที่เสพยาเสพติดแล้ว ผู้เสพจะมีการเมายา ทำให้ลดความตั้งใจ และลดพฤติกรรมต่าง ๆ ลง ไม่สนใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว

(6) ร่างกายไม่แข็งแรง ผอมแห้งแรงน้อย เนื่องจากไม่มีอาการอยากรับประทานอาหาร เพราะอยู่ในอาการเมายา หรือต้องการพยายามเก็บเงินไว้เพื่อชื้อยาเสพติดในครั้งต่อไป

(7) ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย สกปรก

(8) อารมณ์ฉุนเฉียว หงุดหงิดง่าย เอาแต่ใจตัวเอง ในการตรวจสอบหัวข้อนี้ ผู้ปกครองจะต้องมีความหนักแน่น มีเหตุผล และตั้งอยู่บนพื้นฐานความรัก และความเข้าใจในครอบครัว

(9) เก็บตัว ไม่สูงส่งกับคนอื่นไม่รับรู้ปัญหาภายในบ้าน และใช้ห้องน้ำนาน

(10) ติดต่อกับคนแปลกหน้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกที่เสพยาเสพติดเหมือนกัน

จากหัวข้อที่ควรตรวจสอบสมาชิกในครอบครัวดังกล่าว ถ้าพบว่ามีลักษณะสัมพันธ์กับหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง หรือหลายหัวข้อ ก็พิจารณาได้ว่า สมาชิกในครอบครัวของท่านมีแนวโน้มพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ไม่ถูกต้องสมควรแก้ไข ซึ่งยังไม่จำเป็นต้องให้เห็นชัดเจนว่า ใช้ยาเสพติดแล้ว จึงต้องแก้ไข เพราะปัญหาจากการใช้ยาเสพติดจะค่อย ๆ ก่อตัวจากเล็กไปสู่อใหญ่ ถ้ารอให้ชัดว่ามีการใช้ยาเสพติด โดยผู้เสพยาเสพติดไม่สนใจคำแนะนำ คำสั่งสอนอบรม ของคนในครอบครัวแล้ว นับว่าเป็นเรื่องยากต่อการแก้ไขอย่างมาก

วิธีสังเกตผู้ติดยาเสพติดหรือสารเสพติด ผู้ติดยาหรือติดสารเสพติด ย่อมทราบตัวเองดีว่าตัวเองคิดอะไรและสิ่งนั้นผิดกฎหมายหรือไม่ เช่น ติดสุรา หรือบุหรี่ ซึ่งไม่ผิดกฎหมาย บุคคลผู้เสพติดก็จะไม่กังวลเห็นเป็นของโก้ แต่ถ้าติดสารเสพติดที่ผิดกฎหมาย ผู้เสพติดจะทราบในระยะต่อมาซึ่งก็สายแล้ว ฉะนั้น เยาวชนเหล่านี้จะมีสีหน้าที่แสดงถึงความไม่สบายใจ คล้าย ๆ ทำผิดแล้วกลัวผู้ใหญ่จับได้ การสังเกตผู้ติดยาเสพติดก็สังเกตจากพฤติกรรมที่แสดงออก (สันติ จัยสิน และคณะ, 2544, หน้า 37-38) ซึ่งมีแนวทางสังเกตได้ดังนี้

(1) การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย โดยสังเกตได้จากสิ่งต่อไปนี้

(1.1) สุขภาพทั่วไปทรุดโทรมเพราะจากฤทธิ์ของยาที่ทำให้ไม่หิวหรือเบื่ออาหาร ร่างกายจะผอมซีด น้ำหนักลด ทำงานหนักไม่ไหว บุคคลที่เสพติดจำนวนมากจะมีโรคแทรกซ้อนต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น โทรมทางเดินอาหาร ปวดท้อง ดับแฉิ่ง โรคทางเดินหายใจ โรคผิวหนัง

(1.2) ริมฝีปากเขียวคล้ำ และแห้งแบบคนสูบบุหรี่จัด ๆ

(1.3) ร่างกายสกปรก มีกลิ่นตัวแรง เพราะไม่ชอบอาบน้ำ นิ้วมือนิ้วมือมีรอยคราบเหลือง ๆ

สกปรก

(1.4) ชอบแต่งตัวด้วยการใส่เสื้อแขนยาว กางเกงขายาว เพื่อปิดรอยเข็มฉีดยาหรือแผลเป็นที่เกิดขึ้น และมักนิยมใส่แว่นตาสีดำหรือสีเข้มเพื่อปิดบังม่านตาที่หรี่หรือขยาย

(2) การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ

(2.1) ขาดความรับผิดชอบในหน้าที่ เช่น คนทำงานก็ขาดงาน นักเรียนก็ขาดเรียน

(2.2) อารมณ์หงุดหงิด ฉุนเฉียว ไม่มีเหตุผล พุดจาก้าวร้าวแม้แต่กับบิดามารดา ชอบอยู่สันโดษ หลบหน้าเพื่อนฝูง

(2.3) มีวุ่นวายกับคนที่มึนพฤติกรรมเกี่ยวกับยาเสพติด

(2.4) สูบบุหรี่จัดขึ้น

(2.5) มีอุปกรณ์เกี่ยวกับยาเสพติด เช่น ด้วยา อุปกรณ์การฉีดยา หรือการสูดดมอยู่ในตัว

(2.6) หน้าตาซีมเซ้า วิดกกังวล

(2.7) ใช้เงินเปลืองผิดปกติ

(2.8) สิ่งของในบ้านหายบ่อย

(3) แสดงอาการอยากยาเสพติด เป็นที่ทราบแล้วว่ายาเสพติดทุกชนิด เมื่อเสพแล้วก็ออกฤทธิ์ชั่วระยะเวลาหนึ่งพอหมดฤทธิ์ก็ทำให้ผู้ติดยาอยากเสพยาอีก ถ้าไม่ได้ยามาเสพยาจะแสดงอาการอยากยาขึ้น ก็ให้สังเกตอาการอยากยาที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับประเภทของยา อาจมีดังนี้

(3.1) จาม น้ำมูกน้ำตาไหลคล้ายคนเป็นหวัด

(3.2) คลื่นไส้ อาเจียน ปวดศีรษะ

(3.3) ท้องเดิน บางคนอยากมาถึงขั้นอาจจะเป็นเลือด เรียกว่า ลงแดง

(3.4) ตัวสั้น กระตุกอาจถึงชัก

(3.5) มีไข้ ปวดเมื่อยตามตัวอย่างรุนแรง

(3.6) นอนไม่หลับ ทุรนทุราย ม่านตาขยาย

(4) อาศัยเทคนิคทางการแพทย์ เมื่อลองใช้วิธีการสังเกตทั้ง 3 วิธีแล้ว ยังไม่มั่นใจก็ใช้เทคนิคทางการแพทย์เป็นเครื่องมือช่วยในการสังเกต ดังนี้

(4.1) เก็บปัสสาวะบุคคลที่สงสัยว่าติดยาเสพติดส่งตรวจ โดยวิธีหาสารที่ถูกขับถ่ายออกทางปัสสาวะ ซึ่งมีเทคนิคโดยเฉพาะก็สามารถบอกได้ว่าสารที่ออกมาในปัสสาวะเป็นสารเสพติดชนิดใด

(4.2) ใ้ยาบางชนิดไปล้างฤทธิ์ยาเสพติด (amridote) แก่บุคคลที่สงสัยว่าติดยาเสพติด เช่น การให้นาลอเฟน (nalorphine) แก่บุคคลที่ติดเฮโรอีนกิน บุคคลนั้นจะแสดงอาการอยากยาเสพติดทันที ทั้งนี้เพราะนาลอเฟนสามารถทำลายฤทธิ์เฮโรอีนได้

5. สภาพปัญหาและสาเหตุที่ก่อให้เกิดการติดยาเสพติด

สาเหตุที่ทำให้เกิดการติดยาเสพติดให้โทษผู้ติดยาเสพติดส่วนใหญ่เป็นเยาวชนที่มีอายุต่ำกว่า 21–25 ปี และมีวัยอื่น ๆ บ้าง การติดยาเสพติดของแต่ละบุคคลอาจเกิดจากสาเหตุที่เหมือนกันหรือต่างกันก็ได้ซึ่งพอสรุปสาเหตุของการติดยาเสพติดได้ดังนี้(วรวิฑูรธรรมฤทธิ์, 2549, หน้า 106–108)

5.1 สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยและเพื่อนบ้านมีอิทธิพลสำคัญต่อการผลักดันให้บุคคลติดยาเสพติดได้ เช่น บริเวณที่อยู่อาศัยมีการค้าขายยาเสพติด หรือมีผู้ติดยาอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ผู้ที่ใกล้ชิดก็อาจถูกชักชวนด้วยเหตุผลต่างๆ ให้ลองเสพหรือเสพด้วยความสมัครใจ จากผลการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดสำนักนายกรัฐมนตรปี พ.ศ.2521 พบว่าสาเหตุที่ถูกชักนำให้ติดยาเสพติดนั้น มาจากเพื่อนชักชวนถึงร้อยละ 28 และพบว่าบุคคลหรือแหล่งที่ผู้ติดยาได้รับยาเสพติดครั้งแรกมาจากเพื่อนถึงร้อยละ 77.9

5.2 ความอยากรู้อยากเห็นของเยาวชน เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการติดยาเสพติดให้โทษ เพราะเยาวชนส่วนมากมีความคะนอง ชอบเสี่ยงชอบท้าทาย ทั้ง ๆ ที่รู้ว่ายาเสพติดเป็นสิ่งไม่ดี แต่ก็ทดลองเสพเพื่อแสดงให้เห็นเพื่อนฝูงเห็นความเก่งกล้าเป็นการโอ้อวดโดยขาดความยั้งคิดอย่างรอบคอบ เมื่อเสบบ่อยเข้าก็ติดยาเสพติดเพราะอยากทดลองนั้นมีมากที่สุดถึงร้อยละ 65.3

5.3 อิทธิพลกลุ่ม เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการติดยาเสพติด เพราะกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อเยาวชนมากที่สุด ดังนั้น หากเยาวชนคนนั้นคบหาอยู่กับเพื่อนที่ติดยาเสพติดจากสาเหตุในข้อ 1 หรือ 2 หรือสาเหตุอื่น ๆ ก็ตาม เยาวชนที่อยู่ในกลุ่มนี้ก็จำเป็นต้องมีพฤติกรรมคล้อยตามกลุ่มไป ทั้ง ๆ ที่ทราบดีว่ายาเสพติดเป็นสิ่งไม่ดี ตัวเองไม่อยากเสพ แต่ไม่กล้าแสดงพฤติกรรมอะไรที่เบี่ยงเบนไปจากพฤติกรรมของกลุ่มซึ่งเสพยาเสพติด การเสพติดเช่นนี้จึงเป็นการเสพติดแบบตกกระไดพลอยโจน ในที่สุดก็ติดยาเสพติดให้โทษได้

5.4 การถูกหลอกลวงให้เสพยาเสพติดที่ผสมปนปลอมเข้ามากับอาหาร เป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการติดยาเสพติด เพราะผู้กระทำการหลอกลวงหวังผลยาเสพติดเป็นสื่อ เช่น ผสมยาเสพติดในลูกกวาด หรือยัดใส่บุหรี่ยาให้เยาวชนเสพโดยเยาวชนจะถูกเกลี้ยกล่อมต่าง ๆ นานา จนเยาวชนคล้อยตามหลวมตัวเสพลิงเหล่านั้นและเกิดการติดยาขึ้นในที่สุด จากผลการวิจัยแหล่งเดียวกับข้อ 1 พบว่า สาเหตุที่ติดยาเสพติดเพราะถูกหลอกลวงนั้นมีประมาณร้อยละ 5.2

5.5 การมีความเชื่อผิด ๆ เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการติดยาเสพติด เช่น เชื่อกันว่าการใช้ยาเสพติดจะทำให้ช่วงระยะเวลาของการพักผ่อนมีความสุข เพราะยาเสพติดทำให้ลืมความทุกข์ ความแค้น ความกังวลที่ต้องเผชิญในชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้ติดยาเสพติดเหล่านี้จะเริ่มจากการสูบบุหรี่ ต่อไปก็เป็นที่งู และเปลี่ยนเป็นมอร์ฟินหรือเฮโรอีนในที่สุด

5.6 การขาดความอบอุ่นทางใจ ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการติดยาเสพติด เพราะเยาวชนขาดโอกาสที่จะปรึกษาหารือปัญหาส่วนตัวของตนเองกับพ่อแม่ ประกอบกับบรรยากาศความเป็นอยู่ภายในครอบครัวไม่เอื้ออำนวยให้ด้วย เช่น พ่อแม่ทะเลาะกันเป็นประจำทุกวัน ครอบครัวแตกแยก เยาวชนที่อยู่ในสภาพเช่นนี้จะหาทางออกด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน บางคนเบียดเบียนไม่ยอมกลับบ้าน บางคนก็กินเหล้าดับความกลุ้ม บางคนก็ไปบ้านเพื่อนและถูกเพื่อนที่ติดยาเสพติดชักจูงให้เสพยา ทำให้ติดยาได้ จากผลการวิจัยแหล่งเดียวกันในข้อ 1 พบว่า สาเหตุที่ติดยาเสพติด เพราะมีปัญหาชีวิต จำนวนร้อยละ 1.5

5.7 ความเจ็บป่วยทางกาย เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการติดยาเสพติด เพราะบางคนมีโรคประจำตัว บางคนได้รับความบาดเจ็บ เช่น กระดูกหัก เป็นนิ้วในไต เนื้องอกบางอย่างหรือปวดศีรษะรุนแรงเป็นประจำ แต่ไม่ยอมให้แพทย์รักษามักจะซื้อยาแก้ปวดต่าง ๆ มากินเองจนทำให้เกิดการติดยาขึ้น สาเหตุที่บุคคลเหล่านี้ไม่ยอมให้แพทย์รักษาอาจเนื่องมาจากความจำเป็นด้านการเงิน ความอาย หรือกลัว

5.8 ความง่ายในการซื้อขายเสพยาเสพติดเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเสพยาเสพติดเพิ่มขึ้น เอื้ออำนวยให้ความอยากลองบรรลุลผล เอื้ออำนวยให้อิทธิพลกลุ่มบังเกิดต่อผู้เป็นสมาชิกกลุ่มในเรื่องการเสพยาเสพติดและอื่น ๆ

สรุปได้ว่า สาเหตุของการติดยาเสพติดในปัจจุบันยังไม่มีแตกต่างไปจากเดิม และแนวโน้มยิ่งจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพราะสังคมปัจจุบันมีความสลับซับซ้อน ความไม่เป็นระเบียบของสังคมมีมากขึ้น สถาบันทางสังคมต่าง ๆ ไม่สามารถทำบทบาทหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ จึงเปิดโอกาสให้คนในสังคมจึงทำความชั่วได้ง่ายขึ้น เช่น การเสพยาเสพติด การลักลอบค้ายาเสพติดในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสาเหตุสำคัญของการติดยาเสพติดเกิดจากปัจจัย 2 ประการคือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ตัวผู้เสพเอง และปัจจัยภายนอก ได้แก่ สิ่งแวดล้อม กลุ่มเพื่อน และความง่ายในการซื้อขาย

6. การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

สำนักงาน ป.ป.ส. (2550, หน้า 1) นโยบายของรัฐบาล พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2549 โดยมีเรื่องการแก้ไขปัญหายาเสพติด ปรากฏอยู่ในนโยบายของรัฐบาลในด้านสังคมว่า รัฐบาลและการรักษาความมั่นคงของรัฐว่า รัฐบาลมุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมเข้มแข็งที่คนในชาติอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์บนพื้นฐานของคุณธรรม โดยหนึ่งในนโยบายสังคมที่เกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด คือ การสร้างความเข้มแข็งของทุกชุมชนท้องถิ่นและประชาสังคม โดยส่งเสริมบทบาทของครอบครัว ชุมชน สถานบันการศึกษา รวมทั้งการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด อย่างจริงจังและต่อเนื่อง และหนึ่งในนโยบายการรักษาความมั่นคงของรัฐที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด คือ ส่งเสริมการผนึกกำลังระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคสังคมและภาควิชาการ เพื่อให้ประเทศมีความมั่นคง สามารถป้องกันปัญหาภัยคุกคามในรูปแบบใหม่ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งอาชญากรรมภายในประเทศและที่มีลักษณะข้ามชาติต่าง ๆ ซึ่งรวมไปถึงยาเสพติดด้วย

การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในสถานศึกษา โดยเฉพาะยาบ้า ได้แพร่ระบาดเข้าไปในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา รัฐบาลได้มีนโยบายในการเร่งรัดการดำเนินงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดมาโดยตลอดโดยมอบหมายให้กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับไปพิจารณาดำเนินการ (สันติชัยสิน และคณะ, 2544, หน้า 64-66)

6.1 ยุทธศาสตร์ 9 ประการของกระทรวงศึกษาธิการในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชน

6.1.1 สถานศึกษาต้องกำหนดให้ครู อาจารย์ รับผิดชอบและดูแลนักเรียน นักศึกษาอย่างใกล้ชิด โดยกำหนดสัดส่วนที่เหมาะสมระหว่างครู อาจารย์ ต่อจำนวนนักเรียน นักศึกษา และครอบครัวของนักเรียน นักศึกษา

6.1.2 สถานศึกษาต้องประสานงานและขอความร่วมมือจากผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สมาคมวิชาชีพ ตำรวจ และทหาร ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ในรูปแบบคณะกรรมการประจำสถานศึกษา

6.1.3 หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษาต้องถือว่างานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดมีความสำคัญยิ่ง และต้องกำหนดไว้ในแผนงานและกิจกรรมตลอดทั้งปี รวมทั้งต้องให้ความรู้ ความเข้าใจ ถึงโทษแลพิษภัยของยาเสพติดกับนักเรียน นักศึกษาอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

6.1.4 ให้สถานศึกษาถือว่านักเรียน นักศึกษาที่ติดยาเสพติดเป็นเสมือนผู้ป่วย จะต้องไม่ปล่อยทิ้งต้องให้ความช่วยเหลือ ดูแลและส่งไปบำบัดรักษา กรณีที่นักเรียน นักศึกษาที่ได้รับการบำบัดรักษาแล้ว หากมีความประสงค์ไม่กลับมาเรียนในสถานศึกษาเดิม ให้สถานศึกษาจัดหา

สถานศึกษาใหม่ให้ โดยสถานศึกษาใหม่ต้องมีมือรับนักเรียน นักศึกษาและไม่ทอดทิ้งนักเรียน นักศึกษาเหล่านี้

6.1.5 ผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ทุกคน ต้องมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายให้ลดจำนวนผู้ติดยาเสพติดในสถานศึกษา

6.1.6 ผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์และบุคลากรในสถานศึกษาหากพบข้อมูลหรือเบาะแสที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดในสถานศึกษา ต้องรายงานให้ผู้บังคับบัญชาตามลำดับทราบทันทีจนถึงกรมต้นสังกัด เพื่อประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการแก้ไข

6.1.7 ให้หน่วยงานทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา ดำเนินการลงโทษตามขั้นตอนทางวินัย และตามกฎหมายอย่างเด็ดขาดทันทีที่พบว่าครู อาจารย์ และบุคลากรในหน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษามีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด และกรณีที่ทำให้เกิดความผิดอย่างชัดเจนให้ออกจากราชการไว้ก่อนและหากผู้บริหารขาดความเอาใจใส่และรับผิดชอบ ผู้บริหารจะต้องได้รับการลงโทษ

6.1.8 ครู อาจารย์ บุคลากรผู้บริหารสถานศึกษา และหน่วยงานทางการศึกษาที่มีผลงานและได้ดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างจริงจัง จนสำเร็จตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ และตามโครงการโรงเรียนสีขาว จะได้รับการพิจารณาความดีความชอบเป็นพิเศษ

6.1.9 หน่วยงานในระดับกรมต้องให้ความสำคัญในการควบคุม กำกับดูแล ส่งเสริมสนับสนุนหน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษาในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างใกล้ชิดและจริงจัง

6.2 แนวทางการพัฒนาปัจจัยเงื่อนไขให้เอื้อต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเยาวชน (สำนักงาน ป.ป.ส., 2550, หน้า 17-18) คือ การจัดหาและพัฒนาสถานที่ในการทำกิจกรรมเชิงบวก เพื่อให้เยาวชนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และไม่ใช่ว่าเป็นแหล่งมั่วสุม โดยให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่ เช่น

6.2.1 การจัดพื้นที่เล่นกีฬา ออกกำลังกาย และทำกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน

6.2.2 การจัดให้มีกิจกรรมกีฬาและนันทนาการ เช่น ลานดนตรี กิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมและวัฒนธรรม การประกวด ศิลปกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว

6.2.3 การจัดให้มีสถานที่สำหรับการศึกษาค้นคว้า เช่น ห้องสมุดประจำชุมชน/หมู่บ้าน

6.2.4 การจัดกิจกรรมมหกรรมเยาวชน

6.2.5 การจัดให้มีป้อมปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ และจัดกิจกรรมการสอน

ศิลปวัฒนธรรม

6.2.6 การจัดกิจกรรมลานธรรม เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนมีจิตสำนึกที่ดีในการดำเนินชีวิต และไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด การจัดกิจกรรมสภาเยาวชนจังหวัด ส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมให้กับเยาวชน บำเพ็ญประโยชน์และศาสนา ทศนศึกษาชีวิต

จรรยาพร ธรณินทร์ (2546, หน้า 11) กล่าวว่า การแก้ปัญหา ยาเสพติดอย่างถาวร ต้องมีกลไกที่เหมาะสมและต่อเนื่อง ได้แก่ การจัดระบบดูแลช่วยเหลือเด็ก ทั้งในด้านการเรียนและความประพฤติส่วนตัว ให้ครูประจำชั้นเป็นผู้คัดกรองเพื่อจำแนกผู้เสี่ยง ผู้เสพ ผู้ติด ผู้ค้า พร้อมกับจัดกิจกรรมป้องกันและแก้ไขที่เหมาะสม โดยเฉพาะผู้เสพและผู้ติด ต้องจัดการบำบัดและผู้ที่ต้องได้รับการเฝ้าระวังเป็นรายบุคคลผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีคณะทำงานที่รับดำเนินงานแก้ปัญหา ยาเสพติด โดยเฉพาะมีแนวทางทำงานที่ชัดเจนจัดกิจกรรมทั้งรณรงค์ป้องกันให้ความรู้แก่ครู และนักเรียนให้โอกาสนักเรียนที่เสพหรือที่ติด ได้รับการบำบัดโดยไม่ไปออก สิ่งที่คุณอำนวย โรงเรียนไม่ควรกระทำได้แก่การประจานเด็ก และปกปิดข้อมูลกลบเกลื่อนเพราะกลัวเสียชื่อเสียงของตนเองหรือสถาบัน ครูต้องเข้าใจจิตวิทยาวัยรุ่น จริงใจ เอื้ออาทร รับฟังปัญหาและเก็บความลับของเด็ก ครูประจำชั้นต้องรู้จักเด็กทุกคนในห้อง สิ่งที่คุณอำนวยไม่ควรทำ คือ การตำหนินักเรียนต่อหน้าเพื่อนและเลือกปฏิบัติต่อนักเรียนอย่างลำเอียง โดยเฉพาะต่อนักเรียนที่เรียนอ่อนและบุคลิกลักษณะไม่ดี ตอกย้ำปมด้อยและทอดทิ้งเด็กที่เสพหรือติดยา ส่วนนักเรียนต้องเห็นใจเพื่อนที่หลงผิด ไปเสพหรือติดยา เห็นความผิดพลาดของเพื่อนเป็นความผิดที่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ ยังเห็นเพื่อนเป็นเพื่อนช่วยหาแหล่งบำบัดให้ สิ่งที่คุณอำนวยไม่ควรทำต่อเพื่อนคือการแสดงท่าทีรังเกียจ ดูถูก ไม่ให้อภัย และการชักชวนเพื่อให้ทดลองเสพทั้งที่รู้ว่ายาเสพติดเป็นสิ่งชั่วร้าย

6.3 การป้องกันปัญหา ยาเสพติดและจิตวิทยาที่เกี่ยวข้อง

การป้องกันยาเสพติด หมายถึง การให้การศึกษาและข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสาเหตุของการติดยาเสพติดแก่เยาวชนและประชาชนด้วยวิธีการต่าง ๆ ผู้รับผิดชอบในการป้องกันยาเสพติดจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของยาเสพติดอย่างลึกซึ้ง และยังมีความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ การป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษา การปลูกฝังอบรมเลี้ยงดู ให้มีพัฒนาการและความเจริญงอกงามไปตามวัย ให้มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ รู้จักปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคน ครอบครัว และสังคม สร้างเสริมให้มีค่านิยมและทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมตลอดจนการตัดสินใจในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

6.4 หลักการป้องกันยาเสพติด

หลักการป้องกันยาเสพติดที่มุ่งพัฒนาเยาวชนหรือกลุ่มเป้าหมาย ควรคำนึงถึงการส่งเสริมให้เยาวชนหรือกลุ่มเป้าหมายเกิดความรู้ับถือตนเองประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิต เป็นผู้

มีความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ สามารถแสดงออกซึ่งความถนัดและความสนใจ มีจุดมุ่งหมายในการทำงานและแก้ปัญหา มีโอกาสที่จะได้รับประสบการณ์ที่ดีในบ้าน ที่ทำงาน และชุมชน เคารพสิทธิของผู้อื่น ตลอดจนการพัฒนาทักษะของตนเองและสังคม สามารถปรับตัวเข้ากับสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางการป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษาส่วนใหญ่กระทำ ดังนี้

6.4.1 การจัดบริการแนะแนว ให้คำปรึกษา ในปัจจุบันเป็นยุคแห่งข่าวสารข้อมูล จะมีข้อมูลหลังไหลมาจากที่ต่างๆ โดยผ่านบุคคลและสื่อมากมายหลายประเภท ถ้านักเรียน นักศึกษาไม่รู้ข้อมูลข่าวสารก็จะทำให้ขาดความรู้หรือ “รู้ทัน” เหตุการณ์ แต่ถ้านักเรียนไม่รู้เท่ากันข้อมูล ก็จะกลายเป็นเหยื่อของการหลอกลวง การโฆษณาชวนเชื่อ ฉะนั้น การที่นักเรียนจะ “รู้เท่าทัน” ข้อมูลได้นั้น จะต้องมีการวินิจฉัย รู้จักคิดวิเคราะห์ตัดสินใจที่รอบคอบและฉลาด ดังนั้น การที่สถานศึกษาจัดบริการให้คำปรึกษาหรือการฝึกให้นักเรียน นักศึกษารู้จักวิธีคิด วิธีแก้ปัญหาด้วยเป็นสิ่งจำเป็น โดยทั่วไปอาจารย์ที่ปรึกษา แม้จะไม่ได้รับการฝึกฝนมาโดยตรง ก็ต้องทำหน้าที่ให้คำปรึกษานักเรียน นักศึกษาอยู่แล้ว และมักใช้สามัญสำนึกในการแนะแนว ตักเตือน สั่งสอน รวมทั้งปลอบโยนแล้วแต่เหตุการณ์ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงความรู้สึก และความต้องการที่แท้จริงของผู้มาปรึกษา และไม่ได้มีเป้าหมายที่จะช่วยให้ผู้มาปรึกษาได้เรียนรู้ในการเข้าใจตนเอง และเลือกตัดสินใจในทางที่เหมาะสมกับตนเอง อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการให้คำปรึกษา

6.4.2 การให้บริการสนเทศ หมายถึง การให้บริการด้านข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการป้องกันยาเสพติด เป็นการดึงดูดให้สนใจมาดูกิจกรรม เช่น การจัดป้ายสนเทศ การติดป้ายประกาศ ป้ายคำขวัญประเภทชวนคิด เป็นการกระตุ้นให้นักเรียน นักศึกษาได้ใช้ความคิด มีส่วนร่วมและเกิดความภาคภูมิใจในการแสดงออก

6.4.3 การจัดนิทรรศการ หมายถึง การที่สถานศึกษาจัดกิจกรรมด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น ป้ายนิทรรศการ ป้ายประกาศ คติเตือนใจในทางส่งเสริมจงใจในทางบวก และการให้เห็นโทษ พิษภัยของยาเสพติดจากการฉายภาพยนตร์ ภาพนิ่ง การบรรยายของวิทยากรหรือการอภิปราย การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ เอกสาร หมายถึง การที่สถานศึกษาเผยแพร่เอกสารให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกัน ยาเสพติด เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นพับรูปต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้ให้นักเรียน นักศึกษาได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของยาเสพติด

ความสัมพันธ์ในครอบครัว

1. ความหมายของครอบครัว

คณะอนุกรรมการด้านครอบครัว คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.), (2537, หน้า 4) ได้ให้คำนิยามคำว่า ครอบครัวไว้ว่า คือ กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจ ในการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมทั้งการพึ่งพิงกันทางสังคมและเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กันทางกฎหมาย และทางสายโลหิต และบางครอบครัวอาจมีลักษณะเป็นช้อยกเว้นบางประการจากที่กล่าวมา

นิสารัตน์ ทองอุปการ (2538, หน้า 9) ได้ให้ความหมายครอบครัวว่า หมายถึง ระบบของการปฏิสัมพันธ์ที่มีการจัดระเบียบซึ่งประกอบด้วยสมาชิกตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยปกติประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกอย่างน้อย 1 คน อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นระยะเวลานานพอสมควรและมีการสร้างความคิดฝันต่าง ๆ ร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันเป็นระยะเวลานาน

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ (2540, หน้า 19) ได้ให้ความหมายของครอบครัวไว้ว่า ครอบครัวหมายถึง การที่คนตั้งแต่สองคนขึ้นไป มาอยู่ร่วมกันโดยมีความสัมพันธ์กันด้วยการแต่งงาน หรือมีความผูกพันกันทางสายโลหิตหรือด้วยการรับเป็นบุตรบุญธรรม และอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน และครอบครัวจะเป็นครอบครัวโดยสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อมีลูกเท่านั้น

Kingsley (1978, p 9 อ้างถึงใน สุนันทา กาญจนพงศ์, 2540, หน้า 14) ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า เป็นสถาบันพื้นฐาน และสากลที่สุดของทุกสถาบันซึ่งได้อธิบายแบ่งออกเป็น 2 แนวทางได้แก่ แนวจิตวิทยา มุงชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวเป็นกลุ่มปฐมภูมิ มีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดของบรรดาสมาชิกของกลุ่มที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน มีการพบปะและแสดงอาการตอบสนองต่อกันและกัน ซึ่งถือว่าเป็นฐานแห่งความสัมพันธ์กันทางสังคม และแนวสังคมวิทยา ถือว่าเป็นสมาชิกในครอบครัวนั้น ต่างฝ่ายต่างให้ และรับประสบการณ์จากกันและกัน ซึ่งถือว่าต่างฝ่ายต่างถ่ายทอดพฤติกรรมให้แก่กัน อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (socialization) เพื่อปรับสภาพของตนเองให้เข้ากับสังคมได้

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (2541, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า ครอบครัว คือ กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมทั้งการพึ่งพิงกันทางสังคมเศรษฐกิจ และมีความสัมพันธ์กันทางกฎหมาย หรือทางสายโลหิต ครอบครัวบางครอบครัวอาจมีลักษณะเป็นช้อยกเว้นบางประการดังกล่าวที่ยอมรับได้ ช้อยกเว้น อาจหมายรวมถึงครอบครัวที่มีสมาชิกข้ามช่วงอายุอาศัยอยู่ด้วยกัน เช่น ปู่ย่า ตายายอาศัยอยู่กับหลาน เป็นต้น

คำว่า “ครอบครัว” ตามความหมายของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 220) ได้ให้ความหมายว่า ครอบครัว คือ สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามี ภรรยา และ หมายความว่ารวมถึงลูกด้วย

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปมีความผูกพันกันทางด้านอารมณ์และจิตใจและดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกัน โดยมีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิตและทางกฎหมาย ครอบครัว เป็นสถาบันหน่วยแรกที่สำคัญของมนุษย์ที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม และพัฒนาการของมนุษย์ให้มีคุณภาพ เป็นผู้สร้างและกำหนดสถานภาพ สิทธิ หน้าที่ของบุคคลอันพึงปฏิบัติต่อกัน

2. ความสัมพันธ์ในครอบครัว

สายสุรี จุติกุล และคณะ (2537, หน้า 8 อ้างถึงใน กุหลาบ รัตนสังฆธรรมและคณะ, 2540, หน้า 5 - 6) ได้รวบรวมแนวคิดของนักจิตวิทยาชาวต่างประเทศ ในเรื่องสัมพันธภาพ และความรัก ในครอบครัวไว้ว่า คนเราจะต้องมีความรักและความอบอุ่นระหว่างกันและกัน ครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ดีจะต้องมีพฤติกรรมที่แสดงความรัก และความผูกพันกันในลักษณะ ต่อไปนี้

(1) ต้องเอาใจใส่ดูแลเอื้ออาทรต่อกัน การเอาใจใส่ในที่นี้ หมายถึง การดูแลสุขภาพ ของกันและกัน อากาโรคิน การเล่าเรียนของบุตร ความสะอาด การใช้จ่ายเงินทอง การเดินทางไปทำงาน หรือไปโรงเรียน ความทุกข์และความสุขที่ต้องการระบาย เป็นต้น

(2) ต้องรู้จักคนที่เรารัก สามี ภรรยาต้องรู้จักและเข้าใจกันให้ดี สำหรับบุตร บิดา มารดา ก็ต้องเข้าใจและมีความรู้เกี่ยวกับบุตร อุปนิสัยบุตร รู้ว่าบุตรชอบหรือไม่ชอบอะไร จุดเด่น จุดด้อย เป็นอย่างไร ทุกคนในครอบครัวจะต้องปรับความรู้จักซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยให้มีการตอบสนองที่ดีต่อกันและกัน

(3) ต้องเคารพซึ่งกันและกัน การเคารพในที่นี้ หมายถึง การเคารพที่มาจากใจ การเคารพ ในลักษณะนี้มีพฤติกรรมแสดงออกได้หลายอย่าง เช่น การฟังกัน การเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง กัน การเกรงใจกัน เช่น บุตรเกรงใจบิดามารดา บิดามารดาก็ต้องรู้จักเกรงใจบุตร ความเกรงใจนี้รู้สึกว่า มีคุณค่าและจะช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดีขึ้น

(4) ต้องมีความรับผิดชอบ การมีความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมรับความผิดหรือ ความชอบ การไม่รับผิดชอบของบิดามารดาและความไม่ถูกต้อง การเป็นต้นแบบที่ไม่ดีก็เป็นการแสดง ความไม่รับผิดชอบ การละเลยหรือละเมิดสิทธิของเด็ก สิทธิของบิดา มารดา สิทธิของผู้สูงอายุ หรือ ผู้พิการ ก็เป็นการไม่รับผิดชอบ มีบุตรแล้วไม่เลี้ยง มีบิดามารดาสูงอายุแล้วไม่เลี้ยง เป็นต้น

(5) ต้องมีความไว้วางใจกัน ความไว้วางใจเป็นรากฐานที่ทำให้เกิดสัมพันธภาพ ในครอบครัว ความไว้วางใจควรมีต่อกันทั้งกายและทางใจ จะช่วยให้คนในครอบครัวมีความสบาย ไร้กังวลหรือความกลัว เป็นที่พึ่งพาได้ ครอบครัวใดที่ไม่ได้สร้างรากฐานที่ดีในเรื่องของความไว้วางใจ

บุคลิกภาพของผู้เยาว์ในครอบครัวอยู่สภาพของการขาดความไว้วางใจ อาจนำไปสู่ภาวะของการเป็นคนก้าวร้าว เก็บกดหรือมีปมด้อย

(6) ต้องให้กำลังใจในกันและกัน การให้กำลังใจก็คือ การให้พลังแก่สมาชิกในครอบครัวให้ดำเนินชีวิตไปอย่างมีความสุข การให้กำลังใจอาจเป็นคำพูดและท่าทางที่ให้การสนับสนุนชมเชยเมื่อทำสิ่งที่ถูกต้อง แนะนำแนวทางในการหาทางออกเมื่อมีปัญหา ไม่คว่ำหรือกล่าวโทษว่าเป็นความผิด

(7) ต้องให้เอื้อกันและกัน สมาชิกในครอบครัวอย่าด้วยกันหลายคนต้องมีการกระทบกระทั่งกันบ้างไม่มากก็น้อย ถ้ามีความรักอยู่ก็เอื้อกัน ได้ยกโทษให้ในครอบครัวที่บุตรประพฤติผิด บิดามารดาไม่ควรจดจำความผิดนั้นแล้วไปต่อว่าบุตรในโอกาสต่อ ๆ ไป เพราะเมื่อบุตรได้รับความผิดของตนอยู่เสมอก็จะเกิดความโกรธ ความไม่สบายใจและอาจนึกไปว่าบิดามารดาไม่รักตน

(8) ต้องรู้จักสื่อสารในครอบครัว การสื่อสารในครอบครัว ควรจะใช้ปิยะวาจาระหว่างสามี ภรรยา บิดามารดา กับบุตร การสื่อสารอาจจะมีทั้งรูปแบบที่ใช้ภาษาและภาษาท่าทาง ภาษาพูด การเขียน ฯลฯ การดำเนินกันก็ทำได้ แต่ควรเป็นคำดำเนินที่ใช้ถ้อยคำที่น่าฟัง

(9) ต้องใช้เวลาด้วยกันอย่างมีคุณค่าและคุณภาพ สมาชิกในครอบครัวควรหาเวลาอยู่ด้วยกัน ถามไถ่สารทุกข์สุกดิบระหว่างกัน ช่วยกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีกิจกรรมร่วมกัน เช่น ไปเที่ยวทางไกล ไปเที่ยวสวนสาธารณะ รับประทานอาหารพิเศษร่วมกัน ไปเยี่ยมญาติ เป็นต้น

(10) ต้องมีการปรับตัวตามภาวะที่เปลี่ยนแปลงของบุคคลในครอบครัว สภาพของครอบครัวและสถานะของสมาชิกมิได้อยู่นิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เช่น บุตรที่เกิดใหม่เป็นทารก ก็จะเติบโตและมีพัฒนาการตามวัยอันเหมาะสม บิดามารดาจะต้องปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงของบุตร

(11) ต้องรู้จักภาระหน้าที่ในครอบครัว และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันในครอบครัวต่างคนต่างมีบทบาทและหน้าที่ที่ทั้งบทบาทหน้าที่ของตนเองและต่อสมาชิกในครอบครัว ซึ่งบทบาทและหน้าที่เหล่านี้เกิดจากความคาดหวังของตนเองและความคาดหวังของแต่ละคนในครอบครัว ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวจะต้องตกลงกันให้ดีว่าเรื่องต่าง ๆ ที่จะบริหารครอบครัวให้เป็นปกติสุขนั้น เป็นเรื่องของใครในสัดส่วนอย่างไร ร่วมกันอย่างไร

(12) มีความใกล้ชิดทางสัมผัส การสัมผัส เช่น การกอดกัน โอบกั้นบ้าง เกี้ยวแขนหรือหอมแก้มกันในครอบครัว เป็นการแสดงความรักความอบอุ่นตามธรรมชาติของคน แต่การแสดงออกควรกระทำกันในครอบครัวระหว่างคนใกล้ชิดและแสดงความใกล้ชิดจริง ๆ

Patricia (1976, p 10 อ้างถึงใน สุพัตรา สุภาพ 2549, หน้า 28) ว่าได้ศึกษาวัยรุ่น 7,000 คน ใน 5 ปี พบว่า วัยรุ่นจะอยู่ตามลำพังวันละ 3 ชั่วโมงครึ่ง และแม้จะบอกว่าอยากมีความเป็นส่วนตัว แต่อยากให้ผู้ใหญ่เอาใจใส่พวกเขา เรื่องนี้แพทริเซีย เฮิร์ช (Patricia Hersch) แต่งหนังสือ *Tribble Apart* เสริมว่าวัยรุ่นที่เธอสัมภาษณ์มักจะตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า อยากให้มีผู้ใหญ่ มาดูแลพวกเขา

โดยเฉพาะพ่อแม่ วัยรุ่นหลายคนกลัวความอ้าวกว้าง หลายคนไม่พ่อกับแม่ ผู้ปกครองให้ความรักความอบอุ่น จึงมักจะหาความรักนอกบ้าน ซึ่งได้คนดีก็ดีไป ถ้าได้คนไม่ดีก็อาจเสียคนได้ง่าย ๆ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะยาเสพติดนั้นจะไม่เกิดกับวัยรุ่น ที่บิดามารดาหรือครอบครัวมอบความรักความอบอุ่นให้เท่าที่ควรและมีความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการของวัยรุ่น การมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันภายในครอบครัว เช่น การไปพักผ่อนร่วมกัน การมีเวลาพูดคุยสนทนากันในเวลารับประทานอาหาร เป็นต้น ในทางตรงข้ามกับครอบครัวที่มีความห่างเหิน มีความขัดแย้ง หรือเป็นครอบครัวที่แตกแยก จะมีผลทำให้เด็กหรือเยาวชนขาดความอบอุ่น และหาทางออกด้วยวิธีการต่าง ๆ

Caldwell and Nardini (1977, อ้างถึงใน อรรถนพ ชูบำรุง, 2532 หน้า 18 - 20) ได้จัดแบ่งลักษณะครอบครัวที่เบี่ยงเบน (Deviant Home) ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเป็นบ่อเกิดของอาชญากรรมและการกระทำความผิดของเยาวชน หรือส่งเสริมให้เกิดการกระทำผิดขึ้นในสังคม จำแนกเป็น 4 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

(1) ครอบครัวแตกแยก (The broken home) คือ ครอบครัวที่ขาดพ่อหรือแม่ อันเนื่องมาจากการตาย การหย่าร้าง การแยกกัน การจากกัน หรือการไม่ยึดติดต่อกัน หากสภาพเช่นนี้เกิดขึ้นก็จะมีผลกระทบต่อกระบวนการดำเนินชีวิตที่เคยดำรงอยู่อย่างปกติได้ เชื่อกันว่าการที่มีพ่อแม่อยู่กันอย่างพร้อมหน้ากันเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาเด็กให้มีจิตใจที่มั่นคงและสามารถปรับตัวได้เป็นอย่างดีในสังคม หากครอบครัวเกิดแตกแยกแล้วก็ทำให้คิดกันไปว่าจะมีผลต่อการเกิดอาชญากรรมและการกระทำผิดของเยาวชนขึ้น

(2) ครอบครัวที่ทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์เพียงพอ ครอบครัวเช่นนี้เป็นครอบครัวที่ทำให้เกิดการขัดแย้งและความวิตกกังวลอย่างยิ่ง เป็นครอบครัวที่พ่อแม่ไม่ยอมชอม มีแต่ทะเลาะกันเป็นครอบครัวที่มีอคติ ขาดความรักใคร่เอ็นดูลูก พี่น้องเป็นศัตรูกัน เด็ก ๆ มีอารมณ์ไม่มั่นคง มีความอิจฉาริษยา ถือดี ถือเด่น เอนเอียงขาดการเอาใจใส่ต่อกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลเสียต่อบุคลิกภาพของเด็ก ทำให้เด็กขาดความพร้อมที่จะต่อสู้กับปัญหาชีวิตและความไม่สมหวังต่าง ๆ กล่าวได้ว่าเป็นครอบครัวที่มีความทุกข์ เพราะมีแต่ความขัดแย้งและความวิตกกังวล อาจทำให้เด็กหรือพ่อแม่ละเมิดกฎหมายหรืออาจจะคบค้าสมาคมกับผู้ประกอบอาชญากรรมได้

(3) ครอบครัวที่ผิดปกติทางสังคม ศีลธรรมหรือวัฒนธรรม เป็นครอบครัวที่มีความแตกต่างกันในเรื่องเชื้อชาติ บิดามารดาเป็นคนผิดปกติทางร่างกายหรือจิตใจ เป็นครอบครัวที่มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ขาดศีลธรรมประกอบอาชญากรรม หรือมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งล้วนมีผลต่อการปรับตัวของเด็ก เป็นเด็กที่อยู่ในอาการทุกข์ทรมาน เพราะขาดความสามารถอย่างยิ่ง เช่น เป็นคนตาบอด เป็นใบ้ เป็นอัมพาต หรือมีความเจ็บป่วยทางจิต เด็กที่อยู่ในภาวะเช่นนี้จะรู้สึกละอายหรือมีเจ้านั้นก็ต้องคอยหาคำแก้ตัวเกี่ยวกับภาวะที่แท้จริงของพ่อแม่ เด็กจะตกอยู่ในอาการของความเครียด เด็กที่มั่วสุมอยู่กับความเลวทราม ความหยาบคาย ความเมามาย ความทารุณ ความไม่มีศีลธรรม ความชั่ว ตลอดจนทั้ง

อาชญากรรมภายในครอบครัวจะมีความโน้มเอียงที่จะยอมรับภาวะเหล่านี้ว่าเป็นสิ่งปกติและเป็นสิ่ง
ที่พึงประสงค์ เขาจะยอมรับแบบอย่างที่ชักจูงไปในทางที่ผิดและเลื่อนตนเองเข้ากระทำความผิดหรือ
ประกอบอาชญากรรมได้โดยง่าย

(4) ครอบครัวที่ขาดความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ ครอบครัวชนิดนี้อาจจะทำให้เกิด
อาชญากรรมหรือการกระทำความผิดของเด็กโดยตรง เพราะเด็กขโมยของมา เพื่อจะไม่ต้องทนทุกข์
ทรมานจากความอดอยากหรือความหิวโหย อิทธิพลของครอบครัวชนิดนี้แสดงออกมาในลักษณะ
ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ความยากจนอาจเป็นสาเหตุให้พ่อแม่ออกจากบ้านไปหางานทำ ทำงานในช่วง
ต้นของชีวิต จะยอมจำนนต่อสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ได้มาก เด็กอาจคบค้าสมาคมกับพวกแก๊งที่ชอบทำความผิด
บ้านอาจจะกลายเป็นที่มั่วสุม ขาดความเป็นอยู่ที่ต้องการความสันโดษ หากจะกล่าวถึงความยากจน
มีจำเป็นจะต้องทำให้คนละเมียดกฎหมายเสมอไป แต่ข้อเท็จจริงก็ยืนยันว่า อาชญากรและเยาวชน
ที่กระทำความผิดจำนวนมากมาจากครอบครัวที่ไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ อาจจะกล่าวได้ว่า
ครอบครัวลักษณะนี้ น่าจะได้รับการพิจารณาว่ามีความเสี่ยงต่อการเกิดอาชญากรรมและการกระทำผิด
ของเยาวชน

วรุช สุวรรณฤทธิ์ (2549, หน้า 99) ได้ให้ความหมายของครอบครัวแตกแยก (broken
home) ว่าเป็นภาวะผิดปกติของครอบครัว จากการที่สมาชิกกระทำพฤติกรรมเบี่ยงเบน เช่น ละเลย
ละทิ้ง ไม่อาจทำหน้าที่ในครอบครัวได้อย่างปกติ ฯลฯ จนเกิดผลให้สมาชิกเดือดร้อนเสียหาย
ทางร่างกายและหรือทางจิตใจ และในที่สุดอาจเกิดภาวะล่มสลายของครอบครัว ซึ่งลักษณะของ
ครอบครัวที่แตกแยกได้แก่ ครอบครัวที่สัมพันธ์ภาพของสามีภรรยาเบี่ยงเบนจากปกติ เช่น ทะเลาะ
ละทิ้ง หย่าร้าง หรือมีความสัมพันธ์แต่ทางกฎหมายเท่านั้น เป็นครอบครัวที่พบพฤติกรรมเบี่ยงเบนของ
สมาชิกบางคน เช่น ดิเคยาเสพติด ขโมยของ หรือเป็นครอบครัวที่ไม่จดทะเบียนสมรส จะเห็นว่า
ครอบครัวในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวเป็นจำนวนมาก
กล่าวคือครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวที่มี พ่อ แม่ และลูก เท่านั้น และในปัจจุบันที่เป็นยุคที่บิดา
มารดาต้องช่วยกันออกไปทำมาหากินเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ดังนั้น จะพบว่า พ่อ แม่ มักจะ
ทุ่มเทเวลาส่วนใหญ่ให้กับหน้าที่การงาน และงานสังคม จนไม่มีเวลาเหลือสำหรับ ลูก ๆ จนเกิด
ความเคยชิน ในบางครอบครัวอาจเห็นว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่ พ่อ แม่ แทบไม่มีเวลาหรือโอกาสที่
จะพบปะพูดคุยกันในแต่ละวัน หรือแม้แต่วันหยุดงาน เมื่อขาดการเอาใจดูแลจากบิดา มารดา บุตร
โดยเฉพาะเป็นบุตรที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นที่มักจะให้ความสำคัญกับเพื่อนมาก ก็มักหาที่พึ่งทางใจจากกลุ่ม
เพื่อนที่ชอบเที่ยวเตร่ ดังนั้น การที่เด็กหรือเยาวชนที่ขาดการดูแลเอาใจใส่จากบิดา มารดา จะเข้าหา
อบายมุข มากกว่าเข้าหาคุณธรรม และยังมีสามี ภรรยาอีกจำนวนไม่น้อยที่ต่างฝ่ายต่างประกอบอาชีพ
นอกบ้าน ต้องเผชิญกับความเร่งรีบและความขัดแย้งกันภายในหน่วยงานที่ตนปฏิบัติหน้าที่การงาน
ย่อมก่อให้เกิดความเครียดทางอารมณ์ ประกอบกับการเดินทางท่ามกลางการจราจรที่แออัดและเต็มไปด้วย

ด้วยมลพิษ ซึ่งมีผลกระทบต่อสภาพอารมณ์ที่เครียดอยู่แล้วให้ยิ่งตึงเครียดและหงุดหงิดมากยิ่งขึ้น และบ่อยครั้งความตึงเครียดทางอารมณ์ของสมาชิกในครอบครัวที่ถูกเก็บกดจากภายนอกบ้านจะนำมา ระบายออกภายในบ้าน หากครอบครัวที่สามีภรรยาต่างไม่เข้าใจกัน บีบบังคับตอกันให้ต้องรับผิดชอบ มากขึ้น เช่น ภรรยาที่ทำงานนอกบ้านมีความเหน็ดเหนื่อยเช่นเดียวกันกับสามี แต่เมื่อกลับถึงบ้าน ภรรยาจะต้องจัดเตรียมหาอาหาร ดูแลบุตร ธิดา โดยที่สามีไม่ได้ช่วยเหลือ อาจนำมาซึ่งความขัดแย้ง บาดหมางกันภายในครอบครัว การสื่อสารระหว่างกันไม่ดี สร้างบรรยากาศที่เย็นชา นำไปเป็นบ่อ ความเป็นบรรยากาศซึ่งไม่เอื้ออำนวยต่อการเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนบุตร ธิดาให้สามารถพัฒนาบุคลิกภาพ ไปในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะวัยรุ่นที่ต้องการเพื่อน หากภายในครอบครัวไม่มีความอบอุ่น ไม่น่าอยู่ ก็จะทำให้วัยรุ่นหันไปคบหาเพื่อน และมีโอกาสที่จะชักชวนไปในทางที่ไม่ดี เช่น เสพยาเสพติด มั่วสุม กับอบายมุขได้ง่าย

สุพัตรา สุภาพ (2549, หน้า 61) ได้กล่าวถึงเด็กวัยรุ่นที่กระทำผิดก็มักจะมาจากบ้านแตก หรือพ่อแม่ประพฤติคนไม่เหมาะสม และมักจะสนองความต้องการแบบไม่สม่ำเสมอ เด็กจึงมีความรู้สึก ขาดพ่อ แม่ การที่เด็กกระทำผิดจึงมีสาเหตุจากความรู้สึกขาดพ่อแม่ จากสาเหตุดังกล่าว นักจิตวิทยาเห็น ว่าเด็กพวกนี้จะมองโลกไปในทางที่ร้าย เพราะรู้สึกว่าตนเองได้รับการดูแลจากสังคม ความสัมพันธ์ ระหว่างเพื่อนมนุษย์จะน้อย เด็กวัยรุ่นที่ทำผิด ส่วนใหญ่มักจะเกิดจากจิตใจที่สับสนวุ่นวาย เพราะขาด ความสัมพันธ์อย่างอบอุ่น ถูกทอดทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยว ไม่มีการควบคุม และลักษณะการกระทำผิดก็มักจะ อยู่ร่วมกับกลุ่มเพื่อนที่มีปัญหาคล้ายกัน

โสภาก ชูพิกุลชัย ชปีลมันน์ (2534, หน้า 24-26) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของครอบครัวที่มี คุณภาพไว้ 6 ประการ ได้แก่

(1) การชื่นชมคุณค่าของคนในครอบครัว ความพึงพอใจ ชื่นชม และเห็นคุณค่าของกัน และกันในครอบครัว ควรจะได้มีการแสดงออกอย่างชัดแจ้ง พ่อเห็นคุณค่าของแม่และของลูก แสดง ความชื่นชมพอใจในตัวแม่และลูก ขณะเดียวกันลูกก็แสดงความรู้สึกที่ดีนี้ต่อบิดามารดาเช่นกัน เมื่อคน ในครอบครัวแสดงความรู้สึก แสดงการกระทำว่าพึงพอใจในคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมครอบครัวด้วยกัน ตระหนักในคุณค่าซึ่งกันและกัน เปรียบเสมือนพื้นฐานของความอบอุ่นและความมั่นคงในครอบครัว และยังเป็น การหล่อหลอมสมาชิกของสังคมให้มีทัศนคติของสังคมส่วนรวมในแง่ดีด้วย

(2) การมีเวลาอยู่ร่วมกัน ได้แก่การที่ทุกคนในครอบครัวได้ร่วมทำกิจกรรมหลายอย่าง ร่วมกัน และเป็นกิจกรรมที่ทุกคนพอใจจะทำร่วมกัน มิใช่เพราะการบังคับหรือโดยบังเอิญ เช่น การ รับประทานอาหารโดยพร้อมหน้ากัน การสนุกสนานรื่นเริงร่วมกัน และการทำงานร่วมกัน บางครอบครัวอาจจะมีกิจกรรมกลางแจ้งร่วมกัน เช่น เดิน หรือวิ่งออกกำลังกายร่วมกัน ทัศนจรร่วมกัน ไปค่ายพักแรมด้วยกัน หรือเล่นเกมกลางแจ้งด้วยกัน เป็นต้น

(3) การมีพันธะต่อความสุขและสวัสดิภาพของครอบครัวร่วมกัน เป็นการห่วงใยกันและกันอย่างแท้จริง ปัจจุบันมักไม่มีเวลาว่าง ทุกคนวุ่นวายกับการทำงานหรือการเรียนของแต่ละคน คนในครอบครัวเหล่านี้จะมานั่งลงพร้อมหน้ากันและเล่าให้คนทั้งครอบครัวฟังว่า กิจกรรมที่วุ่นวายของแต่ละคนนั้นมีอะไรบ้าง และเป็นอย่างไรบ้าง ด้วยวิธีนี้แสดงให้เห็นว่า โดยแท้จริงแล้วเวลาไม่ได้เป็นอุปสรรคของการห่วงใยสวัสดิภาพของกันและกันในครอบครัว

(4) การติดต่อสื่อสารระหว่างกันเป็นอย่างดี บุคคลในครอบครัวจะติดต่อกันโดยตรง มีเวลาสำหรับการพูดคุยกันเสมอ ประการสำคัญคือ สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ฟังที่ดี และมีความไว้วางใจต่อกัน จะรับรู้ความรู้สึกของกันและกัน และพยายามหาทางเลือก ทางแก้ไขที่จะดีที่สุดสำหรับทุกคน

(5) การมีศรัทธาต่อศาสนาอย่างแรงกล้า ไม่ว่าจะครอบครัวจะนับถือศาสนาใด คนในครอบครัวจะมีความศรัทธาต่อศาสนานั้นในระดับสูง มักจะมีกิจกรรมทางศาสนาด้วยกัน เช่น ไปเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์พร้อมกัน หรือเข้าวัดฟังพระเทศน์ร่วมกัน การที่คนในครอบครัวมีศรัทธาต่อศาสนานี้ทำให้มีสติ มีความอดทนต่อกัน มีการให้อภัยต่อผู้อื่นสูง ระวังความโกรธได้เร็ว และรู้จักที่จะช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมด้วย

(6) การมีสมรรถนะจัดการกับวิกฤตการณ์ในครอบครัวได้อย่างดี เป็นการสกัดกันและป้องกันปัญหาสังคมได้อย่างดี กล่าวคือ ครอบครัวที่มีคุณภาพมักจะมีวิธีการที่ดีในการแก้ไขปัญหา หรือกู้สถานการณ์ที่วิกฤติให้กลับคืนสู่สภาพที่ดีเช่นเดิมได้ แม้ว่าการประสบปัญหาความทุกข์ยากจะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่ครอบครัวที่มีคุณภาพจะจัดการได้ดี แม้ในความยากลำบากอย่างที่สุดก็ตาม คนในครอบครัวจะมีความมั่นใจและไว้วางใจต่อกัน คนในครอบครัวจะร่วมกันต่อสู้กับปัญหาแทนที่จะทอดทิ้งหรือแตกแยกกันไปคนละทิศคนละทาง พวกเขาจะให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และร่วมกันคลี่คลายปัญหาได้ในที่สุด

คุณสมบัติของครอบครัวที่มีคุณภาพทั้ง 6 ประการนี้ สามารถป้องกันปัญหาสังคมที่จะเกิดขึ้นได้ จะเห็นได้ว่าไม่มีข้อใดเลยที่ระบุถึงฐานะทางเศรษฐกิจ ดังนั้น ความยากจนความร่ำรวยจึงไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดว่า ครอบครัวนั้นจะดีหรือมีปัญหา อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางเศรษฐกิจย่อมมีผลกระทบต่อครอบครัวบ้างไม่มากก็น้อย ปัญหาเดียวกันที่พบในครอบครัวยากจน อาจมีความรุนแรงมากกว่าในครอบครัวที่ร่ำรวย แต่ในที่สุด หากครอบครัวยากจนนั้นได้พัฒนา ความเข้าอกเข้าใจกัน เห็นคุณค่าของกันและกัน มีเวลาให้แก่กัน เอาธุระเป็นพันธะเป็นพันธะต่อสุขทุกข์ของกันและกัน มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างดี มีศรัทธาต่อศาสนาและพัฒนาความสามารถในการเผชิญหน้ากับสถานการณ์วิกฤติต่าง ๆ ได้ดี ทั้งหมดนี้จะทำให้ครอบครัวยากจนด้านทานปัญหาและเอาชนะปัญหาได้ดีขึ้นเป็นลำดับ

ปิยะวดี สิงห์พันธ์ (2544, หน้า 33-34) กล่าวว่า สัมพันธภาพในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

(1) จำนวนของบทบาท สัมพันธภาพในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันหลายบทบาท เช่น เป็นพ่อแม่ เป็นผู้สั่งสอน เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นผู้ช่วยเหลือ สมาชิกครอบครัวมีการปฏิสัมพันธ์กันในด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดความสนใจ ได้รู้จักค่านิยม ความเชื่อถือ ตลอดจนบุคลิกที่แท้จริงของกันและกัน

(2) การสื่อสาร สัมพันธภาพในกลุ่มปฐมภูมิเป็นการสื่อสารแบบเปิดมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระและกว้างขวาง

(3) อารมณ์ สัมพันธภาพในกลุ่มปฐมภูมิหรือในครอบครัวก่อรูปขึ้นจากอารมณ์ต่าง ๆ ระหว่างสมาชิกก่อให้เกิดความรัก ความเข้าใจ ความผูกพันใคร่ ความคิดถึง ความขัดแย้ง หรือความโกรธ

(4) ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้สึก สัมพันธภาพแบบปฐมภูมิจะก่อรูปขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งแน่นอน ไม่สามารถที่จะถ่ายทอดไปสู่บุคคลอื่นได้ง่าย ๆ เป็นปฏิสัมพันธ์กับบุคคลเป็นคน ๆ ใด ๆ ไป มีความรู้สึกผูกพันเฉพาะเจาะจงยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้

พอสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ในครอบครัว เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวที่มีความผูกพันต่อกัน และให้การสนับสนุนเลี้ยงดูบุตรให้ได้รับความอบอุ่น และให้การช่วยเหลือดูแลบุคคลที่อยู่ในครอบครัวที่อ่อนแอกว่า การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว เป็นหลักสำคัญของความรักและความอบอุ่นในครอบครัว เช่น การเลี้ยงดู ใน 2 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาทางร่างกาย และการพัฒนาทางจิตใจ พ่อ แม่ ต้องมีการเลี้ยงดูที่ถูกโภชนาการ การดูแลรักษาสุขภาพอนามัย จะทำให้ลูกมีการเจริญวัยได้เต็มที่ ส่วนการพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นการให้ความรัก ความอบอุ่น เป็นพฤติกรรมของพ่อแม่ที่จะมีผลกระทบต่อพัฒนาจิตใจของลูก ลูกจะเกิดความมั่นคง และมีพลังจิตใจที่เข้มแข็ง การกระทำของพ่อแม่ นับเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลทางการพัฒนาจิตใจ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัวซึ่งมีลักษณะของครอบครัวที่ให้ความรักความอบอุ่นและ ลักษณะของครอบครัวที่แตกแยก ที่มีส่วนสำคัญยิ่งต่อพฤติกรรมในการป้องกันยาเสพติดของวัยรุ่นเป็นอย่างยิ่ง เพราะครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันแรกที่ได้ให้การอบรมทางด้านจิตใจแก่เด็กตลอดเวลา ทั้งอุปนิสัย อารมณ์ การสร้างลักษณะนิสัย การสร้างบุคลิกภาพ จะเริ่มมีจากที่บ้าน เด็กจะเป็นผู้มีความคิดความรู้สึก มีมรรยาทหรือการวางตัวอย่างไรนั้นอยู่ที่การอบรมจากทางบ้านส่วนหนึ่ง ได้แก่ บิดา มารดา เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลที่จะหล่อหลอมให้เด็กเป็นคนดีหรือคนเลวได้ โดยเฉพาะวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความอ่อนไหวง่าย ต้องการความปลอดภัยจากครอบครัว หากภาวะครอบครัวไม่ดี เช่น บ้านแตก ขาดการเอาใจใส่จากพ่อ แม่ อาจจะทำให้เด็กประพฤติผิดไปจากที่สังคมกำหนดได้ ความสัมพันธ์ในครอบครัวจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ครอบครัวที่มีบิดา มารดา มีความรักใคร่ กลมเกลียวกัน เห็นอกเห็นใจกัน เข้าใจกัน เด็กจะได้รับความรู้สึกที่อบอุ่น ปลอดภัยไม่มีปมด้อย การให้ความรักความอบอุ่น ความไว้วางใจกันเพื่อให้เกิดความสบายใจ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทย ไว้ว่า การพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตใจที่ดิ้นงมอยู่ในกรอบของศีลธรรมและมีจิตสำนึกสาธารณะ โดยผลักดันให้ครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาร่วมกันพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดิ้นงมเป็นคนดี ห่างไกลอบายมุขและยาเสพติด

โดยสรุปแล้ว ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะหล่อหลอมสมาชิกในครอบครัวให้เกิดความอบอุ่น เพราะครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เล็กที่สุดที่สร้างชีวิตใหม่ให้สมาชิกมีคุณภาพ ถ้าครอบครัวใดเป็นเอกภาพ ครอบครัวนั้นก็จะมีความสุข สมาชิกภายในครอบครัวจะมีความสุขกายและสุขใจ มีจิตใจที่ดี มีความไว้วางใจกัน อบอุ่นใจเมื่อได้อยู่ด้วยกันกับครอบครัว เมื่อครอบครัวมีความอบอุ่น ก็ถือว่าเป็นครอบครัวที่เข้มแข็ง ปัญหาอื่นใดก็ไม่สามารถเข้ามาคล้ากลายได้ แม้กระทั่งยาเสพติด

4. บทบาทหน้าที่ของครอบครัว

ผลของการศึกษาวิจัยของศรีวรรณ เจริญวัฒน์ชัย (2539, หน้า 94-95) เกี่ยวกับบทบาทของครอบครัวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเด็กและเยาวชน พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ยังเป็นกลุ่มที่เริ่มใช้ยาเสพติด (drug user) และมีแนวโน้มของการแพร่ระบาดอย่างรุนแรงในกลุ่มดังกล่าวมากยิ่งขึ้น ซึ่งภูมิหลังของครอบครัวส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่กับบิดามารดา แต่เป็นครอบครัวที่มีปัญหา คือ บิดามารดาไม่เข้าใจในการอบรมเลี้ยงดูบุตร และไม่ได้ให้เวลาและความสนใจแก่บุตรเท่าที่ควร มีสมาชิกในครอบครัวที่เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีโดยใช้ยาเสพติดอยู่ก่อน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพี่ชาย รองลงไปเป็นบิดา โดยเสพยาโรอื่น รองลงมาเป็นสารระเหย

สกุลรัตน์ อุษณาวรงค์ และคณะ (2540, หน้า 45) ได้กล่าวถึงหน้าที่หลักของครอบครัว มี 4 ประการ ประกอบด้วย การสร้างสมาชิกใหม่ ให้สังคม การเลี้ยงดูและปกป้องคุ้มครองบุตร ดูแลให้บุตรมีความสมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ ให้ความรักความอบอุ่น กำลังใจและความมั่นคงทางจิตใจ อบรมให้เรียนรู้ระเบียบแบบแผนทางสังคม ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และค่านิยมอื่น ๆ เพื่อหล่อหลอมพฤติกรรม และบุคลิกภาพของบุตรให้สามารถปรับตัวและออกไปสู่สังคมภายนอกได้อย่างเป็นสุข และกำหนดสถานภาพตำแหน่งหน้าที่ให้กับสมาชิกใหม่ คือ บุตรรู้ว่าขณะนี้ตนมีสถานภาพตำแหน่งอะไรและควรมีหน้าที่อะไรบ้าง

กลุ่มวิจัยส่วนส่งเสริมพลศึกษา สุขภาพและนันทนาการ (2541, หน้า 37) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมในการป้องกันการคิดยาเสพติดของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย 4 ภาค พบว่า ปัจจัยเสริมที่มีผลต่อการทำนายพฤติกรรมป้องกันการยาเสพติดได้ดีที่สุด ลำดับแรก คือ การมีครอบครัวที่อบอุ่น บิดามารดาอยู่ด้วยกันและมีความรักความเอื้ออาทรต่อกัน การได้รับคำแนะนำที่ถูกต้องเหมาะสมในระดับสูง

กิตติศักดิ์ คงชนะโสภณ (2545, หน้า 102–103) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของครอบครัวในการป้องกันยาบ้าในวัยรุ่น ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลจากการศึกษาบทบาทของครอบครัวในการป้องกันยาบ้าในวัยรุ่น ปัจจัยด้านครอบครัว พบว่า ลักษณะครอบครัวที่มีผลต่อบทบาทของครอบครัวในการป้องกันยาบ้า ได้แก่ ลักษณะครอบครัวปกติ ที่ไม่มีสภาพปัญหาในครอบครัว จะมีบทบาทในการป้องกันยาบ้ามากกว่าลักษณะครอบครัวที่มีปัญหาอื่น ๆ ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ครอบครัวแตกแยก ครอบครัวที่ทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์เพียงพอ และครอบครัวที่ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และพบว่า บทบาทของครอบครัวในการป้องกันยาบ้าในวัยรุ่นด้านที่มีการปฏิบัติบทบาทในการป้องกันยาบ่าน้อยที่สุดคือ บทบาทในด้านกิจกรรมของครอบครัว ดังนั้น การพัฒนาบทบาทของครอบครัวในการป้องกันยาบ้า จึงควรส่งเสริมด้านกิจกรรมของครอบครัวให้ครอบครัวได้มีกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันมากขึ้น ซึ่งจะเกี่ยวข้องถึงสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวด้วย

นิภา นิสกุล (2545, หน้า 272-273) กล่าวว่า คนในครอบครัวต้องทำความเข้าใจกัน ต้องทบทวนกันว่าการทำหน้าที่ของครอบครัวว่าบกพร่องอย่างไร เหมาะสมไหม ส่วนหนึ่งเมื่อเกิดปัญหาแล้วอย่าเพิ่มตีโพยตีพาย อย่าโทษกัน ทบทวนว่าเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้เกิดปัญหาหรือเปล่า เพราะจริง ๆ แล้ว ทุกคนมีส่วนทำให้เกิดปัญหาร่วมกัน ต้องเข้ามาร่วมกันคิดพิจารณาในการทำหน้าที่ของครอบครัวทุก ๆ ด้านเริ่มด้วยการสร้างสายใยรักในครอบครัว มีความสำคัญ การสร้างสายใยรักเปรียบเสมือนเกราะภูมิคุ้มกันปัญหาเสพติด

ผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว จะเห็นว่าปัจจัยด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวมีผลต่อการทำนายพฤติกรรมการป้องกันยาเสพติด ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่าปัจจัยด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันยาเสพติดของนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียนหรือไม่

เจตคติ (Attitude)

1. ความหมาย

ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 321) ได้ให้ความหมาย เจตคติว่า เป็นท่าทีหรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

สมบูรณ์ ชิดพงศ์ (2535, หน้า 437) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกโน้มเอียงทางจิตใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ความโน้มเอียงดังกล่าว เป็นไปได้ทั้งในทิศทางที่พึงปรารถนา (ชอบ พอใจ) หรือไม่พึงปรารถนา (เกลียด ไม่พอใจ) ก็ได้ การที่บุคคลมีเจตคติต่อสิ่งใดไปในทิศทางใดนั้น บุคคลนั้นย่อมพร้อมที่จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้น สอดคล้องกับทิศทางที่ตนมี

สุวิทย์ หิรัญยกาณห์ (2540, หน้า 21) ได้ให้ความหมายของเจตคติว่า เป็นแนวความคิดเห็นท่าทีหรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เจตคติมีทั้งดีและไม่ดีทั้งนี้ย่อมสุดแล้วแต่ภาวะของสมองและอารมณ์ที่แสดงปฏิกิริยาต่อสิ่งนั้น สาเหตุเนื่องจากสิ่งเร้า และประสบการณ์ต่อสิ่งแวดล้อมที่ได้ประสบมา

ศรีผกา รุ่งแจ้ง (2541, หน้า 18) สรุปว่า เจตคติ คือความรู้สึกเอนเอียงของจิตใจที่ได้รับรู้และประสบมา ซึ่งจะแสดงออกมาสองลักษณะ คือ เจตคติทางบวก จะแสดงออกมาในลักษณะความพอใจ ความเห็นด้วย สนับสนุน อยากปฏิบัติและอยากเข้าใกล้สิ่งนั้น หรือสถานการณ์นั้น อีกลักษณะหนึ่งคือ เจตคติทางลบ จะแสดงออกมาในลักษณะไม่พอใจ ไม่เห็นด้วย ไม่อยากปฏิบัติ และไม่อยากเข้าใกล้สิ่งนั้น หรือสถานการณ์นั้น แต่ในระหว่างกลางของเจตคติทั้งสองนี้ จะมีเจตคติที่เป็นกลาง ความรู้สึกเฉย ๆ โดยไม่สามารถแยกได้ว่าเข้ากับลักษณะใดของเจตคติ

กัลลพงค์ ศรีพานิชย์ (2544, หน้า 21) สรุปว่า เจตคติคือ ส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพที่สร้างขึ้นได้ เปลี่ยนแปลงได้ของบุคคล ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากความรู้ ความคิดและประสบการณ์ในชีวิต ซึ่งนำไปสู่ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งเร้าประเภทต่าง ๆ โดยสามารถวัดได้จากพฤติกรรมที่แสดงออก ทางกระทำและความคิดเห็นของบุคคล

สุชาติ พึ่งสาย (2548, หน้า 22) สรุปว่า เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดจากการเรียนรู้ หรือการได้รับจากประสบการณ์ที่เขาได้รับรู้ อาจเป็นไปในทางที่ดี หรือไม่ดี ถ้าบุคคลมีความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งใด ก็จะแสดงพฤติกรรมตอบสนองออกมาในลักษณะที่ชอบสิ่งนั้น ถ้าบุคคลมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อสิ่งใด ก็จะแสดงพฤติกรรมตอบสนองออกมาในลักษณะที่ไม่ชอบสิ่งนั้น

สรุปได้ว่า เจตคติ เป็นความรู้สึก นึกคิดหรือความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือสถานการณ์ใด ซึ่งอาจเป็นเจตคติเชิงบวก จะแสดงออกในลักษณะของความชอบและเห็นด้วย ทำให้บุคคลต้องการปฏิบัติและอยากเข้าใกล้สิ่งนั้น และอีกลักษณะหนึ่ง คือ เจตคติเชิงลบจะแสดงออกในลักษณะของความไม่ชอบและไม่เห็นด้วย ทำให้บุคคลไม่ต้องการปฏิบัติ และไม่ต้องการเข้าใกล้สิ่งนั้น

2. ลักษณะของเจตคติ

Sherif and Sherif (1956, p. 28) ได้กล่าวถึงลักษณะของทัศนคติไว้ คือ ทัศนคติเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ ทัศนคติไม่ใช่เป็นแรงขับทางร่างกาย ตัวอย่าง เช่น ความหิวเป็นแรงขับทางร่างกาย การเลือกชนิดของอาหารแต่ละบุคคลเป็นพื้นฐานมาจากการเรียนรู้ทางสังคม ดังนั้นการเลือกอาหารประเภทเนื้อมากกว่าอาหารปลาจึงถือว่าเป็นทัศนคติ ทัศนคติเป็นสิ่งที่คงทนถาวร แม้ว่าทัศนคติเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ โดยสามารถเปลี่ยนแปลงได้เหมือนการเรียนรู้อื่น ๆ แต่ก็ เป็นความรู้สึกที่ฝังลึกลงไป ทัศนคติเป็นความรู้สึกที่แสดงโดยตรงต่อสิ่งเร้าเป็นอย่างไร ๆ ไป บุคคลย่อมแสดงความรู้สึกชอบต่อบุคคลหนึ่งที่เขารู้จัก และอาจแสดงความรู้สึกไม่ชอบกับอีกคนหนึ่งที่เขารู้จักเช่นกัน ทัศนคติสามารถ

เกิดกับทุก ๆ สิ่งได้ เช่น กับ บุคคล วัตถุ กลุ่มสถาบัน แนวความคิด และขบวนการทั่ว ๆ ไป เป็นต้น
ทัศนคติเป็นพื้นฐานและเป็นส่วนหนึ่ง เป็นแรงผลักดันก่อให้เกิดลักษณะนิสัยขึ้นได้ ตัวอย่าง เช่น
บุคคลที่มีแนวโน้มชอบเปิดประตูด้วยมือขวาในที่สุดก็กลายเป็นนิสัย

3. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติ

ตามปกติแล้วเจตคติเป็นพื้นฐานอย่างหนึ่งที่ทำให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมา เจตคตินั้นแม้ว่าจะไม่ใช่ว่าจะเปลี่ยนแปรได้ง่ายนักที่จะเปลี่ยนแปลง แต่ทัศนคติก็มีใช้สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างคงทนถาวรตลอดไป เจตคติสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ละทิ้งได้ หรือถูกแทนที่ได้โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับข่าวสารใหม่ มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เป็นสาเหตุให้บุคคลเปลี่ยนทัศนคติได้ ส่วนที่เกี่ยวข้องกันมีอยู่ 3 อย่างด้วยกันคือการชักชวน สมาชิกภายในกลุ่มใหม่ และการเพิ่มความคล้อยคลึงกันกับทัศนคติ (จำรอง เงินดี, 2547, หน้า 380)

ธีระพร อูรรณโณ (2535, หน้า 457) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติ มีอยู่ 4 ปัจจัย คือ

4.1 ครอบครัวเป็นแหล่งสำคัญต่อการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคล โดยเฉพาะในช่วงที่บุคคลอยู่ในวัยเด็ก พ่อและแม่เป็นสมาชิกที่มีอิทธิพลต่อเด็ก พ่อ แม่ เป็นผู้ถ่ายทอดความเชื่อ เจตคติ และค่านิยมในเรื่องต่าง ๆ ให้กับเด็ก ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา

4.2 ผู้อื่นที่บุคคลพบปะด้วยอาจมีมากมายในชีวิตของแต่ละบุคคล เช่น เพื่อน และครู อาจารย์ ในสังคมไทยต่างมีอิทธิพลในการถ่ายทอดเจตคติเรื่องต่าง ๆ เช่น เจตคติทางบวกต่อพวกพ้องจากสถาบันศึกษาเดียวกัน และเจตคติทางลบต่อสถาบันการศึกษาอื่น ครู อาจารย์ เป็นผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงในการสอนนักเรียน ซึ่งเป็นผู้ที่มีโอกาสมากในการปลูกฝังเจตคติต่าง ๆ ให้กับนักเรียน

4.3 สื่อมวลชน เป็นแหล่งสำคัญอีกแหล่งหนึ่งต่อการเกิดและการเปลี่ยนเจตคติ อิทธิพลของการโฆษณาทางสื่อมวลชนในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาทบทวนงานวิจัยที่ส่วนมากทำหลังจากปี ค.ศ. 1971 รวม 21 เรื่อง หลักฐานการวิจัยบ่งชี้อย่างชัดเจนว่าการโฆษณามีอิทธิพลอย่างมาก ในการที่จะทำให้เกิดเจตคติทางบวกและทางลบ

4.4 ประสบการณ์ทางตรงกับที่หมายของเจตคติ ความคิดที่ว่า เจตคติและพฤติกรรมเป็นสาเหตุซึ่งกันและกันนั้น ก็คือ เจตคติสามารถเกิดจากการที่บุคคลได้มีประสบการณ์ทางตรงกับที่หมาย และจะเป็นเจตคติที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าเจตคติที่เกิดขึ้นโดยทางอ้อมในอีกด้านหนึ่ง หากบุคคลเคยมีเจตคติต่อที่หมายหนึ่ง ที่เกิดขึ้นโดยอ้อม เช่น การได้ยิน ได้ฟังจากผู้อื่น หรือได้ชมทางโทรทัศน์ หากต่อมาเขามีโอกาสมีประสบการณ์ทางตรงกับที่หมาย ประสบการณ์ทางตรงนี้อาจย้ำเจตคติเดิมของเขา หรือเปลี่ยนเจตคติของเขาไปในทางบวกหรือทางลบก็ได้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง ถ้าความคิดความรู้สึกและพฤติกรรมถูกกระทบไม่ว่าในระดับใดก็ตาม จะมีผล

ต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติทั้งสิ้น นอกจากนี้องค์ประกอบต่าง ๆ ในกระบวนการสื่อสารล้วนแต่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติได้ทั้งสิ้น

นักจิตวิทยากล่าวไว้ว่าทัศนคติของสมาชิกภายในกลุ่มที่คล้ายคลึงกันนั้นอธิบายได้ 4

ลักษณะด้วยกัน(Krech Crutchfield and Ballanchey, 1962, p.21) คือ

- (1) กลุ่มมีแรงบีบคั้นต่อสมาชิกให้คล้อยตาม
- (2) บุคคลย่อมต้องการกลุ่มที่มีทัศนคติสอดคล้องกับทัศนคติของตนเอง
- (3) สมาชิกในกลุ่มทุกคนได้รับการทราบข่าวสารต่าง ๆ เหมือนกัน
- (4) สมาชิกใหม่จะยอมรับเอาทัศนคติของกลุ่มไว้เพื่อให้กลุ่มยอมรับตนเอง

กลุ่มขนาดเล็กที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุดคือ ครอบครัวและกลุ่มเพื่อน กลุ่มเหล่านี้ ถือว่ามีอิทธิพลมากที่สุด ส่วนกลุ่มที่มีขนาดใหญ่หรือเป็นกลุ่มลอย ๆ เช่น วัฒนธรรมหรือชนชั้นทางสังคม นั้นต่างก็มีอิทธิพลเช่นกัน อิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อทัศนคตินั้น มีการศึกษาในอเมริกาบางเรื่องพบว่า ทัศนคติที่แตกต่างกันนั้น มีผลโดยตรงมาจากความแตกต่างด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และพื้นฐานทางศาสนา จากการศึกษาชี้ให้เห็นว่าชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคมที่สูง มีแนวโน้มยึดถือความโอปอ้อมอารี ส่วนทัศนคติของคนในชนชั้นฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีแนวโน้มตรงข้ามกับกลุ่มที่กล่าวมาแล้ว

ครอบครัว (family) เป็นกลุ่มทางสังคมที่สำคัญที่สุด ถือได้ว่าแหล่งแรกที่สุดที่ทำให้การเรียนรู้ทางสังคม เจตคติที่ปลูกฝังในแต่ละคนนั้นย่อมเป็นสิ่งที่ยั่งยืนมากที่สุด ภายในครอบครัว พ่อ แม่ มีอิทธิพลมากที่สุดต่อลูก ตัวพ่อแม่เองจะเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาแล้วก็ถ่ายทอดเจตคติทางวัฒนธรรมตลอดทั้งมีการฝึกฝนต่อเด็ก พ่อแม่จึงคล้ายกับเป็นส่วนหนึ่งที่มีส่วนร่วมในวัฒนธรรมที่เกิดจากการอบรม ถ่ายทอดนั้น เพราะเหตุที่พ่อแม่มีอิทธิพลที่มั่นคงในระหว่างปีแรก ๆ ของเด็ก เจตคติและความเชื่อถือ เกือบทั้งหมดจึงมีผลมาจากทัศนคติและความเชื่อของพ่อแม่ แม้กระทั่งโตแล้วก็ตาม

กลุ่มเพื่อน (peer group) กลุ่มเพื่อนเป็นกลุ่มของบุคคลที่มีลักษณะต่าง ๆ ทัดเทียมกัน เป็นเพื่อนกันหรือเป็นคนรู้จักที่เห็นว่ามีความทัดเทียมกันทางสังคม ขณะที่เด็กเติบโตขึ้นนั้น เขาจะใช้เวลาส่วนมากคบค้าสมาคมกับคนที่เขาคิดว่าเท่าเทียมกัน บุคคลเหล่านี้จะมีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นต่อทัศนคติของเขา โดยเขาจะไว้วางใจเพื่อเหล่านั้นต่อการแนะนำดีกเดื่อน มิตรภาพและด้านความสนุกสนาน กลุ่มเพื่อนจะค่อย ๆ กลายเป็นกลุ่มที่สำคัญที่สุดในด้านความคิดเห็นและการกระทำ (จำรองเงินดี, 2547, หน้า 374-375)

ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า เจตคติของบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านครอบครัว บุคคลอื่น หรือสื่อสารมวลชน ในทำนองเดียวกันเจตคติที่มีต่อยาเสพติดของนักศึกษาศึกษานอกระบบ กศน. อำเภอพระประแดง ก็สามารถจะเปลี่ยนแปลงได้เช่นเดียวกัน

4. เจตคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับยาเสพติด

วัยรุ่นหรือเยาวชนเป็นวัยที่อยากรู้ อยากรู้อยากเห็น อยากรลอง และมีความเห็นที่เป็นอิสระ จึงมักจะสร้างค่านิยมขึ้นมาในกลุ่มวัยรุ่นเองว่าจะโก้เก๋ และเป็นที่ถูกใจในเพศตรงข้าม เช่น การสูบบุหรี่ หรือดื่มสุรา ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ วัยรุ่นจะเห็นได้จากผู้ใหญ่ทั่ว ๆ ไปในความรู้สึกเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี ก็จะพยายามเลียนแบบ เพื่อให้ได้รับการยกย่อง ความเข้าใจและแนวทางการดำเนินชีวิตดังกล่าว นับว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะความเด่นดังในสังคมไม่ได้อยู่ที่สิ่งเสพติดเหล่านี้ แต่อยู่ที่ความรู้ ความสามารถในการทำหน้าที่การทำงานที่ได้รับมอบหมาย และประพฤติตนให้เหมาะสม การใช้ความรู้ ความสามารถที่ตนมีอยู่ไปในทางสร้างสรรค์ ทำความเจริญก้าวหน้าให้กับตนเองและส่วนรวม ที่จะนำความเด่นดังในสังคม ส่วนการเสพยาเสพติดไม่ก่อให้เกิดความเด่นดังในทางที่ถูกแต่ประการใด แต่จะเป็นทางให้เกิดโรคร้ายขึ้นกับผู้เสพได้อย่างมากมาย ซึ่งนอกจากจะไม่ช่วยให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแล้ว ยังนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมในสติปัญญาความสามารถ และสุขภาพอนามัยอีกด้วย (สันติ จัยสิน และคณะ, 2544, หน้า 39–40)

ในการสร้างทัศนคติที่ดีให้กับวัยรุ่นนั้น ต้องสร้างตั้งแต่ยังเล็ก ๆ เหมือนการสร้างภูมิคุ้มกันแต่เด็ก ว่าทำอะไรให้เด็กมีจิตใจที่เข้มแข็ง สามารถที่จะระลึกได้ตลอดเวลาว่า ยาเสพติดเป็นสิ่งที่ไม่ดี เป็นสิ่งที่ทำลายตัวเอง ทำลายอนาคต ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ต้องให้เด็กเรียนรู้จริงว่า ยาเสพติดไม่มีข้อดีอะไรเลย ที่จะส่งผลให้กับผู้เสพและสังคมส่วนรวม (ปราณี ภาณุภาส, 2545 หน้า 261)

4.1 เจตคติที่เกี่ยวกับการป้องกันยาเสพติด

มีการศึกษาวิจัยหลายเรื่องที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับยาเสพติด เช่น งานวิจัยของ ลาดทองใบ ภูอภิรมย์ (2530, หน้า 88) ได้ศึกษาบทบาทของครอบครัวในการป้องกันการติดยาเสพติด พบว่า เด็กที่มีทัศนคติที่ดีมากต่อการให้ข่าวสารของสื่อมวลชนที่เกี่ยวกับเรื่องยาเสพติด จะมีความรู้เกี่ยวกับสาเหตุของการเสพยาเสพติดมากกว่า ทำให้เกิดพฤติกรรมที่หลีกเลี่ยงการชักชวนของเพื่อน ซึ่งสอดคล้องกับนิออน พิณ ประดิษฐ์และคณะ (2541, หน้า 94) พบว่า เจตคติของนักเรียนต่อยาเสพติดที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ และพิษภัยของยาเสพติดไปในทางลบ จะมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดในทางลบด้วย

กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2541, หน้า 268) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมในการป้องกันยาเสพติดของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในประเทศไทย พบว่า ทัศนคติมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมป้องกันการตนเองจากยาบ้า และเรวดี อาษา (2546, หน้า 66) ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมป้องกันการเสพยาบ้าของทหารกองประจำการค่ายสุรสีห์ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า เจตคติที่มีต่อการป้องกันการเสพยาบ้ามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมป้องกันการเสพยาบ้าของทหารกองประจำการค่ายสุรสีห์ จังหวัดกาญจนบุรี

จากผลงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า เจตคติที่มีต่อยาเสพติดมีความสัมพันธ์กับ พฤติกรรมการป้องกันยาเสพติด โดยเริ่มจากการให้ความรู้ในทางที่ถูกต้องเกี่ยวกับยาเสพติด จะส่งผล ให้เกิด เจตคติทางลบต่อยาเสพติด ไม่เชื่อคำชักชวนของเพื่อน มีความเคารพในตนเอง นับถือตนเอง ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด

พฤติกรรมกรรมการป้องกันยาเสพติด

1. ความหมาย

คำว่า “พฤติกรรม” ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 768) ได้ให้ความหมายของ พฤติกรรมว่า เป็นการกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความคิด และความรู้สึก เพื่อตอบสนองสิ่งเร้า

ณรงค์ เส็งประชา (2541, หน้า 114) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมไว้ว่า พฤติกรรมเป็น กิริยาอาการที่แสดงออก ซึ่งทำให้ผู้ที่พบเห็นได้ทราบความหมายเพื่อการปฏิบัติตอบได้ถูกต้องเหมาะสม

ประสิทธิ์ ทองอ่อน (2542, หน้า 4) กล่าวว่า พฤติกรรม (behavior) หมายถึง การกระทำ การแสดงอาการ หรืออากัปกริยาของอินทรีย์ (organism) ทั้งในส่วนที่เข้าของพฤติกรรมเองเท่านั้นที่รู้ได้ และในส่วนที่บุคคลอื่นอยู่ในวิสัยที่จะรู้ได้

วิภาพร มาพบสุข (2543, หน้า 44) ได้ให้ความหมายว่า พฤติกรรม (behavior) หมายถึง การกระทำทุกอย่างของบุคคลทั้งที่โดยรู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัว ซึ่งผู้อื่นอาจรู้ได้โดยการสังเกต ด้วยประสาทสัมผัสหรือใช้เครื่องมือช่วยในการสังเกต

สรุปได้ว่า พฤติกรรม คือการกระทำหรือแสดงออกต่อกิจกรรมใด ๆ ของมนุษย์ที่ ตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่สามารถสังเกตเห็นได้จากพฤติกรรมภายนอก และพฤติกรรมที่ไม่สามารถ สังเกต เห็นได้ซึ่งเป็นพฤติกรรมจากภายใน

2. ลักษณะของพฤติกรรม

พฤติกรรมสามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้ (กองสุขศึกษา, 2542, หน้า 25)

(1) พฤติกรรมเปิดเผย (overt behavior) หรือพฤติกรรมภายนอกเป็นการกระทำที่สามารถ มองเห็นได้ เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกโดยการกระทำ

(2) พฤติกรรมปกปิด (covert behavior) หรือพฤติกรรมภายในซึ่งหมายถึง ความระลึกรู้ ต่างๆ ที่อยู่ในตัวบุคคล แต่เป็นสิ่งที่สามารถจะประมาณได้จากพฤติกรรมภายนอก เช่น ความรู้สึก ความคิด อารมณ์ การรับรู้ การตัดสินใจ ทักษะคิด ความต้องการเป็นพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกต เห็นได้นอกจากในเครื่องมือวัด

วิภากร มาพบสุข (2543, หน้า 45) สรุปเกี่ยวกับลักษณะของพฤติกรรมดังต่อไปนี้

พฤติกรรมทุกพฤติกรรมที่เกิดขึ้นมีสาเหตุ (behavior caused) หมายถึง การเกิดพฤติกรรมใด ๆ ก็ตามจะต้องมีสาเหตุการเกิดพฤติกรรมนั้น แม้บางครั้งบุคคลจะยังไม่ทันได้คิดว่าอะไรเป็นสาเหตุให้เกิดพฤติกรรมเช่นนั้นก็ตาม ทั้งนี้เป็นเพราะว่าบุคคลแต่ละคนมีเหตุผลหลายประการที่สามารถกำหนดให้เกิดพฤติกรรมหนึ่ง ๆ ขึ้นได้

การเกิดขึ้นของพฤติกรรมเนื่องจากมีสิ่งจูงใจ (behavior is motivated) หมายถึง การเกิดพฤติกรรมทุกพฤติกรรมบุคคลจะได้รับการจูงใจให้กระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเสมอ ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าแรงจูงใจของบุคคลแต่ละคนมีหลายชนิดที่ชักจูงและกระตุ้นให้บุคคลกระทำพฤติกรรม และบุคคลแต่ละคนย่อมมีแรงจูงใจอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมแตกต่างกันตามวัฒนธรรม

3. องค์ประกอบของพฤติกรรม

Cronbach (อ้างถึงใน เรียม ศรีทอง, 2542, หน้า 5-6) ได้ให้ความเห็นว่า พฤติกรรมของมนุษย์มีองค์ประกอบ 7 ประการ ได้แก่

- (1) มีเป้าหมายหรือความต้องการ (goal)
- (2) มีความพร้อม (readiness) เป็นระดับความสามารถที่จำเป็นในการกระทำเพื่อสนองความต้องการของตน
- (3) สถานการณ์ (situation) หมายถึง เหตุการณ์หรือโอกาสในการกระทำกิจการใด ๆ
- (4) การตีความ (interpretation) เป็นการพิจารณาเพื่อหาวิธีการตอบสนองความต้องการ
- (5) การตอบสนอง (response) เป็นการกระทำกิจการต่าง ๆ ตามที่พิจารณาตัดสินใจ
- (6) ผลที่เกิดขึ้น (consequence) สิ่งที่ประจักษ์อาจสอดคล้อง (confirm) หรือไม่สอดคล้อง (contradict) กับกรคาดหวังก็ได้
- (7) ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง (reaction to disappointment) เป็นกริยาที่เกิดขึ้นหลังจากไม่สอดคล้องกับความประสงค์ จึงต้องกลับไปตีความใหม่ เพื่อเลือกวิธีการตอบสนองความต้องการให้ประสบผลสำเร็จ อาจยอมรับผลที่เกิด หรืออาจเลิกล้มหรือเปลี่ยนความต้องการเดิมไป

ประสิทธิ์ ทองอุ่น (2542, หน้า 24-31) กล่าวว่าองค์ประกอบของพฤติกรรม มีดังนี้

- (1) การเรียนรู้ (learning) คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์
- (2) ปัญญาและความคิด (intelligence and thought)
- (3) ค่านิยม (value) มีลักษณะเป็นความเชื่อว่าเป้าหมาย อุดมการณ์ หรือวิธีปฏิบัติบางอย่าง เป็นสิ่งที่ตนและสังคมเห็นว่าดี มีคุณค่า จะยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติและดำเนินชีวิต โดยใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินใจ “ถูก-ผิด” หรือ “ดี-เลว”
- (4) เจตคติ (attitude) หมายถึง ความรู้สึก และปฏิกริยาความพร้อมที่จะกระทำในเชิงบวกหรือเชิงลบที่มีต่อวัตถุประสงค์เป้าหมาย (บุคคล สิ่งของ เรื่องราว หรือสถานการณ์)

(5) อารมณ์ (emotion) คือ สภาพจิตใจที่หวั่นไหว ปั่นป่วน หรือตื่นเต้น เมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้น สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดอารมณ์ มีทั้งสิ่งเร้าภายนอกที่กระทบประสาทสัมผัส และสิ่งเร้าภายใน เช่น แรงจูงใจ ความต้องการ ความจำ และประสบการณ์ สิ่งเร้าเดียวกันทำให้บุคคลแต่ละคนเกิดอารมณ์ต่างกันได้ แม้กระทั่งบุคคลเดียวกันในสภาวะที่ต่างกันได้รับสิ่งเร้าเดียวกัน ก็เกิดอารมณ์ต่างกันได้ เมื่อเกิดอารมณ์แล้วก็จะคงสภาพอยู่ในช่วงระยะเวลาสั้นบ้างยาวบ้าง ทั้ง ๆ ที่สิ่งเร้าที่หายไปแล้ว อารมณ์ที่คงอยู่นาน ๆ เรียกว่า อารมณ์ค้าง (mood) เมื่อเกิดอารมณ์มักจะจะสังเกตได้ง่ายจากการแสดงออกทางใบหน้า

(6) แรงจูงใจ (motives) คือ สิ่งที่บุคคลหวังอันเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมโดยสิ่งที่คาดหวังนั้นบุคคลอาจจะพอใจหรือไม่ก็ได้

4. รูปแบบของพฤติกรรม

Watson (1977, p 19 อ้างถึงในถวิล ธาราโกชน และศรัณย์ คำวิสุทธิ, 2543, หน้า 4) ได้กล่าวถึงรูปแบบของพฤติกรรมของกลุ่มพฤติกรรมนิยม (behaviorism) ได้ศึกษาทำความเข้าใจคนโดยมุ่งศึกษาที่พฤติกรรมและเน้นการสังเกตที่พฤติกรรมภายนอกของอินทรีย์ภายใต้สภาพแวดล้อมต่าง ๆ นั้นหมายความว่า การที่เราจะบอกว่าใครเป็นอย่างไรก็หมายถึงการบอกจากพฤติกรรมของคนคนนั้น และที่เห็นพฤติกรรมเป็นอย่างนั้นก็เพราะอินทรีย์ (organism) ถูกกระตุ้น เรียกสิ่งที่มากระตุ้นนั้นว่า สิ่งเร้า (stimulus) และพฤติกรรมที่แสดงออกนั้นว่าการตอบสนอง (response) มีรายละเอียด ดังนี้

(1) สิ่งเร้า (stimulus) หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่มาอิทธิพลหรือมีผลกระทบต่ออินทรีย์แบ่งได้ 2 ชนิด คือ

(1.1) สิ่งเร้าภายนอก หมายถึง สิ่งที่อยู่ภายนอกตัวคน ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม ซึ่งมีผลกระตุ้นให้อินทรีย์แสดงพฤติกรรม เช่น เพื่อนเรา รูปภาพ แสง การเข้าชมเซกการ ดิเตียน ขนมธรรมเนียมประเพณี และหลักศีลธรรม เป็นต้น

(1.2) สิ่งเร้าภายใน หมายถึง การทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกายของมนุษย์ ซึ่งจะกระตุ้นอินทรีย์ ทำให้รู้สึกเหนื่อยล้า เจ็บปวด เป็นต้น

(2) อินทรีย์ (organism) มีความหมายว่าสิ่งมีชีวิต ซึ่งหมายถึงมนุษย์และสัตว์ แม้ว่าเราจะศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ แต่การศึกษาสัตว์อื่น ๆ จะทำให้เข้าใจลักษณะทั่ว ๆ ไปของชีวิตโดยใช้สัตว์มาทำการทดลอง ซึ่งบางสถานการณ์ไม่สามารถทดลองกับมนุษย์ได้

(2) การตอบสนอง (response) หมายถึงพฤติกรรมที่อินทรีย์แสดงออกมา เช่น การยิ้ม เป็นการตอบสนอง มีการชมเชยเป็นสิ่งเร้า การนอนหลับเป็นการตอบสนอง มีอาการเหนื่อยล้าเป็นสิ่งเร้า เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป พฤติกรรมก็คือการกระทำของมนุษย์ทั้งที่สามารถแสดงออกมาภายนอกจนบุคคลอื่นสามารถสังเกตเห็นการกระทำนั้นได้ เช่น การแสดงออก การกระทำ การพูด การเดิน

เป็นต้น รวมถึงการกระทำที่ไม่สามารถแสดงออกให้บุคคลภายนอกสังเกตเห็นได้ เช่น ความรู้ การรับรู้ ความคิด อารมณ์ต่าง ๆ เป็นต้น สำหรับในการวิจัยครั้งนี้ พฤติกรรมในที่นี้ คือ พฤติกรรมในการป้องกันยาเสพติด ซึ่งหมายถึง การกระทำต่าง ๆ หรือการปฏิบัติตนของนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ให้พ้นและไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการเสพหรือการค้า โดยการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับโทษของยาเสพติด โดยการเลือกปฏิเสธ การหลีกเลี่ยงไม่ให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับใด ๆ กับยาเสพติดทุกชนิด รู้จักการเลือกคบเพื่อนที่ดี การมีส่วนร่วม ในกิจกรรมของสถานศึกษา และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่น เล่นกีฬา เล่นดนตรี

5. พฤติกรรมการป้องกันยาเสพติด

พฤติกรรมการป้องกันยาเสพติด เป็นการกระทำที่แสดงออกถึงการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง มีการโต้ตอบต่อปัญหาที่เกิดจากยาเสพติดในสถานการณ์ที่สามารถสังเกตเห็นได้ ได้ยินได้ และวัดได้ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2536, หน้า 2) เพื่อหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากยาเสพติด แนวทางในการสร้างภูมิคุ้มกันการพึ่งพาของกระทรวงศึกษาธิการ (สำนักการศึกษา, 2536, หน้า 29 – 30) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแนวทางในการสร้างภูมิคุ้มกันการพึ่งพาไว้ 6 ประการ คือ

1. การนับถือตนเอง คือ ความรู้สึกถึงคุณค่าของตนเอง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการแสดงออก ความสามารถ ทำทาง การพิจารณาจากผู้อื่น การนับถือตนเองที่บุคคลมีอยู่อาจแสดงออกแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ การนับถือตนเองเป็นจุดสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหา อันเนื่องมาจากการใช้ยาในทางที่ผิด เพราะเป็นภูมิคุ้มกันที่จะต้องใช้มาตรการทางการศึกษาเสริมสร้างให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน นักศึกษา เมื่อเห็นคุณค่า เห็นความสำคัญของตนเองแล้ว จะทำให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน โดยการไม่หันไปพึ่งยาเสพติด

2. ความสัมฤทธิ์ผลหรือความสำเร็จ เป็น โอกาสที่บุคคลจะได้รับการยกย่องและมีความเชื่อมั่นในตนเอง สัมฤทธิ์ผลหรือความสำเร็จจะสร้างความเชื่อมั่นในตนเองที่จะพัฒนาทั้งร่างกาย สมอง จิตใจได้ และนำไปสู่การนับถือตนเองต่อไป

3. ความรู้สึกมุ่งมั่น คือ การมีโครงสร้างของชีวิต มองเห็นจุดประสงค์ของตนเองและผู้อื่น ในการสร้างสรรค์ เห็นแนวทางที่จะไปสู่จุดหมายนั้น มีอิสระที่จะตัดสินใจเลือกแนวทางของตนเอง ในการไปสู่จุดหมายนั้น มีพลังผลักดันตนเองเพื่อเผชิญกับปัญหาอุปสรรคในชีวิต

4. ความเคารพตนเองและผู้อื่น และเกียรติภูมิของบุคคล คือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับความต้องการ ความถนัด ความสนใจ ความสามารถตามวัยของเด็กและเยาวชน การปฏิบัติตามบทบาทของการเป็นลูก นักเรียน เพื่อน มีความรับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ตามวัย

5. การพัฒนาทักษะส่วนบุคคลและทักษะสังคมอันจำเป็นต่อการปฏิบัติตน จำเป็นต้องฝึกฝนให้บุคคลเกิดการสันทัดในการติดต่อกับบุคคลอื่น การทำงานเป็นหมู่คณะ การช่วยเหลือผู้อื่น การเรียนรู้

ส่วนตน การใช้เหตุผลในการตัดสินใจ การแก้ปัญหาการสื่อความจึงถือว่าเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันปัญหาให้บุคคลได้

6. การพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ การวางแผนทางให้เด็กและเยาวชนมีทักษะในการประกอบอาชีพ โดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยให้เด็กสามารถเลือกและเตรียมตัวเพื่อมีงานทำตามความถนัด รู้จักช่องทางในการดำรงชีพอย่างสุจริต นอกจากจะทำให้เด็กได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และมีคุณค่าแล้ว ยังทำให้มีทัศนคติ และค่านิยมที่ดีต่องานอาชีพสุจริต ถือเป็นภูมิคุ้มกันปัญหาทางสังคมได้

ธีระศักดิ์ ชมพูบุตร (2540, หน้า 13) ได้แนะนำวิธีการป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากยาเสพติดไว้ว่า

1. ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด
2. ไม่หลงคำชักชวน หลอกลวงหรือชักจูงของเพื่อนหรือญาติ
3. ไม่ทดลองใช้ยาเสพติดกับตนเอง ไม่ว่าจะอยากรู้อยากลองแค่ไหน
4. ไม่เลียนแบบเพื่อนในทางที่ไม่ถูกต้อง ถ้าถูกเพื่อนขอร้องให้ทดลอง หรือถูกบังคับ ต้องหาวิธีหลีกเลี่ยง

5. โกลัซิดครอบครัว บิดา มารดา ญาติพี่น้อง ถ้าคิดกล้าทำในสิ่งที่ต้องการจะรู้หรือขอคำแนะนำจากบิดา มารดา หรือถ้าบุคคลในครอบครัวไม่สามารถให้คำตอบได้ ก็ต้องศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา บทความ หรือโรงพยาบาลทั่วไป

6. ใช้เวลาว่างทำงานอดิเรกที่ตนเองสนใจ และบางครั้งก็สามารถช่วยเสริมรายได้ให้กับครอบครัว

7. เมื่อรู้สึกเหน็ดเหนื่อย อ่อนเพลีย แสดงว่าร่างกายต้องการพักผ่อน ไม่ควรฝืนหรือใช้ยากระตุ้น ควรพักผ่อนให้เต็มที่เพื่อร่างกายจะได้สดชื่นและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

8. ตั้งใจเรียนหนังสือและเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อจะได้ไม่ต้องโหมดูหนังสือเฉพาะเวลาใกล้สอบ

9. ผู้ที่ติดยาเสพติด ควรเลิกเสพทันที หากมีอาการผิดปกติ ให้รีบไปปรึกษาแพทย์

การศึกษาทางด้านพฤติกรรมกรรมการป้องกันยาเสพติด ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า พฤติกรรมในการปฏิเสธยาเสพติด และพฤติกรรมในการคบเพื่อน พอจะสรุปได้ดังนี้ ปัจจุบันสารเสพติดมิให้เห็นกันอยู่ทั่วไปทั้งที่ถูกกฎหมาย และผิดกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นเหล้า บุหรี่ หรือที่ผิดกฎหมายก็จะเป็นกัญชา ยาบ้าต่าง ๆ ซึ่งเป็นสาเหตุของการอยากรู้ อยากลองหรือการถูกชักชวน จริง ๆ แล้ว การปฏิเสธที่เกิดขึ้นได้จะต้องเกิดด้วย 2 ระดับ คือ ตั้งแต่ตัวผู้เสพ หรือตัวเยาวชนเอง และการปฏิเสธจากภายนอกคือฝ่ายตรงข้าม การปฏิเสธที่ยากที่สุดคือ การปฏิเสธตัวเอง ส่วนการปฏิเสธจากภายนอก ตัวเยาวชนหรือผู้เสพจะต้องรู้ก่อนว่า ยาเสพติดเป็นอันตราย มีโทษต่อตัวเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคมรอบตัวและประเทศชาติ

อย่างไร ต้องรู้พิษภัยจริง ๆ ที่ทำลายตัวผู้เสพ ทำลายสมอง ระบบประสาท ทำให้ความคิด ความจำ เสื่อมไป ส่วนการที่จะปฏิเสธตัวเองได้นั้น จะต้องมีสติที่ระลึกอยู่เสมอว่า ยาเสพติดเป็นสิ่งที่ไม่ดี เปรียบเสมือนยาพิษ เมื่อเข้าสู่ร่างกายแล้วไม่ได้ให้คุณประโยชน์ต่อตัวผู้เสพเลย ยาพิษย่างตัวถึงแก่ชีวิต ได้ทันที แต่ยาเสพติดไม่ได้ตายทันที แต่ตายแบบผ่อนส่ง การปฏิเสธเชื่อว่ามิชข้อดีมากกว่าข้อเสียข้อดีคือ ผลกระทบของการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนหรือคนรอบข้าง ซึ่งจะต้องคิดว่าทำอย่างไรจะให้การปฏิเสธ เป็นไปอย่างละมุนละม่อมที่สุด และต้องเข้มแข็งที่จะปฏิเสธ วัยรุ่นบางคนที่ไม่กล้าปฏิเสธ เพราะ ไม่กล้าบอกผู้ปกครอง ถ้าผู้ปกครองมีความเข้าใจว่าในวัยต่าง ๆ มีความต้องการ มีความรักความอบอุ่น ต้องการเพื่อนที่แท้จริง ผู้ปกครองเองอาจจะเป็นคุณพ่อคุณแม่ คือ เพื่อนแท้ มากกว่าเพื่อนคนอื่น ๆ

5.1 สิ่งที่กำหนดพฤติกรรม

พฤติกรรม เป็นการกระทำหรือการตอบสนองของมนุษย์ต่อสถานการณ์หนึ่งสถานการณ์ใด หรือมีสิ่งกระตุ้นต่าง ๆ โดยการกระทำนั้นเป็นไปตามจุดมุ่งหมาย และเป็นไปอย่างใคร่ครวญแล้ว หรือ เป็นไปอย่างไม่รู้สึกรู้ตัว ไม่ว่าสิ่งมีชีวิตอื่นหรือบุคคลอื่นสามารถสังเกตการกระทำนั้นได้หรือไม่ก็ตาม (บัญชา ดาวกระจาย, 2539 ก, หน้า 15) ซึ่งการเกิดพฤติกรรมนั้นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน มีตัวกำหนดพฤติกรรม 3 ด้านคือ

5.1.1 ปัจจัยด้านจิตวิทยา เป็นปัจจัยที่อยู่ภายใต้จิตใจของบุคคลที่มีต่อการเกิดและความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งประกอบด้วย วุฒิภาวะ ความต้องการ ความสนใจ แรงจูงใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล

5.1.2 ปัจจัยทางสังคม คนเราจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้จากสังคม ทำให้มีการประพฤติปฏิบัติ สืบต่อกันมา ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้คือ

5.1.2.1 ครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมแห่งแรกที่มีความสัมพันธ์และ สำคัญมากในการที่ถ่ายทอดแบบการประพฤติ ตลอดจนความเชื่อและพฤติกรรมต่าง ๆ เพราะสังคม ประกอบไปด้วย บิดา มารดา และบุคคลอื่นที่จะปลูกฝังแนวความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติให้กับ เด็ก

5.1.2.2 กลุ่มบุคคลในสังคม ได้แก่ บุคคลที่มีความสัมพันธ์กับเด็กอย่างใกล้ชิด เช่น ครู เพื่อน หรือบุคคลอื่นที่แวดล้อมอยู่ในสังคม จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กมาก

5.1.3 ปัจจัยทางด้านการศึกษา ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมการป้องกันสารเสพติดให้กับเด็ก

พฤติกรรมการป้องกันตนเองจากยาเสพติด เป็นการกระทำที่แสดงออกถึงการสร้าง ภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง มีการโต้ตอบปัญหาที่เกิดจากยาบ้าในสถานการณ์ที่สามารถสังเกตเห็นได้ ได้ยิน ได้ และวัดได้ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2536, หน้า 2)

วิภาพร มาพบสุข (2543, หน้า 53-72) ได้กล่าวว่า การศึกษาพฤติกรรมมนุษย์เพื่อช่วยให้ สามารถเข้าใจสาเหตุเพื่อการพยากรณ์และควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ได้ชัดเจนขึ้น จึงจำเป็นต้องมี

ความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ด้วยว่าปัจจัยดังกล่าวก่อให้เกิดพฤติกรรมได้อย่างไร หรือปัจจัยต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมอย่างไร และจะสามารถนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ประยุกต์ใช้เพื่อควบคุมหรือปรับพฤติกรรมให้เป็นที่พึงประสงค์ของสังคมและเพื่อให้บุคคลมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งสิ่งที่กำหนดพฤติกรรม มีดังนี้

(1) ความต้องการ (need) หรือแรงจูงใจ (motivation) หมายถึง สภาวะที่มนุษย์ถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าให้แสดงพฤติกรรมเพื่อไปยังจุดหมายปลายทางหรือไปยังเป้าหมาย

(2) การรับรู้ (perception) หมายถึง กระบวนการซึ่งบุคคลแปล หรือตีความหมายของการรู้สึกสัมผัสที่ได้รับจากการมองเห็น จมูกได้กลิ่น หูได้ยินเสียง ลิ้นรู้รส ผิวหนังรับรู้การสัมผัส เป็นต้น โดยแสดงออกเป็นพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง

(3) การเรียนรู้ (learning) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก่อนข้างถาวร ภายหลังจากที่บุคคลได้รับประสบการณ์หรือการฝึกหัด พฤติกรรมที่เกิดจากกระบวนการพัฒนาการ วุฒิภาวะ หรืออิทธิพลของยาหรือสารเคมี ไม่จัดเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้

(4) ความสนใจ (interest) หมายถึง ความโน้มเอียงที่บุคคลจะแสดง เลือก หรือเข้าร่วมทำกิจกรรมหนึ่ง ๆ หรือความใส่ใจที่มีต่อวัตถุ คน หรือสิ่งของ

(5) ความเชื่อ (belief) หมายถึง ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ หรือเจตคติที่บุคคลมีต่อโลก และต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นการยอมรับในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งการยอมรับเช่นนี้อาจเกิดจากการใช้เหตุผลหรืออาจเกิดจากศรัทธาโดยไม่มีเหตุผลก็ได้ เมื่อบุคคลมีความเชื่อในสิ่งหนึ่งสิ่งใดเขาจะยอมรับว่าสิ่งนั้นเป็นจริงหรือมีอยู่จริง

(6) ทักษคติ (attitude) หมายถึง การแสดงความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบต่อบุคคล วัตถุ ความคิด หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ทักษคติเป็นตัวกลางสำคัญที่ผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ การเข้าใจเรื่องทัศนคติทำให้เราสามารถเข้าใจและทำนายพฤติกรรมของคนนั้นได้

(7) อารมณ์ (emotion) หมายถึง สภาวะของจิตใจที่เกิดความปั่นป่วนเมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้นทำให้เกิดภาวะที่ผิดไปจากธรรมดา อารมณ์จะเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันทันใด ซึ่งกว่าจะสงบลงได้ต้องใช้เวลาานาน แต่จะนานเพียงใดขึ้นอยู่กับความแรงของอารมณ์บุคคล สิ่งเร้า และสภาพการณ์ในขณะนั้น

(8) ค่านิยม (value) หมายถึง การให้ค่าแก่สิ่งต่าง ๆ ว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ ค่านิยมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นสิ่งกำหนดและช่วยขัดเกลาพฤติกรรมมนุษย์ในสังคม

สรุปผลการวิจัยของชวีธา หนูคง (2544, หน้า 21) เกี่ยวกับพฤติกรรมการป้องกันยาเสพติดไว้ว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันยาเสพติดของวัยรุ่น ก็คือ ความสัมพันธ์ของครอบครัว และความรู้เรื่องยาเสพติด ซึ่งเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันยาเสพติดของวัยรุ่นในทางลบ กล่าวคือ วัยรุ่นชายจะมีพฤติกรรมการป้องกันยาเสพติดในระดับต่ำกว่าวัยรุ่นหญิง

และวัยรุ่นที่มีความสัมพันธ์ของครอบครัวที่รักใคร่ช่วยเหลือกันเสมอ ๆ และครอบครัวที่ไม่มีเวลาให้ลูก และวัยรุ่นที่มีความรู้เรื่องยาเสพติดมากจะมีพฤติกรรมการป้องกันยาเสพติดในระดับต่ำ

5.2 พฤติกรรมวัยรุ่นกับกลุ่มเพื่อน

พฤติกรรมในการเลือกคบเพื่อน นั้น จะเห็นว่าเพื่อนเป็นบุคคลกลุ่มสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความคิด เจตคติและพฤติกรรมของวัยรุ่น เพราะฉะนั้น การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด เพื่อนจึงมีส่วนสำคัญมาก คำว่า “คิดเพื่อน” มักจะได้ยินในครอบครัวของกลุ่มที่มีลูกวัยรุ่นเป็นที่ได้ยินติดหูในด้านนิติวิทยา วัยรุ่นก่อนที่เขาจะเปลี่ยนแปลงวัยเป็นผู้ใหญ่ ช่วงต่อเราเรียกว่า “วัยหัวเลี้ยวหัวต่อ” ซึ่งทำให้เขาสับสนว่าในระหว่างที่เขาเป็นเด็กกับผู้ใหญ่ เขาจะทำตัวอย่างไร พอถึงช่วงนี้เพื่อนจึงมีอิทธิพลกับกลุ่มวัยรุ่นมาก เนื่องจากการที่เขาเริ่มโตเขาเริ่มหากกลุ่มใหม่ กลุ่มเพื่อนที่เขารู้จัก เริ่มมีความสนิทสนม และเริ่มทำตามกลุ่ม เพื่อที่จะให้กลุ่มยอมรับเขาเป็นลักษณะของการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ การทำตามเพื่อน แม้ว่าเขาต้องขัดแย้งกับครอบครัวบ้างเขาก็ทำ เพราะฉะนั้นถ้าเกิดกลุ่มที่ดีก็จะมีมารยอมรับในสิ่งที่ดี แต่ถ้ากลุ่มที่ไม่ดีก็จะทำให้เขาไปในสิ่งที่ไม่ดีเหมือนกลุ่มที่เขาทำกัน ซึ่งในตัว of วัยรุ่น เรื่องของอารมณ์มีส่วนที่สำคัญ ถ้ามีอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับเหตุผลก็ไม่ดี เพราะฉะนั้นวัยรุ่นจะคิดพิจารณาเหตุผลได้น้อยกว่าผู้ใหญ่ เมื่อมีการไปรวมกลุ่มอิทธิพล กลุ่มมีส่วนเสริมด้วย ยิ่งทำให้เขาคิดตัดสินใจในทางที่ไม่ดีได้ ถ้าเกิดมีกลุ่มเพื่อนที่ดีก็สามารถป้องกันปัญหาการไม่มีพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องได้ (วันเพ็ญ ในปฐม, 2545, หน้า 229-231)

เพื่อนมีความหมายต่อวัยรุ่นมาก และมักจะเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับวัยรุ่น จะทำอะไรก็ต้องอาศัยเพื่อน มีเรื่องอะไรก็มักจะเล่าให้เพื่อนฟัง หรือขอความเห็น ขอคำปรึกษา และปรับทุกข์ของตนมากกว่าจะหันไปปรึกษาพ่อแม่ เพราะวัยรุ่นคิดว่าพ่อแม่ไม่เข้าใจตนเอง และพูดกันไม่รู้เรื่อง เวลาไปเที่ยวก็มักจะไปเที่ยวกับเพื่อน ๆ มากกว่าไปกับพ่อแม่ เพราะมีความสุขสนุกสนานกว่าไม่ต้องระมัดระวัง (สุพัตรา สุภาพ, 2549, หน้า 20)

วัยรุ่นทั่วไปมักจะรักภักดี และเชื่อฟังต่อกลุ่มเพื่อน ปัญหาจึงปรากฏเสมอว่า ถ้าหากไปรวมกับกลุ่มเพื่อนไม่ดี ก็อาจจะนำไปในทางที่เสียหาย แม้เด็กบางคนถึงแม้ไม่อยากจะทำอะไรที่ไม่ดี แต่เมื่อเพื่อนพูดสปรมาทหรืออาจกลัวเพื่อน โกรธ จนไม่ยอมรับตนเข้าเป็นเพื่อนก็อาจจะทำอะไรที่ไม่ดีไปด้วย เพื่อนอาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กติดยาเสพติด เพราะเพื่อนอาจเป็นคนติดยาหรือค้ายา ซึ่งเคยเป็นข่าวนมาแล้วที่เด็กอายุ 8 - 10 ขวบ บังคับให้เพื่อนสักรูปกุหลาบที่เท้าเพื่อแสดงตัวว่าเป็นพวกเดียวกันแล้วให้เสพยาและค้ายา หากใครไม่เชื่อฟังจะโดนขู่หรือซ้อม และผลจากการวิจัยยาเสพติดพบว่า วัยรุ่นติดยาเสพติดเพราะถูกเพื่อนชักชวน พอลองนาน ๆ เข้าก็ใช้เป็นประจำจนถึงจุดหนึ่งที่ติดยาอย่างหนักเป็นการเสพเพื่อให้เข้ากับกลุ่มได้ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ ผู้ปกครองที่จะคอยดูแลลูกของตนไปคบกับเพื่อนประเภทใดบ้าง โดยพยายามชักจูง ชี้แจงอย่างละมุนละม่อมว่า เพื่อนที่เขาคบอยู่นั้นเป็นเพื่อนประเภทใดและมีผลต่อชีวิตของเขาอย่างไร (สุพัตรา สุภาพ, 2549, หน้า 20)

ปราณี ภาณุภาส (2545, หน้า 254-257) สรุปว่า การปฏิเสธให้พ้นจากยาเสพติดให้เป็นนั้นมีหลายวิธี จะต้องเกิดด้วย 2 ระดับ ตั้งแต่ตัวผู้เสพเอง และการปฏิเสธฝ่ายตรงข้าม การปฏิเสธตัวเองนั้นจะต้องมีสติที่ระลึกอยู่เสมอว่า ยาเสพติดเป็นสิ่งไม่ดี ทำลายตัวผู้เสพ ทำลายสมอง และระบบประสาท การปฏิเสธที่ยากที่สุดคือการปฏิเสธตัวเอง ส่วนการปฏิเสธภายนอก เด็กต้องรู้ก่อนว่ายาเสพติดเป็นอันตรายมีโทษต่อตัวเอง ครอบครัว สังคมรอบตัว และประเทศชาติอย่างไร การปฏิเสธอาจมีผลกระทบคือการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน ๆ หรือคนรอบข้าง จะต้องคิดว่าทำอะไรให้การปฏิเสธนั้นเป็นไปได้ด้วยความละมุนละม่อมที่สุด ในการปฏิเสธของกลุ่มเพื่อน ยังมีคนที่ใกล้ชิดอีกระดับหนึ่งคือ ครู ผู้ปกครอง ครูที่ปรึกษาจะมีส่วนช่วยได้มาก เพราะว่าถ้าถึงเวลามีปัญหาเด็กอยากพูดคุยกับใครสักคน แล้วไม่มีเวลาให้ก็ไม่สามารถจะปรึกษาครูได้ คนที่สามารถปรึกษาได้มากที่สุดคือเพื่อนที่อยู่ใกล้ตัวมากที่สุด ต้องกลับไปหาเพื่อนกลุ่มนั้น จะทำให้ผลของการไปใช้ยาเสพติด จะปฏิเสธการใช้ยาเสพติดไม่ได้ผล ครูเองต้องมีเวลาให้กับนักศึกษา

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีแรงจูงใจทางสังคม

แรงจูงใจเป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์ที่จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมแรงจูงใจของบุคคลจะเกิดขึ้นได้ ประกอบด้วย (สถิต วงศ์สวรรค์, 2529, หน้า 417)

2.1 ทฤษฎีแรงจูงใจทางสังคมของเฮร์ซเบิร์ก (Herzberg's Motivation Hygiene Theory) ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลมีความต้องการอยู่ 2 ระดับ คือ

2.1.1 ความต้องการระดับต่ำ (lower level) ได้แก่ ความปรารถนาที่จะได้รับความสบายใจ ไม่มีความเดือดร้อนบังเกิดขึ้น เช่น มีปัจจัยที่จำเป็นแก่ชีวิตสำหรับใช้และให้ความสะดวกพอสมควร เช่น มีอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย

2.1.2 ความต้องการระดับสูง (higher level) เป็นความต้องการที่อยากเด่นอยากดังของคน เช่น ต้องการที่จะแสดงความสามารถในการทำงานยาก ๆ ให้เป็นผลสำเร็จเพื่อเป็นที่ยอมรับนับถือ มีชื่อเสียง

2.2 ทฤษฎีแรงจูงใจทางสังคมของมาสโลว์ (Maslow's Theory of Human Motivation) หรือ ทฤษฎีลำดับความต้องการ (needs hierarchy theory) ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่ว่า “มนุษย์ทุกคนล้วนมีความต้องการที่สนองความต้องการให้กับตนเองทั้งสิ้น และความต้องการของมนุษย์มีมากมาย” มาสโลว์ ได้จัดลำดับขั้นของความ ต้องการตามลำดับความสำคัญไว้ 5 อันดับ โดยที่มนุษย์จะต้องได้รับการ

ตอบสนองความต้องการในลำดับแรกก่อนจึงจะมีความต้องการในขั้นสูง ความต้องการทั้ง 5 ลำดับได้แก่

2.2.1 ความต้องการทางด้านร่างกาย (physical needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ ความต้องการในระดับนี้ได้แก่ ความต้องการอากาศ อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค

2.2.2 ความต้องการความมั่นคงหรือปลอดภัย (safety needs) มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนในการดำรงชีวิต ความล้มเหลวในชีวิตมนุษย์อาจเกิดขึ้นได้ทุกขณะ มนุษย์จึงต้องการความมั่นคงปลอดภัยและหลักประกันในชีวิตที่แตกต่างกันออกไป

2.2.3 ความต้องการความรักและการมีส่วนร่วม (belonging and love needs) มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ในวันหนึ่ง ๆ มนุษย์จะต้องมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น มนุษย์จะต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น ครอบครัว กลุ่มสังคมต่าง ๆ เป็นต้น การผูกพันสมาคมกับบุคคลอื่น จึงเป็นลักษณะและความต้องการอย่างหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์ปรารถนาที่จะได้รับความรักและความเอาใจใส่จากบุคคลผู้ใกล้ชิดหรือผู้ที่รู้จักมักคุ้น

2.2.4 การต้องการความยกย่องนับถือ (esteem needs) มนุษย์ทุกคนต้องการให้ผู้อื่นเอาใจใส่ เห็นความสำคัญของตน ยกย่องและให้เกียรติ ผู้ที่บรรลุความต้องการในขั้นนี้ จะมีความรู้สึกเชื่อมั่นในตัวเอง มีกำลังใจตลอดจนความรู้สึกว่าตนเองเป็นผู้ที่มีประโยชน์ต่อสังคม

2.2.5 ความต้องการที่จะประสบผลตามความปรารถนาของตน(needs for self actualization) เป็นความต้องการขั้นสูงสุดเพื่อบรรลุสิ่งที่ตนต้องการมากที่สุด

พิจารณาจากองค์ประกอบพื้นฐานทั้ง 5 ประการ จะตรงกับทฤษฎีแรงจูงใจทางสังคมของเฮอรัชเบอร์เกอร์ที่ตอบสนองความต้องการยกย่องนับถือและความภาคภูมิใจ (exteem needs) ที่มุ่งให้นักเรียน นักศึกษาประสบความสำเร็จโดยมีสมมุติฐานว่า ความต้องการขั้นต่ำของเฮอรัชเบอร์เกอร์ และความต้องการขั้นที่ 1-3 ของมาสโลว์ ได้รับการตอบสนองแล้ว โดยถือว่าผลของความสำเร็จจะนำไปสู่ความภาคภูมิใจ ได้รับการยอมรับจากสังคม รู้สึกว่าตนเองมีค่า เป็นการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ระดับสูงเป็นการสร้างกำลังใจ นำไปสู่ความคิดที่จะประกอบกรรมดีตามบรรทัดฐานของสังคมให้เกิดความกระตือรือร้นต่อการเรียนรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มองเห็นจุดมุ่งหมายของชีวิตและหนทางไปสู่จุดหมายนั้น จึงสรุปได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดองค์ประกอบทั้ง 5 ประการนั้น เป็นการจัดเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน นักศึกษา และเป็นการเบนความสนใจ สร้างกำลังใจ และสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รอบตัวโดยไม่จำเป็นต้องหันไปใช้ยา และแรงจูงใจที่ดีที่บุคคลได้รับการตอบสนองแล้ว จะทำให้บุคคลเกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาทั้งต่อตนเองและสังคม

2.3 ปัญหาความต้องการของวัยรุ่น

สุพัตรา สุภาพ (2549, หน้า 17) เด็กวัยรุ่นมีอารมณ์อ่อนไหวง่าย มักพะวักพะวนเรื่องสังคม และกลุ่มเพื่อนมาก ตัดสินใจง่าย สงสัยในกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนทางสังคม อยากลองดี เพื่อนมีความสำคัญมาก เป็นวัยที่อยากให้เพื่อนยอมรับ เพราะฉะนั้น จึงพยายามทำตามเพื่อน แม้บางครั้งจะขัดกับความต้องการรู้สึกส่วนตัวก็ตาม วัยรุ่นในปัจจุบันแม้จะชอบความอิสระ ก็ยังอยากได้คำแนะนำจากผู้ใหญ่ที่ดี ผู้ใหญ่จะต้องเป็นปราชญ์บุคคลที่ดี วัยรุ่นถึงจะมีแนวโน้มที่ดีได้ ผู้ใหญ่จะต้องคอยนำทาง คอยตักเตือนเมื่อทำผิด และให้รางวัลเมื่อทำดี

สุพัตรา สุภาพ (2549, หน้า 21 – 22) สาเหตุของปัญหาของวัยรุ่นเกิดจาก

(1) ตัวเด็กเอง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ อารมณ์ของเด็กจะเปลี่ยนไปด้วย รู้สึกไม่สบายใจ ผู้ใหญ่ไม่เข้าใจและแสดงความเห็นอกเห็นใจ ก็อาจกลายเป็นเด็กเก็บตัว และไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่สภาพปกติได้

(2) สิ่งแวดล้อม บ้านเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญต่อจิตใจเด็ก เพราะเป็นสถาบันแห่งแรกที่ได้ฝึกอบรมเด็ก โดยทั่วไปอุปนิสัย ทัศนคติ และความประพฤติดของเด็กมักเป็นผลที่บ้านถ่ายทอดให้ โดยเฉพาะสภาพความเป็นอยู่ของบ้านมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของเด็กมาก ถ้าพ่อแม่ยากจน ตระหนี่ หรือมีเงินแต่ไม่ใช้จ่ายเพื่อความสุขตามควร เด็กก็อาจจะอยากมีความสุข ความสะดวกสบายเหมือนกับบ้านอื่น เมื่อได้ตั้งใจปรารถนา เด็กอาจจะเกิดปมด้อย บางครั้งก็ลบปมด้อยในทางที่ผิด เช่น เห็นเขามีเงินเราก็อยากมี เมื่อมีในทางดีไม่ได้ ก็มีในทางชั่วเสียเลย ส่วนบ้านที่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยไม่สอนให้เด็กรู้จักค่าของเงิน เด็กอาจจะคิดเป็นนิสัย กลายเป็นคนสุรุษสุร่าย หยิบหย่งจ่มไม่ลง บางคนเลยกลายเป็นพวกเพลย์บอย เป็นต้น ตัวครู ก็จะมีอิทธิพลต่อชีวิตเด็กมาก เพราะวัยรุ่นบางคนไม่กลัวเกรงพ่อแม่ แต่เกรงใจครู อยากให้ครูรัก อยากให้ครูชม ส่วนมากจึงพยายามเอาใจครู ถ้าครูเรียนรู้จิตวิทยาของเด็กบ้างจะช่วยแก้ปัญหาวัยรุ่นได้มาก ซึ่งบางครั้งได้ผลมากกว่าพ่อแม่ผู้ปกครองเสียอีก ส่วนเพื่อน ถ้าเด็กคบเพื่อนดี วัยรุ่นก็จะได้ประพฤดีในทางที่ดี แต่ถ้าเพื่อนไม่ดีประกออบกับสิ่งแวดล้อมอื่นไม่ดี วัยรุ่นก็มีทางไปสู่ความเสื่อมมากกว่าทางดี เพราะเพื่อนมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นไม่น้อยกว่ากรณีอื่น ๆ

สุชา จันทรเอม (2545, หน้า 35) กล่าวว่า ความต้องการในด้านต่าง ๆ ของวัยรุ่นเป็นแรงจูงใจที่นำไปสู่การกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เด็กใช้แก้ปัญหา นั้นเกิดมาจากความต้องการของเขา และบางครั้งก็นำไปสู่ความประพฤดีที่ขัดต่อสังคม รวมถึงการพึ่งยาเสพติดด้วย ความต้องการดังกล่าวได้แก่

(1) เด็กทุกคนต้องการความรัก ความอบอุ่น และเห็นความสำคัญของตนจากบิดา มารดา และ ครู – อาจารย์

(2) เด็กทุกคนต้องการความปลอดภัยในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่น ให้ได้รับการคุ้มครองทั้งร่างกายและจิตใจ

(3) เด็กทุกคนต้องการความสำเร็จและมีชื่อเสียงในชีวิต ต้องการให้ผู้อื่นเคารพนับถือและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

(4) เด็กทุกคนต้องการปรับปรุงความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล สามารถแสดงความคิดเห็นของตน

(5) เด็กทุกคนต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และรู้จักแบ่งเวลานั้น ให้เหมาะกับกิจกรรมต่าง ๆ ของตน

(6) เด็กทุกคนต้องการที่จะปรับปรุงความสามารถให้เกิดความซาบซึ้งถึงความสวยงาม ความไพเราะของวรรณคดี ศิลปะ ดนตรี และธรรมชาติ

(7) เด็กทุกคนต้องการมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ เพื่อสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งของตนเองและของสังคมได้

โครว์ (Crow) ได้กล่าวว่า นักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษามีความต้องการ 3 ลักษณะ คือ

(1) ความต้องการทางด้านร่างกาย (physical needs) เป็นความต้องการที่เด็กได้มาตั้งแต่เกิด และวัยนี้เด็กต้องการทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับความต้องการนั้น

(2) ความต้องการด้านอารมณ์ (emotional needs) เด็กต้องการมีอารมณ์ดี อารมณ์มั่นคง ต้องการรู้สึกว่ามีคนอื่นรักและเมตตาเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบิดา มารดา ครู อาจารย์ และเพื่อน และบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้ชิด ต้องการความอิสระ ตัดสินใจอะไรได้ด้วยตนเอง

(3) ความต้องการทางสังคม (social needs) เป็นความต้องการที่เด็กมีความต้องการมากที่สุด คือ การยอมรับจากเพื่อน ๆ วัยเดียวกัน (จิริรัตน์ เนาวจำเนียร, 2534, หน้า 17-19)

2. ทฤษฎีบทบาท

คำว่า บทบาท (role) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2546 (2546, หน้า 602) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการกระทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู

ทฤษฎีบทบาทเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยา ความหมายของบทบาท มี 2 นัย คือ (อุบล เสถียรปภิรณกรณ์, 2528, หน้า 39)

(1) พิจารณาในด้านโครงสร้างสังคม (social structure) บทบาท หมายถึง ตำแหน่งทางสังคม ที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยสมบัติ และกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น ดังนั้น บทบาทตามนัยนี้เป็นการจำแนกชนิดของบุคคลในสังคม ซึ่งถูกทำให้แตกต่างกันโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีต่อบรรทัดฐาน บทบาทแสดงให้เห็นถึงกิจกรรมต่าง ๆ และลักษณะซึ่งเป็นที่ยอมรับกันของสมาชิกในสังคม

(2) พิจารณาในด้านการแสดงบทบาท หรือการกระทำระหว่างกันทางสังคม (social interaction) บทบาท หมายถึง ผลต่อเนื้อที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคล ที่อยู่

สถานการณ์แห่งการกระทำต่อกันทางสังคมนั้น กล่าวคือ บทบาทเป็นวิธีแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติต่อกันอย่างไร หรือคาดว่าผู้อื่นจะปฏิบัติต่อตนอย่างไร

คำว่า “บทบาท” หมายถึง สิทธิ หน้าที่ในการประพฤติปฏิบัติของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง ตัวอย่างของบทบาท ได้แก่ บทบาทการเป็นบิดาหน้าที่ตามบทบาท ได้แก่ การเลี้ยงดูเอาใจใส่ในบุตรและภรรยา เป็นแบบอย่างที่ดีของบุตร บุคคลหนึ่งอาจจะสวมบทบาทหลายบทบาทในเวลาเดียวกัน เช่น เป็นพ่อ ครู สามี ฯลฯ โดยทั่วไป บทบาทเป็นความคาดหวังจากสังคมให้ต้องมีพฤติกรรมที่สอดคล้องไปตามบทบาทนั้น ๆ บทบาทอาจจำแนกได้เป็น 2 ประการ คือ (1) บทบาทที่ได้จากตำแหน่ง และ (2) บทบาทที่ถูกกำหนดโดยบุคลิกภาพของบุคคล ได้แก่ ค่านิยมทัศนคติ และประสบการณ์ เป็นต้น (วันทนีย์ วาสกะสิน และคณะ, 2538, หน้า 110)

อุมาพร ตรังคสมบัติ (2541, หน้า 42–44) กล่าวว่า บทบาท (Role) หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่สมาชิกประพฤติต่อกันและกันซ้ำ ๆ เป็นประจำ บทบาทแบ่งได้เป็น 2 ด้าน คือ บทบาททางด้านวัตถุ บทบาททางด้านอารมณ์ และนอกจากนี้ บทบาทยังแบ่งตามความจำเป็นได้ ดังนี้

(1) บทบาทพื้นฐาน หมายถึง บทบาทที่จำเป็นต้องกระทำให้ครบถ้วนเพื่อให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข นั่นคือ การจัดหาปัจจัยสี่ให้แก่สมาชิก การเลี้ยงดูให้การประคับประคอง สนับสนุนแก่สมาชิก การตอบสนองความต้องการทางเพศระหว่างคู่สมรส การช่วยพัฒนาทักษะต่าง ๆ ให้กับสมาชิกในครอบครัว

(2) บทบาทอื่น ๆ หมายถึง บทบาทเฉพาะของแต่ละครอบครัว ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งบทบาทที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม เช่น ลูกเรียนเก่งและได้รับทุนไปเรียนต่างประเทศ บทบาทของลูกก็นำชื่อเสียงเกียรติยศมาสู่ครอบครัว บางครอบครัวมีบทบาทของแพะรับบาป คือ สมาชิกคนหนึ่งต้องทำหน้าที่เป็นผู้รับรองอารมณ์หรือทัศนคติเชิงลบของสมาชิกคนอื่น จะพบว่า การประเมินว่าบทบาทในครอบครัวเป็นไปได้ดีหรือไม่ จะต้องพิจารณา 2 ด้านคือ

(2.1) การมอบหมายหน้าที่ตามบทบาท (role allocation) หมายถึง การมอบหมายหน้าที่บางประการให้สมาชิก การมอบหมายอาจทำโดยเปิดเผยหรือไม่ก็ได้ ครอบครัวที่มีประสิทธิภาพจะมีการมอบหมายหน้าที่ที่จำเป็นทุกด้านอย่างชัดเจน ให้กับบุคคลที่เหมาะสม แต่ครอบครัวที่มีปัญหาจะมีการมอบหมายหน้าที่การงานที่ไม่เหมาะสม เช่น ภรรยาต้องทำงานนอกบ้านเต็มวันและยังต้องทำงานบ้าน ดูแลลูกที่ยังเล็กและแม่สามมีที่ป่วยหนัก ในขณะที่สามีว่างงาน และชอบออกไปสังสรรค์กับเพื่อนฝูงนอกบ้าน เป็นต้น

(2.2) การดูแลให้สมาชิกรับผิดชอบในบทบาท (role accountability) หมายถึง วิธีการที่ครอบครัวดูแลให้สมาชิกรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตน นั่นคือ ครอบครัวต้องมีวิธีการตรวจสอบว่าสมาชิกแต่ละคนทำหน้าที่ครบถ้วนหรือไม่ เช่น พ่อตรวจสอบว่าลูกทำงานตามที่มอบหมายหรือไม่ และถ้าไม่ทำจะมีบทลงโทษอย่างไร

เลวินสัน (Levinson 1964, p 284-285) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการคือ

(1) บทบาท คือ ปทัสถาน ความมุ่งหวัง ข้อห้าม และความรับผิดชอบอื่น ๆ ที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน ซึ่งผูกพันกับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดให้

(2) บทบาท คือ ความคิดเห็นของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่ง ที่คิดและกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น

(3) บทบาท คือ การกระทำของบุคคลแต่ละคน ที่กระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ แนวทางอันบุคคลพึงกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น ๆ

จารุพร เฟิงสกุล (2545, หน้า 15) กล่าวถึงบทบาท หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงตามตำแหน่งหรือสถานะทางสังคมที่บุคคลนั้น ๆ ดำรงตำแหน่งอยู่ ซึ่งมีทั้งบทบาทที่ปฏิบัติจริง (Role Behavior) กับบทบาทตามความคาดหวังของบุคคลอื่น (Role Expectation) ซึ่งบางครั้งอาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของสมาชิกในชุมชน

โสภา ชปิลมันน์ และคณะ (2534, หน้า 2-5 อ้างถึงใน วินิธวี ทักษะเทพ, 2542, หน้า 13-14) กล่าวถึงบทบาทของครอบครัว ดังนี้

(1) ให้กำเนิดทายาทเพื่อสืบสกุล ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากความต้องการทางเพศของสามี และภรรยาด้วย หรือเป็นแหล่งสร้างสรรค์สมาชิกใหม่

(2) ส่งเสริมความเจริญส่วนบุคคลให้แก่ลูก ๆ หรือผู้อยู่ในอุปการะเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง

(3) ให้การอบรมสั่งสอนผู้อยู่ในความอุปการะ ให้รู้มารยาท ระเบียบสังคมขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการรู้จักใช้เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ

(4) ให้ความรัก ความอบอุ่น ตลอดจนความมั่นคงปลอดภัยแก่สมาชิกในครอบครัว

(5) ให้เสรีภาพแก่สมาชิกของครอบครัวตามขอบเขต

(6) สร้างเป็นปึกแผ่นมั่นคงของครอบครัวทั้งทางเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ

(7) ปลุกฝังนิยมที่ดีงาม โดยการให้รู้จักการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมอย่างมีความสุข ให้สมาชิกของครอบครัวสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้

(8) สร้างอุดมคติและแรงจูงใจให้ทายาทของครอบครัว ด้วยการตั้งตนเป็นแบบอย่างที่ดีทำงานต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ยกฐานะหรือตำแหน่งให้สูงขึ้น

(9) กำหนดสถานภาพของสมาชิกในครอบครัว โดยทำให้รู้ว่าเราเป็นใคร อยู่กลุ่มไหน เป็นคนไทยหรือต่างด้าว คนรวยหรือคนจน ลูกชานาหรือลูกข้าราชการ สถานภาพของบุคคลสามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือต่ำลงได้

(10) ให้การศึกษาเล่าเรียน แก่สมาชิกในครอบครัวตามสมควรแก่อัธยาศัย

ศรีเรือน แก้วกังวาน (2540, หน้า 427) กล่าวถึงบทบาทของบิดา มารดาว่า บทบาทของบิดา มารดาในระยะหลังกำลังมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิม คือ เดิมบิดามารดาจะตั้งกฎ ข้อบังคับให้บุตรเชื่อฟัง และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด แต่ปัจจุบันนี้เด็กแต่ละคนควรมีบุคลิกภาพเฉพาะและมีโอกาสพัฒนาได้ อย่างเสรีบ้าง บิดามารดาไม่สามารถกำหนดข้อปฏิบัติที่ตายตัวได้ ดังนั้น บิดามารดาควรให้การ สนับสนุนคอยช่วยเหลือให้เด็กมีวุฒิภาวะและปรับตัวได้ดี รู้จักพิจารณาว่าตนตกอยู่ในสถานการณ์ เช่น ไร และสามารถใช้เหตุผลในการตัดสินใจได้อยู่เสมอ ดังนั้น บิดามารดาต้องเข้าใจภาวะการณ์ดำรงชีวิต ของวัยรุ่น ต้องมีความรู้เรื่องจิตวิทยาเด็ก และมีความเป็นผู้ใหญ่พอ

จากทฤษฎีบทบาทดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมของคน ที่เกิดขึ้นโดยตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ จะโดยตั้งใจหรือถูกบังคับก็ตาม บุคคลมีสถานภาพโดยอ้อมแสดง บทบาทให้สอดคล้องกับที่สังคมคาดหวัง สถานภาพเป็น โครงสร้างของสังคม ส่วนบทบาทเป็น พฤติกรรมของบุคคล ดังนั้น บทบาทที่เป็นภาระหน้าที่หรือรูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลต้องกระทำ เมื่อดำรงสถานภาพใดสถานภาพหนึ่ง หรือตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งการกระทำหรือรูปแบบ พฤติกรรมดังกล่าวเป็นผลมาจากความหวังของบุคคลอื่น ๆ ในสังคม หรือเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ตาม สถานภาพในสังคม เช่น นาย ก และนาง ข มีสถานภาพทางสังคมเป็นพ่อ และ แม่ นาย ก และนาง ข ย่อมมีบทบาทในการเลี้ยงดู และอบรมสั่งสอนบุตร ธิดา เป็นต้น ซึ่งการกำหนดบทบาทตามสถานภาพ ทางสังคมนั้น มีประโยชน์และความสำคัญ คือ ทำให้เกิดการแบ่งหน้าที่ระหว่างสมาชิกตามความถนัด และความสามารถ ทำให้สมาชิกในสังคมรู้ถึงฐานะและความรับผิดชอบของตนเอง ทำให้สังคมมีความ เป็นระเบียบ ไม่ก้าวก่ากัน สมาชิกแต่ละคน รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบของตนตามสถานภาพและ บทบาท บทบาทของผู้ปกครองที่เป็นบิดา มารดา มีความสำคัญต่อครอบครัวมาก เพราะบิดา มารดา เป็นบุคคลแรกที่เด็กและเยาวชนมีความใกล้ชิดและมีความสนิทสนม ดังนั้น หากบิดา มารดา ทำหน้าที่ ตามบทบาทของตน บกพร่อง ปัญหาต่าง ๆ ก็จะเกิดขึ้นภายในครอบครัว เช่น บิดา มารดา มีบทบาท หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดู เอาใจใส่ เป็นแบบอย่างที่ดี อบรมสั่งสอน เป็นที่ปรึกษา คอยให้คำแนะนำ หรือปรึกษาปัญหาส่วนตัวในสิ่งที่ถูกต้องแก่บุตร หากบุตรมีปัญหา ต้องการคำแนะนำหรือปรึกษา ปัญหาส่วนตัวกับบิดามารดา แต่บิดามารดาไม่มีเวลาให้ หรือไม่สนใจปัญหาของบุตร แต่กลับละเลย เห็นเป็นสิ่งที่ไม่สำคัญ บุตรซึ่งกำลังอยู่ในภาวะที่สับสนก็อาจหันไปหายาเสพติดได้ ดังนั้น บทบาทของ บิดามารดาจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุตร หากบิดามารดาปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่าง สมบูรณ์ พฤติกรรมของบุตรก็มีแนวโน้มไปในทางที่ดี แต่หากบิดามารดาละเลยต่อบทบาทหน้าที่ ของตน พฤติกรรมของบุตรก็อาจเบี่ยงเบนไปในทางที่ไม่ดีของสังคมได้เช่นกัน

3. ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540, หน้า 19 – 21) ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร (Communication Theory of Modernization) เป็นทฤษฎีตะวันตกอีกทฤษฎีหนึ่งโดยผู้สร้างทฤษฎีนี้คือ Daniel Lerner นักวิชาการชาวอเมริกัน ทฤษฎีนี้ก่อให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม

3.1 การสื่อสาร (communication) หมายถึง การติดต่อระหว่างบุคคลต่อบุคคล และระหว่างบุคคลต่อกลุ่มคน หรือกลุ่มต่อกันโดยมีสื่อ (medium) เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ เป็นต้น ซึ่งอย่างหลังนี้มักเรียกว่า สื่อสารมวลชน (mass media) จะเป็นตัวนำความรู้ ความคิดข่าวสารเกี่ยวกับชีวิตสังคมสมัยใหม่ ทั้งในส่วนที่เป็นวัตถุและไม่เป็นวัตถุมาจากสังคมที่เรียกว่า แพร่กระจายสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไปทั่วสังคมตามช่องทางต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ก็ตาม แล้วอาจนำมาใช้เป็นการขัดเกลาทางสังคมแบบหนึ่ง เมื่อคนที่โตแล้ว เรียนรู้และรับเอาความคิดความรู้เข้าใจแล้วถึงเวลาอบรมสั่งสอนลูกหลาน ก็จะถ่ายทอดความรู้ข่าวสารใหม่ ๆ เหล่านี้ต่อไปให้ลูกหลานรับช่วงต่อ

3.2 การขัดเกลาทางสังคม (socialization) หมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนชั้วอายุหนึ่งไปยังคนอีกชั้วอายุหนึ่ง รวมถึงการเรียนรู้ระหว่างกันของคนชั้วอายุเดียวกันด้วยกระบวนการถ่ายทอดมีทั้งเนื้อหาสาระและการฝึกความชำนาญในการใช้เนื้อหาเหล่านั้นด้วย

3.3 จินภาพใหม่ (new image) หมายถึง ภาพของบุคคลและสังคมสมัยใหม่ที่บุคคลในสังคมวาดขึ้นมาในความคิดสืบเนื่องมาจากการได้รับรู้ข่าวสารจากการคมนาคมสื่อสารชนิดใหม่ ทำให้บุคคลพยายามที่จะทำให้ตนและสังคมของตนเป็นเช่นนั้น ทางหนึ่งที่สังคมทำก็คือ ถ่ายทอดภาพนี้เข้าไปในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ทำให้คนรุ่นใหม่เกิดความปรารถนาารุนแรง

4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยในประเทศ

กระทรวงศึกษาธิการ (2536, หน้า 384-393) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้จ่ายสุขภาพในกลุ่มนักเรียนไทย พ.ศ. 2536 โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่มีประสบการณ์ใช้จ่ายสุขภาพในสังกัด กรมสามัญศึกษา กรมอาชีวศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 1,102 คน จากทุกภาคของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ด้านความสัมพันธ์ของครอบครัว ประมาณครึ่งหนึ่งมีความสัมพันธ์กันดี บางครั้งมีการทะเลาะเบาะแว้งกัน และเกือบครึ่งหนึ่งมีพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยง หรือมีทั้งสองคน ตัวนักเรียนได้รับความเชื่อถือจากครอบครัวปานกลาง ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพ พบว่า นักเรียนรู้จักยาเสพติดชนิดแรกคือ กัญชา และสารระเหย ชนิดที่ติดง่ายและร้ายแรง คือเฮโรอีน การแสวงหาสุขภาพที่ดีนั้น นักเรียนรู้ว่าบุหรี่ สุรา เบียร์หาได้จากร้านค้า

ยากระตุ้นประสาท (ยาม้า) เหล้าแห้งหาได้จากร้านขายยา ส่วนกัญชา ฝิ่น เฮโรอีนหาได้จากกลุ่มเพื่อนฝูง ระดับการศึกษาสูงสุดของบิดา มารดา คือจบชั้นประถมศึกษา รองลงมาคือจบชั้นมัธยมศึกษา

วินัดดา ปิยะศิลป์ (2537, หน้า 45) ได้ศึกษาครอบครัวกับวัยรุ่นในการพัฒนาครอบครัว พบว่า สาเหตุการแพร่ระบาดของยาเสพติดในวัยรุ่นที่สำคัญที่สุดคือ ปัญหาความขัดแย้งทางอารมณ์ของสมาชิกภายในครอบครัว

จันทิรา ปัทมินทรและอมรกุล อินโชนนท์ (2537, หน้า 9-18) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลที่สำคัญที่สุดต่อครอบครัว คือ สายสัมพันธ์อันดีระหว่างบิดามารดาและบุตร มีความรักมีความอบอุ่นต่อกัน และภายในครอบครัวต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีเวลา มีความอดทน มีการสร้างความผูกพันที่กระชับและมั่นคง มีความเข้าใจต่อกันและกัน

อรอนงค์ หงส์ชุมแพ (2538, หน้า 103) ได้ศึกษาความรู้เกี่ยวกับยาบ้า และการป้องกันตนเองจากการเสพยาบ้าของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ความรู้เกี่ยวกับยาบ้าของประชากรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 81.3) มีความรู้เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก แต่ยังคงพบว่า เด็กบางส่วนยังมีความเข้าใจผิดในเรื่องที่สำคัญและน่าเป็นห่วงอยู่ ซึ่งควรเร่งแก้ไขความเข้าใจผิดนั้น ให้อีกต้อง นอกจากความเข้าใจที่ถูกต้องแล้ว การคบเพื่อนที่ดี การมีสัมพันธ์ภาพที่ดีในครอบครัวและมีความมุ่งมั่นในชีวิตจะช่วยให้เด็กมีภูมิคุ้มกันยาบ้าที่เข้มแข็ง

กุลหาลาบ รัตนัสจจะธรรม (2540, หน้า 113-115) ได้ศึกษาสัมพันธภาพในครอบครัวกับปัญหา ยาเสพติดและพฤติกรรมทางเพศของนักศึกษา ระดับอาชีวศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า นักศึกษามากกว่าร้อยละ 75 ไม่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับการลองเสพยาเสพติดเพียงครั้งสองครั้งไม่ทำให้ติดยาเสพติด และร้อยละ 69 ไม่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งเกี่ยวกับยาบ้าไม่เป็นพิษต่อร่างกาย และเห็นว่านักศึกษามีความเสี่ยงต่อการติดยาเสพติด เนื่องจากต้องมาเรียนหนังสือ ทำให้ต้องห่างไกลบ้าน ครอบครัว อาจถูกชักชวนให้ไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้

พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ (2540, หน้า 96-97) ได้ศึกษาแนวทางการวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายแก้ปัญหายาเสพติดในประเทศไทย พบว่า ผู้เสพยาเสพติดทั่วไปเป็นชาย โดยเริ่มเสพเป็นวัยรุ่น เหตุที่เริ่มเสพคือ การถูกเพื่อนชักชวน ความอยากรลอง และเชื่อว่าทำให้ร่างกายและจิตใจผ่อนคลาย นอกจากนี้ การเสพยาเสพติดมีผลก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่น ๆ เช่น การเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนนและการเกิดปัญหาอาชญากรรม การป้องกันโดยการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติด อิทธิพลของสื่อ บทบาทของครอบครัวและบทบาทของสถานศึกษาจะส่งผลต่อการป้องกันยาเสพติด

ธราดล เหมพัฒน์ (2540, หน้า 77-81) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการติดยาเสพติดของวัยรุ่นหญิงในจังหวัดอ่างทอง พบว่า ปัจจัยที่มีผลให้วัยรุ่นหญิงในจังหวัดอ่างทองส่วนใหญ่เสพและติดยาเสพติด คือ การคบเพื่อน, ความต้องการมีประสิทธิผลการทำงาน, การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ

ยาเสพติด และสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยและส่วนใหญ่จะเริ่มเสพยาเสพติดเมื่อมีอายุ ระหว่าง 13-15 ปี โดยมีเพื่อนเป็นผู้ชักชวนให้เสพยาเสพติดที่เสพมากที่สุด คือ สุรา และยาบ้าตามลำดับ

นิภารัตน์ ฉ่ำสมบูรณ์ (2540, หน้า 94-95) ได้ศึกษา ความรู้และพฤติกรรมเสี่ยงต่อยาเสพติด ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า ความรู้ในเรื่องยาเสพติดและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ยาเสพติดไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อมของนักเรียนจะได้จากครอบครัว โรงเรียนและสื่อประเภทต่าง ๆ และผลจากการวิเคราะห์เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ปรากฏว่า เพศ การศึกษาของมารดา เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลทำให้เกิดความแตกต่างในขณะที่ปัจจัยเรื่อง เพศ อายุ การศึกษาของมารดา รายได้ครอบครัว กลุ่มเพื่อน อาชีพของบิดา และลักษณะการพักอาศัย ที่มีความแตกต่างในพฤติกรรมเสี่ยงต่อยาเสพติด

จิตรารุณสารเสณี (2541, หน้า 101-103) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการสื่อสาร ความรู้ ทักษะคิด และทักษะการปฏิเสธสิ่งเสพติดของนักเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า เพศและ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน มีทัศนคติการป้องกันสิ่งเสพติดแตกต่างกัน ส่วนระดับชั้นเรียน และลักษณะครอบครัวแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อการป้องกันสิ่งเสพติดไม่แตกต่างกัน เพศ ผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียน และลักษณะครอบครัวแตกต่างกันมีทักษะการปฏิเสธสิ่งเสพติดแตกต่างกัน ส่วนระดับ ชั้นเรียนแตกต่างกัน มีทักษะการปฏิเสธสิ่งแตกต่างกัน ทัศนคติต่อการป้องกันสิ่งเสพติด เพศ การเปิด ข่าวดูสารเกี่ยวกับสิ่งเสพติดจากญาติพี่น้องและลักษณะครอบครัว สามารถอธิบายทักษะการปฏิเสธ สิ่งเสพติดได้ตามลำดับ

สังคม ตัดโต (2541, หน้า 102) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดให้โทษ ประเภท 1 (ยาบ้า) พบว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัว อิทธิพลของเพื่อน การมีประสบการณ์เกี่ยวกับ ยาบ้า การรับข่าวสารข้อมูลจากสื่อต่าง ๆ ตลอดจนสภาพการทำงานที่ต่างกัน จะทำให้พฤติกรรมการใช้ ยาและการได้มาซึ่งยาบ้าต่างกัน

เกยูร ชิวหากาญจน์ (2541, หน้า 99-100) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิดเกี่ยวกับการป้องกันยาเสพติดของกลุ่มผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัด สมุทรปราการ พบว่า ระดับความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด และการป้องกันตนเองจากยาเสพติด มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับทัศนคติเกี่ยวกับการป้องกันตนเองจากยาเสพติด และความรู้เกี่ยวกับ ยาเสพติดเป็นตัวแปรเดียวที่สามารถอธิบายทัศนคติเกี่ยวกับการป้องกันตนเองจากยาเสพติด

อภิรัฐ ถนอมสิงห์ (2542, หน้า 89) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่ออาการกระทำผิดของเด็ก และเยาวชนเกี่ยวกับยาเสพติดประเภทยาบ้าในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง พบว่า ปัจจัยที่มีผลกระทบต่ออาการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนเกี่ยวกับยาเสพติดประเภทยาบ้าของเด็ก และเยาวชน ได้แก่ ปัจจัยทางครอบครัว ปัจจัยทางสังคม และสิ่งแวดล้อม และปัจจัยจากตัวยาบ้าเอง

วิทยา ปฐมนิละ (2543, หน้า 91-93) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเสพยาเสพติด (ยาบ้า) ของผู้ต้องขังวัยรุ่นชาย ในทัณฑสถานบำบัดพิเศษปทุมธานี พบว่า การไม่ได้รับการศึกษา การถูกเพื่อชักชวน ความอยากรู้อยากเห็น และความมีจิตในอ่อนไหว สังคม และเศรษฐกิจ ตลอดจนสภาพร่างกาย และจิตใจต่างกันมีความสัมพันธ์กับยาบ้าของผู้ต้องขังวัยรุ่นชาย และตัวแปรดังกล่าวสามารถพยากรณ์ปริมาณการเสพยาบ้าของผู้ต้องขังวัยรุ่นชายได้

วิชราภรณ์ ศรีเบญจกุล (2543, หน้า 133) ได้ศึกษา ปัจจัยของครอบครัวต่อการเสพยาบ้าในทัศนะของวัยรุ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงพยาบาลพระนั่งเกล้า จ.นนทบุรี พบว่า ปัจจัยความรัก ความอบอุ่นด้านการดูแลเอาใจใส่ของบิดามารดานั้นมีส่วนสำคัญต่อการเสพยาบ้ามากที่สุด รองลงมาคือด้านการแสดงความรักและความสัมพันธ์ในครอบครัว ด้านความไว้วางใจของวัยรุ่น และด้านความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการของวัยรุ่นเป็นลำดับสุดท้าย

เพ็ญลักษณ์ บุญความดี (2543, หน้า 100-101) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากยาบ้า ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับยาบ้าในระดับต่ำ มีทัศนคติทางลบต่อยาบ้าในระดับสูง และมีพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากยาบ้าในระดับสูง ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากยาบ้า พบว่า ความรู้มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ และทัศนคติมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากยาบ้า ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานกับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากยาบ้า พบว่า เพศมีความสัมพันธ์กับความรู้ ทัศนคติต่อยาบ้า และ สถานภาพสมรสของบิดามารดามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากยาบ้า

เสกสรร สวงนาม (2544, หน้า 84-85) ได้ศึกษาเจตคติต่อยาเสพติด และพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากยาเสพติดของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดอุดรธานี พบว่า นักศึกษามีเจตคติโดยรวมและเป็นรายด้านทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านสังคมและด้านกฎหมาย อยู่ในระดับปานกลางยกเว้นนักศึกษาหญิงมีเจตคติต่อยาเสพติดโดยรวมและรายด้านอีก 2 ด้านอยู่ในระดับดี คือ ด้านความรู้ และด้านสังคม และนักศึกษาหญิงจะมีเจตคติต่อยาเสพติดโดยรวมดีกว่านักศึกษาชาย

เผด็จ สกุลโชติ (2544, หน้า 98-99) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติในการป้องกันและการแก้ไข ปัญหาเสพติดในสถานศึกษาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า อายุและการศึกษามีความสัมพันธ์กับทัศนคติในการป้องกันและการแก้ไข ปัญหาเสพติด

ปวลัย โทณฺสีน (2545, หน้า 101) ได้ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับสารเสพติดของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนปทุมพิทยาคม จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติเกี่ยวกับสารเสพติด ได้แก่ ระดับชั้นปีที่ศึกษา อาชีพของมารดา และแหล่งข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ

อุทัย ลายภูคำ (2545, หน้า 110-111) ได้ศึกษาพฤติกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของประชาชนในระดับชุมชน พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดอยู่ในระดับมาก และมีความคิดเห็นเกี่ยวกับยาเสพติดอยู่ในระดับมาก ด้านพฤติกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของประชาชนในระดับชุมชน อยู่ในระดับมากร้อยละ 52.3 ระดับปานกลาง ร้อยละ 31 และระดับน้อยร้อยละ 16.7 ส่วนด้านปัจจัยพบว่ามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของประชาชนในระดับชุมชน 9 ปัจจัย คือ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ตำแหน่งทางสังคม ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด การสนับสนุนจากครอบครัว การสนับสนุนจากประชาชนทั่วไป การสนับสนุนจากกลุ่มหรือองค์กรชุมชน และการสนับสนุนของชุมชน

รัชฎาภรณ์ แวงคงบัง (2545, หน้า 61-62) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการป้องกันยาเสพติดของเยาวชนในอำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยโดยภาพรวมแล้ว เยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติดและมีเจตคติต่อยาเสพติดในระดับดี ที่ผลวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าเยาวชนส่วนมากมีการศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมาจากครอบครัวที่อบอุ่น บิดามารดาอยู่รวมกันเป็นส่วนใหญ่ และเยาวชนได้รับความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดจากโรงเรียน มีการปลูกฝังเจตคติต่อยาเสพติดจากบิดามารดาตั้งแต่เด็ก จึงได้รับความรู้ความเข้าใจ และมีเจตคติที่ดีต่อด้านยาเสพติดอยู่ในระดับดี และพบว่ามีความรู้ ความเข้าใจถึงสาเหตุของการติดยาเสพติดของเยาวชนเกิดจากความอยากรลอง และสภาพครอบครัวที่แตกแยก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 10-12)

กิตติศักดิ์ คงชนตะชะ โสภณ (2545, หน้า 100-102) ได้ศึกษาบทบาทของครอบครัวในการป้องกันยาบ้าในวัยรุ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ครอบครัวมีบทบาทในการป้องกันยาบ้าในวัยรุ่น ครอบครัวมีบทบาทในการอบรม เลี้ยงดูมากที่สุด โดยมีบทบาทในการป้องกันยาบ้าในระดับสูง ซึ่งใกล้เคียงกับบทบาทในด้านสัมพันธภาพในครอบครัว และมีข้อเสนอแนะเชิงพัฒนาว่า ลักษณะครอบครัวที่มีต่อบทบาทของครอบครัวในการป้องกันยาบ้า ได้แก่ ลักษณะครอบครัวปกติ หมายถึง ครอบครัวที่ไม่มีสภาพปัญหาในครอบครัว จะมีบทบาทในการป้องกันยาบ้ามากกว่าลักษณะครอบครัวที่มีปัญหาอื่น ๆ ซึ่งประกอบด้วย ครอบครัวแตกแยก ครอบครัวที่ทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์เพียงพอ และครอบครัวที่ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ราไพ ไชยพาลี (2546, หน้า 76-78) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเจตคติต่อยาเสพติดและการป้องกันตนเองจากยาเสพติดของนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอเมืองร้อยเอ็ด สรุปได้ว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีเจตคติ

ต่อยาเสพติดโดยรวม และรายด้านอยู่ในระดับที่ถูกต้องมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านสังคม และด้านกฎหมาย ด้านการป้องกันตนเองพบว่า นักเรียนหญิงและนักเรียนชายมีพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากยาเสพติดโดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก โดยนักเรียนหญิงมีพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากยาเสพติดมากกว่านักเรียนชาย ส่วนนักเรียนที่พักอาศัยอยู่กับบิดามารดา และนักเรียนที่พักอาศัยอยู่กับบุคคลอื่นที่มีใช้บิดามารดา มีพฤติกรรมการป้องกันตนเองโดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก โดยนักเรียนที่พักอาศัยอยู่กับบิดามารดา มีพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากยาเสพติดมากกว่านักเรียนที่พักอาศัยอยู่กับบุคคลอื่นที่บิดามารดา และเมื่อเปรียบเทียบระดับเจตคติต่อยาเสพติดและพฤติกรรมการป้องกันตนเองของนักเรียนที่มีเพศต่างกัน พบว่า นักเรียนหญิงมีเจตคติต่อยาเสพติดอยู่ในระดับที่ถูกต้องมากกว่านักเรียนชาย และมีพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากยาเสพติดมากกว่านักเรียนชาย แสดงให้เห็นว่านักเรียนหญิงมีความรู้ ความเข้าใจและมีความเชื่อมั่นในโทษและพิษภัย ตลอดจนผลกระทบที่จะได้รับจากยาเสพติดมากกว่านักเรียนชาย

จุฬาลักษณ์ ศรีคงอยู่ (2546, หน้า 142) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการป้องกันยาเสพติดของเยาวชนในศูนย์เยาวชนตำบล อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม พบว่า ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว การได้รับการสนับสนุนทางสังคม และการรับรู้ความสามารถของตนเอง สามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมการป้องกันยาเสพติดของเยาวชน ได้ร้อยละ 52.5 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และสามารถทำนายพฤติกรรมการป้องกันยาเสพติดด้านการป้องกันตนเอง ได้ร้อยละ 39.4

เรวดี อาษา (2546, หน้า 65-68) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันการเสพยาบ้าของทหารกองประจำการ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมการป้องกันการเสพยาบ้า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนพฤติกรรมการป้องกันการเสพยาบ้าอยู่ในระดับการปฏิบัติปานกลาง ปัจจัยทางชีวสังคม ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ประจำเดือน พฤติกรรมทั่วไป และประวัติการเสพยาบ้าของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเสพยาบ้า เจตคติที่มีต่อการป้องกันการเสพยาบ้า มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการป้องกันการเสพยาบ้า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แรงสนับสนุนทางครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวนายทหาร/นายสิบปกครอง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการป้องกันการเสพยาบ้า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สลารีวรรณ ทัพทวิ (2547, หน้า 109-110) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเสพยาบ้าของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตอำเภอนาคู จังหวัดเลย พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 14 – 15 ปี ระดับการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระดับการศึกษาสูงสุดของผู้ปกครองต่ำกว่าประถมศึกษา ส่วนใหญ่เคยมีพฤติกรรมการเสพยาบ้า และผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ปัจจัยด้านบุคคลกับการเสพยาบ้าของนักเรียน ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาของนักเรียน ระดับความรู้เกี่ยวกับยาบ้า

ปัจจัยด้านครอบครัว ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง สัมพันธภาพในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับการเสพยาสูบของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตอำเภอนาดัง จังหวัดเลย

อุดมศักดิ์ มีสุข (2547, หน้า 98-100) ได้ศึกษาความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการเสพยาสูบของนักเรียนอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา ในจังหวัดลพบุรี พบว่า นักศึกษาที่มีสถานศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการเสพยาสูบต่างกัน

รัฐพร บุญญนิรันดร์ (2547, หน้า 100-101) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสัมพันธภาพในครอบครัวกับพฤติกรรมสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเสพยาสูบของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบางน้ำเปรี้ยววิทยา จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า สัมพันธภาพในครอบครัวด้านลักษณะการเลี้ยงดูของบิดา มารดา/ผู้ปกครอง มีความสัมพันธ์กับเจตคติเกี่ยวกับการใช้สารเสพยาสูบและบทบาทของตนกับบุคคลในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการใช้สารเสพยาสูบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น .05 และมีข้อเสนอแนะว่า ลักษณะการเลี้ยงดูของบิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีความสัมพันธ์กับเจตคติเกี่ยวกับการใช้ยาเสพยาสูบ ดังนั้น การสร้างเจตคติของเยาวชนเพื่อป้องกันการเสพยาสูบควรเริ่มที่ครอบครัว และการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง เช่น การใช้เหตุผล เมื่อเยาวชนมีเจตคติที่ดีและถูกต้องแล้วก็จะทำให้ไม่ไปเกี่ยวข้องกับสารเสพยาสูบ

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Hager (1971, 6158) ได้ศึกษาวัยรุ่นที่ติดยาเสพยาสูบในชนชั้นกลางของอเมริกา โดยศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นที่ติดยาเสพยาสูบกับครอบครัว แผนการเรียน การคบเพื่อน ความบกพร่องในการคบหาสมาคมกับคนอื่น จากกลุ่มนักเรียน เกรด 8 ถึง 12 จากโรงเรียน 3 แห่ง จำนวน 4,230 คน ส่วนยาเสพยาสูบที่ศึกษา คือ กัญชา ยาที่ทำให้เกิดประสาทหลอนและแอมเฟตามีน พบว่า เด็กที่ขาดความรักความอบอุ่นจากครอบครัวมีโอกาสที่จะใช้ยาเสพยาสูบได้มากกว่าเด็กที่ได้รับความอบอุ่นจากครอบครัว และยังพบว่า การติดยาเสพยาสูบทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวด้อยลง

Jones (1979 อ้างถึงใน ทศนียา ปิยคล้าย, 2542, หน้า 72) ได้วิจัยเปรียบเทียบเจตคติและความรู้เกี่ยวกับยาเสพยาสูบของนักเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา 2 กลุ่ม ๆ ละ 60 คน กลุ่มหนึ่งเรียนโปรแกรมยาเสพยาสูบมาแล้ว ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งยังไม่เคยเรียน ผลการศึกษาพบว่า พบนักเรียนทั้ง 2 กลุ่มไม่มีความแตกต่างกันในด้านเจตคติเกี่ยวกับยาเสพยาสูบ แต่มีความแตกต่างกันในด้านความรู้ และนักเรียนหญิงมีเจตคติต่อยาเสพยาสูบมากกว่านักเรียนชาย และยังพบว่านักเรียนที่มีบิดามารดาอยู่ด้วยกันมีเจตคติต่อต้านยาเสพยาสูบมากกว่านักเรียนที่บิดามารดาแยกกันอยู่

Richard and Vander (1984, P. 358) ได้วิจัยเรื่องเจตคติและองค์ประกอบทางสังคมในเด็กวัยรุ่นที่สูบบุหรี่ ผลการศึกษาพบว่า อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนมีแรงผลักดันให้เด็กมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสูบบุหรี่

William and Others (1990, P. 99–123) ได้วิจัยเรื่องปัจจัยทางด้านครอบครัว และพ่อแม่ ที่ มีผลต่อการเสพยาของเยาวชน โดยศึกษาภูมิหลังของครอบครัวของผู้ติดยาโรอิน ชาย จำนวน 756 คน พบว่า ปัจจัยด้านครอบครัว ได้แก่ ขนาดครอบครัว ลำดับที่การเกิด สภาพเศรษฐกิจและสังคม การใช้ยาเสพติดของครอบครัว มีความรู้และเจตคติเกี่ยวกับยาเสพติดแตกต่างกัน รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับ อายุของเยาวชนที่หนีออกจากบ้านและอายุที่เริ่มใช้ยาเสพติดแตกต่างกัน

ผลจากการศึกษาวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยพบว่าปัจจัยสำคัญของการติดยาเสพติดเกิดจากปัจจัย 2 ประการ คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ตัวผู้เสพเอง อาจเกิดจากความอยากรู้ อยากรอง สภาพของร่างกายที่อ่อนแอ หรือสภาพจิตใจของผู้เสพ และอาจมีความเชื่อต่อยาเสพติดที่ผิด ๆ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ สิ่งแวดล้อมรอบข้าง เช่น สภาพที่อยู่อาศัย สภาพครอบครัว เศรษฐกิจ และพบว่าสถาบันครอบครัวและกลุ่มเพื่อนที่ชักชวน หรืออาจเกิดจากความยากง่ายในการซื้อหาเสพติด ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมป้องกันการติดยาเสพติดประการหนึ่ง คือ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ ยาเสพติดที่ถูกต้องจะมีผลต่อเจตคติต่อยาเสพติดในระดับดี และยังพบอีกว่า สถาบันครอบครัวและกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อเจตคติของเด็กและเยาวชน และจะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมในการป้องกันยาเสพติดมากที่สุด ความรู้ของบิดามารกมีส่วนช่วยในการอบรม เลี้ยงดูบุตร หากบิดามารกามีการศึกษาในระดับสูง จะมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงบุตรให้ห่างไกลจากยาเสพติด โดยให้ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับยาเสพติด แก่ลูกได้ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมป้องกันการติดยาเสพติดได้ การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยการให้ความรักความอบอุ่น สอดส่องดูแล สร้างสายใยรักในครอบครัว ซึ่งเปรียบเสมือนภูมิคุ้มกัน ปัญหายาเสพติด เพราะครอบครัวเป็นแหล่งแรกของการเรียนรู้ทางสังคม พ่อแม่จะเป็นผู้สร้าง วัฒนธรรมแล้วถ่ายทอดความเชื่อ ทศนคติมายังลูก จนกระทั่งโต